

ВЕСНИЦИТЕ ЗА
МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ

извештај од истражување

Скопје, мај 2005 година

Македонски центар за меѓународна соработка

Македонски центар за меѓународна соработка

**ВЕСНИЦИТЕ ЗА
МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ**

извештај од истражување

Скопје, мај 2005 година

Издавач

Македонски центар за меѓународна соработка

За издавачот

Сашо Клековски, извршен директор

Автори

Снежана Трпевска

Живко Андрески

Емилија Јаневска

Скопје, мај 2005 г.

Страници за меѓусебно разбирање (Pages of Mutual Understanding)

An EU funded project managed by the European Agency for Reconstruction

Мислењата изразени во Извештајот им припаѓаат на авторите и не ги одразуваат мислењата и ставовите на Европската агенција за реконструкција (EAP).

Мислењата што се изразени овде им припаѓаат на авторите и не ги одразуваат ставовите на Македонскиот центар за меѓународна соработка.

Македонски центар за меѓународна соработка

Сите права се задржани, репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од оваа публикација може да се изврши единствено под следните услови: со претходна дозвола на издавачот, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжение.

Авторското право на оваа публикација е заштитено, но публикацијата може да се репродуцира на кој било начин и без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други публикации или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачот.

Содржина

Вовед	4
Методолошки напмени	5
Резиме на заклучоци	9
Дневник	12
Утрински весник	29
Вечер	44
Факти	56
Лоби	69

Вовед

Извештајот од истражувањето „Весниците за меѓуетничките односи“ е дел од поширокиот проект кој се реализира низ активноста на Македонскиот центар за меѓународна соработка, со поддршка од Европската агенција за реконструкција и во соорганизација со Здружението на новинарите на Македонија.

Во четири дневни весници и еден неделник, две години, од мај 2003 до мај 2005 година, се појавуваше еднаш неделно, страница со истоветни содржини, под наслов „Меѓутоа“, посветена на меѓусебното разбирање на етничките заедници во земјава. Објавените прилози во „Меѓутоа“ беа селектирани од многу поширокиот избор од текстови кои се однесуваа на меѓуетничката проблематика.

Овој Извештај содржи анализа на околу 3000 новинарски текстови, објавени во дневните весници „Дневник“, „Вечер“, „Утрински весник“ (на македонски јазик), „Факти“ (на албански јазик) и неделникот „Лоби“ (на албански јазик), објавени во периодот од крајот на јули 2003 до крајот на декември 2004 година.

Истражувачкиот тим ја реализираше анализата, и во квантитативна и во квалитативна смисла, според методолошките принципи кои се објаснети во текстот.

Резултатите од истражувањето се сопственост на МЦМС.

Методолошки напмени

Цели на истражувањето

Истражувањето беше реализирано со цел да одговори на неколку прашања:

- (1) во кој обем печатените медиуми опфатени со истражувањето ги третираше прашањата на меѓуетничките односи;
- (2) во кои жанровски категории најчесто се обработува прашањето на меѓуетничките односи;
- (3) на кои области и теми се однесуваат новинарските текстови во кои се допираат прашањата на меѓуетничките односи;
- (4) каков е приодот во медиумските текстови и во пренесените изјави кон меѓуетничките односи (неутрален, позитивен, негативен);
- (5) во која мера медиумските текстови или изјавите (на политичари, експерти, граѓани и др.) содржат негативни ставови и стереотипи за припадниците на другите етнички заедници;
- (6) дали уредувачката политика на весниците е константна во однос на меѓуетничките односи во целиот анализиран период.

Предмет на истражувањето и примерок

Предмет на истражувањето беа сите новинарски текстови во кои целосно се третираат или пак само делумно се допираат теми поврзани со меѓуетничките односи, што се објавени во три дневни весници на македонски јазик (Дневник, Вечер и Утрински весник), еден дневен весник на албански јазик (Факти) и еден неделник на албански јазик (Лоби). Опфатени се сите изданија на овие печатени медиуми објавени во временскиот период од август 2003 заклучно со декември 2004 година.

Првото ниво на селекција на новинарските текстови е направено од редакцијата на страницата „Меѓутоа“, така што на истражувачкиот тим му беше ставен на располагање веќе претходно дефиниран примерок од над 4400 новинарски текстови. По второто ниво на селекција, анализирани се вкупно 2923 текстови од сите жанровски категории.

Дефиниции на поимите

Новинарските жанрови се прифатени според нивната глобална класификација (нивно појавување во општа форма), а во основа подразбираат: Вест (кратка новинарска форма, која донесува еден или ограничен број податоци и информации), Извештај (жанр кој пошироко известува за текот на настаните, со повеќе елементи од нивната структура), Интервју (разговор во кој соговорникот одговара на неколку прашања на дадена тема), Коментар (аналитички жанр кој содржи вреднување и суд за одделни појави, настани и процеси), Статија (пошироко аналитичко и експликативно согледување за одделен проблем, со повеќе соговорници и повеќе извори на информации), Репортажа (описно пренесување на определен број односи и состојби) и Изјава (форма низ која на краток начин определени субјекти изнесуваат конкретни мислења за даден проблем или настан).

Поимот меѓуетнички односи ги подразбира состојбите, настаните, изјаснувањата и однесувањата кои настануваат меѓу одделните етнички заедници и нивните припадници, процесите во општеството кои ги зафаќаат/допираат прашањата и интересите на луѓето како припадници на етникуми, како и случувањата и однесувањата на одделните етнички заедници со кои се засегнуваат прашања од значење и важност за другите етнички заедници.

Општиот, генералниот став за меѓуетничките односи е сублимиран врз основа на афирмираните вредности, односи и процеси, односно врз основа на негирање и неприфаќање на определени состојби и движења во меѓуетничките односи.

Како позитивен став за меѓуетничките односи се оценува промовирањето, поддржувањето и проектирањето на односи на меѓуетничко разбирање и соработка, соживот и толеранција, почитување на правата и интересите на етничките заедници.

Како негативен став се смета промовирањето на нетрпеливост и нетолеранција, апсолутизација на интересите и верувањата на одделните етнички заедници, како и поддршка на однесувања кои имаат примеси или предзнак на национализам и создаваат напнати, па и опасни ситуации.

Неутрален став се изведува врз основа на строгото придржување до фактите (случувања, изјави, податоци) и нивен коректен распоред и пласман во медиумското организирање и објавување на содржините.

Ставот кон етничките заедници се одредува според истите критериуми како и кај генералниот став кон меѓуетничките односи, со таа разлика што 'позитивниот' став кон етничката заедница има поинаква конотација - означува фаворизирачки, или глорифицирачки однос кон таа заедница.

Уредувачката политика се подразбира како остварување на општата концепција на весникот содржана според времето и зачестеноста на негово излегување и глобалниот приод во третирањето на темите и содржините. Така уредувачката политика произлегува од претежната/нагласената информативна функција кај дневните весници и аналитичкиот пристап кај неделникот.

Уредувачката политика се состои во изградувањето и применувањето принципи за избор на содржини кои се објавуваат во весникот, за начинот на нивната професионална обработка/оформување и пласман според обем, страницка и место на неа, како и ликовно графичките елементи кои обезбедуваат определени димензии на значењето на одделните прилози. Тука спаѓаат и критериумите, вредностите, аголот на гледање од кој се поаѓа во оценувањето на состојбите, односите и процесите, посебно во изразувањето на редакциски/авторски став во аналитичките новинарски жанрови.

Метод

Методите што се применети во ова истражување се квантитативна анализа на содржина и квалитативна дискурзивна анализа. Квантитативната анализа на содржина е стандардизиран метод што вообичаено се користи во истражувањето на медиумските текстови првенствено за добивање квантитативни податоци (број на третираните теми, обем на текстови, фреквенција на употреба на одредени зборови и термини и сл.). На тој начин, таа овозможува објективен, систематски и квантитативен опис на содржината на "медиумските текстови".

Квалитативната дискурзивна анализа е релативно нов истражувачки метод кој досега, во Македонија, не е користен за квалитативна анализа на содржините на печатените медиуми. Основата на овој метод е критичката лингвистика која се фокусира на поврзаноста на лингвистичките детали во медиумските текстови и идеолошкото значење, со цел да покаже во која мера медиумската идеологија придонесува за репродуцирање на одредени општествени односи и состојби на нееднаквост или притисок. Според критичката лингвистика, не само лексичките туку и синтаксичките форми на еден

медиумски текст имаат семантички, па оттаму и идеолошки импликации. Таа се потпира на анализата на еден, два или повеќе лингвистички индикатори во текстот, како што се: вокабуларот, транзитивноста, синтаксичките трансформации, говорните акти, имплицирањето и др. Квалитативната дискурзивна анализа од критичката лингвистика ги презема лингвистичките индикатори, но оди чекор понапред - сместувајќи ги овие индикатори во нивниот комуникациски и општествен контекст.

Тргувајќи од целите и задачите што беа поставени со ова истражување, неопходно беше да се примени методолошки приод кој ќе ги обедини двата вида на анализа на содржина во единствена истражувачка постапка. За таа цел, беше изработен образец за анализа на медиумските текстови кој се состои од два дела: (1) идентификација на текстот или опис на квантитативните аспекти и (2) анализа на лингвистичките индикатори врз основа на кои, потоа, се определува ставот на медиумот или на изјавата содржана во текстот и присуството на стереотипи во однос на етничките заедници.

Од листата на лингвистички индикатори што се користат во критичката лингвистика, за потребите на оваа анализа, беа избрани два: синтаксички трансформации и вокабулар. Синтаксичките трансформации се реченици, изрази или изјави кои укажуваат на некаков став, намера или дејствие поврзани со меѓуетничките односи, а вокабуларот главно се однесува на употребените атрибути или метафори во однос на некоја етничка заедница. Овие два индикатора, потоа, беа основа да се извлече ставот на медиумот или на изјавата на некој субјект во однос на некоја етничка заедница, како и генералниот став (на текстот или на изјавата) кон меѓуетничките односи.

Битно е да се нагласи дека при изразувањето на генералниот став на текстот кај медиумите можат да се забележат многу нијанси: од екстремно изразен негативен став што провејува низ целиот текст до неутрален став во кој имплицитно, само со една или две реченици, се искажува негативен однос кон друга етничка заедница или кон меѓуетничките односи во целина. Поради обемот на проектот, ваквите нијанси не можеа да бидат подлабински анализирани, односно во текстовите со негативен став се групирани и оние кај кои целиот контекст е негативен и оние кај кои негативниот став е изразен само со една реченица. Сепак, во интерпретацијата на резултатите се обрнува посебно внимание на екстремно негативните текстови во кои доминира негативниот став кон можностите за соживот и добри меѓуетнички односи или кон некоја етничка заедница. Тие се посебно извлечени кај секој медиум, обработени од различни аспекти и илустрирани. Освен тоа, одбрани се неколку најкарактеристични настани, од различни временски периоди, за кои е направена компаративна анализа на начинот на известување на сите медиуми.

Од аспект на новинарскиот жанр, негативен или позитивен став најлесно може да се идентификува во коментарот, статијата или репортажата. Кај извештајот и новинарската вест, ставот се идентификува како негативен или позитивен доколку медиумот, известувајќи за фактите, употребува и квалификации, атрибути или други вредносни категории. Кај интервјуто тој се утврдува врз основа на конструкцијата на прашањата и контекстот во кој е објавено. Оттаму, логично беше да се очекува дека, доколку медиумот застапувал негативен или позитивен генерален став кон меѓуетничките односи, тој најмногу треба да бил изразен во коментарите, статиите или репортажите. Ваквиот теориско-методолошки приод произлегува од самата цел на истражувањето: да се утврди на кој начин медиумите известувале за меѓуетничките односи, а не каков бил можниот ефект од објавените текстови врз различните етнички заедници. Затоа, битно е да се нагласи дека, доколку медиумите (особено во извештаите и вестите) известувале неутрално за голем обем негативни настани тие едноставно ги регистрирале реалните случувања кои, самите по себе, веројатно имаат големо негативно влијание врз меѓуетничките односи. Она што треба да се очекува од медиумот, доколку конзистентно застапува неутрален или позитивен став е, кога има такви настани, во континуитет и

критич-ки да се осврнува врз нивното негативно значење во однос на меѓуетничките односи, етничката толеранција и перспективите за соживот.

Резултатите од ова исто истражување веројатно би биле сосема поинакви, доколку фокусот на вниманието беше на ефектите што објавените текстови го имале врз различните етнички заедници, односно врз меѓуетничките односи во целина.

Начин на обработка на податоците

Од аспект на статистичката обработка на квантитативните и квалитативните податоци, проектот претставува исклучително сложен зафат, особено поради огромниот број анализирани текстови. За внес на податоци беше изработена ЛОТУС апликација која флексибилно ги третира текстуалните променливи со различна должина. Понатамошната обработка беше направена со статистичкиот модул на програмскиот пакет SAS. Со оглед на тоа што сите променливи (освен датумот) се категоријални, од статистичките тестови се применуваше и Хи-квадрат тестот, секогаш кога беа исполнети условите за негова примена.

Резиме на заклучоци

- (1) Во периодот на кој се однесува истражувањето, дневните весници имаат објавено голем обем текстови во кои целосно или делумно се допираат и прашањата на меѓуетничките односи. Најголем број од анализираните текстови има објавено “Утрински весник” (1052), а потоа следат “Дневник” (896), “Вечер” (647) и “Факти” (224). Најмал број текстови има “Лоби” (99), што е разбирливо бидејќи е неделник.
- (2) Кај дневните весници доминираат информативни жанрови (извештај, вест, изјава, интервју), додека бројот на аналитичките жанрови (коментар, статија, репортажа) е далеку помал, што е разбирливо со оглед на општата концепција и уредувачката политика на дневните весници кои пред се ги следат дневните збиднувања. Исклучок е само “Лоби”, како неделник, каде се побројни аналитичките текстови поради различната динамика на излегување и функција на медиумот.

Истражувањето потврдува уште еднаш дека весниците се повеќе рефлексција на реалноста, а помалку нејзини активни обликувачи. Во најголем број случаи, тие реагираат на настани и случувања од кои произлегуваат овие теми, поретко како сопствена иницијатива или како резултат на концепциски приод или на осмислена уредувачка политика и практика. Така, кај информативните жанрови, најчесто поводот за објавувањето бил некој конкретен настан, а аналитичките текстови се главно напишани како реакција на некој настан што бил актуелен во претходните седмици или по авторска иницијатива.

- (3) Меѓуетничката проблематика главно се третира низ теми од други области, преку кои се зафаќаат, допираат или се прекршуваат прашањата, проблемите и процесите поврзани со меѓуетничките односи, а помалку се елаборира низ текстови кои директно се фокусирани на нив.

Област околу која се концентрираат најголем број од објавените текстови е *политиката* (територијалната организација, преговорите меѓу СДСМ и ДУИ за новите граници на Струга и Кичево, двојазичноста во Скопје, реакциите во јавноста и протестите против Законот за територијална организација, референдумот, вонредните претседателски избори, спроведувањето на Рамковниот договор, активностите на Владата и Собранието и др.). Меѓуетничките односи се третираат и во текстовите кои се однесуваат на следниве области: *безбедност и криминал* (појавата на вооружени лица, акции на полицијата, инциденти, експлозии, пукотници), *образование* (легализација на Тетовскиот универзитет, албански паралелки во Битола, инциденти меѓу средношколци Албанци и Македонци, случувањата во средното училиште “Арсени Јовков”, *меѓуетничките релации* (соживот, правична застапеност, исчезнати лица), *човекови права* (раселени лица, право на државјанство, правата на муслиманската жена) и др.

И во оваа проблематика се повторува евидентираната практика дека ‘добра’ новинарска вест е лошата вест, односно случувањата со негативен предзнак во смисла на човеков подем, развој, демократија и слобода. Ова најјасно се гледа во преземањето и објавувањето изјави што се вредни за нивните носители, но како новинарска материја не заслужуваат толку внимание.

- (4) Од дневните весници, најголем број текстови со неутрален став кон меѓуетничките односи има “Утрински весник” - кај информативните жанрови неутралниот став е присутен во 98% од текстовите, а кај аналитичките 64%. Кај “Дневник” се забележува мала разлика - од информативните текстови неутрал-ни се 95%, а од аналитичките

46%. И кај “Вечер”, во информативните текстови доминира неутрален став (74%), но во помала мерка одошто кај другите два весника на македонски јазик. Неутралниот став кај аналитичките жанрови на “Вечер” е присутен во 42% од текстовите. Кај “Факти” показателите покажуваат значително помал број неутрални текстови: во информативните нивниот процент е 57%, а во аналитичките само 20%. “Лоби” во информативните жанрови објавил 73% неутрални текстови, а во аналитичките 53%.

Ако се погледне од аспект на присуството на негативен став во однос на меѓуетничките односи во текстовите, ситуацијата е следнава: кај “Утрински весник” процентот на негативни текстови во информативните жанрови е 0,6%, а во аналитичките 6%; кај “Дневник”, негативни се 3% од информативните, а 31% од аналитичките текстови; кај “Вечер”, пак ситуацијата е следнава: информативни текстови со негативен предзнак се 10%, а аналитички се 47%; кај “Факти”, негативни се 32% од информативните и 73% од аналитичките текстови; кај “Лоби” се забележува поинаков сооднос: негативни се 9% од информативните текстови и 26% од аналитичките.

Според тоа, генерален заклучок е дека поголемиот дел од весниците негативен став кон меѓуетничките односи повеќе изразиле во аналитичките жанрови, но тука, оценките од медиум до медиум се разликуваат. Оттаму, како 'етноцентрични' весници (кои се повеќе наклонети кон својата етничка заедница, а кои искажуваат почесто негативен став кон друга етничка заедница) можат да се идентификуваат “Факти” и, во извесна мерка “Вечер”. За “Утрински весник” може да се каже дека е дневен весник кај кој континуирано е присутен неутрален и позитивен став, а мошне ретко се објавуваат текстови со негативен став. Кај “Дневник”, иако доминира генерално неутрален став, се забележуваат отстапувања, во одредени периоди и во однос на одредени теми. За “Лоби”, пак, може да се истакне дека постои активен напор кон позитивен придонес во меѓуетничките односи, но во структурата на негативните текстови се сместени и неколку со екстремни негативни ставови, што исто така ја обележува уредувачката политика на овој неделник спрема меѓуетничките односи.

- (5) Во третирањето на меѓуетничката проблематика, кај сите весници, односите меѓу етничките заедници, во огромен број информативни и аналитички жанрови, се сведуваат на релациите меѓу Македонците и Албанците. Сосема е мал бројот и обемот на појавени содржини во кои се елаборираат теми за другите етнички заедници во земјата. Оттаму, е статистички единствено можно да се извлекуваат судови само за ставот кон македонската и албанската етничка заедница. “Дневник”, во релативно мал број текстови (22) изразил негативен став спрема Албанците, главно за политичарите Албанци, а во пренесените изјави најчеста е претставата за Албанците како насилни, вооружени, како закана за безбедноста на другите. За Македонците негативните ставови се најчесто присутни во изјавите на албанските политичари.

“Утрински весник”, негативните ставови, во основа ги пренесува преку изјавите вградени во текстови, а од нив најголем дел се однесуваат на Албанците, двапати повеќе отколку изјавите за Македонците. На мошне директен и отворен начин се изнесуваат негативните ставови кон Албанците во весникот “Вечер”, при што се користат квалификативи во стилот 'терористи', 'екстремисти', 'уривачи', 'истребувачи на се што е неалбанско', додека Македонците, и директно и индиректно, според “Вечер”, се мирољубиви и кооперативни.

Најостри ставови, и тоа доста често, со негативен предзнак во однос на Македонците употребува “Факти”. Се наведуваат искази за Македонците како 'шовинисти', 'колонизатори', 'не им овозможуваат на Албанците да ги остварат своите права',

'вандали' и низа други негативни вреднувања. Спротивно, за Албанците се изнесуваат оценки дека се кооперативни, за соработка, обесправени и сл.

За “Лоби” е карактеристично што ставовите спрема одделните етнички заедници ги изразува низ авторскиот пристап, при што повидливо е присутен негативен став спрема Македонците, односно почесто се застапува позитивен (фаворизирачки) став кон Албанците.

- (6) Што се однесува до уредувачката политика на сите весници, како потрајна определба, во однос на меѓуетничката проблематика и пошироко и поконкретно за меѓуетничките односи, таа се потпира на општоприфатените принципи и вредности за соживот, толеранција, меѓуетничка соработка и разбирање, за почитување на законите, за европски стандарди и критериуми за оваа сфера.

Кога, пак, уредувачката политика се остварува во практичното исполнување на функциите на медиумите, односно на анализираните весници, се добива пореална слика и различни резултати. “Дневник”, во информативните жанрови, се придржувал подиректно до професионалните барања за неутралност, додека во аналитичките прилози не ја зачувал потребната суптилност од позиција на критички и креативен фактор за квалитетни меѓуетнички релации. За “Утрински весник” е преобладавајќа уредувачката политика во однос на меѓуетничките односи заснована на неутралност, активен однос и критика на македонскиот и албанскиот национализам. Во “Лоби” е најприсутна позитивна уредувачка политика, со избалансиран критички однос и кон македонскиот и кон албанскиот субјект во власта, но му се дава и многу простор на екстремниот албански национализам. За “Вечер” може да се констатира дека уредувачката политика, во основа, ја реализирал врз определбите за професионален пристап на вистинито и точно известување за меѓуетничките односи, од една страна, а од друга, често и директно се пишува за нереалните барања на Албанците, кои според весникот, го загрозуваат македонското етничко ткиво. Во практикуваната уредувачка политика на “Факти”, централно место имаат стремежите, интересите и желбите на албанската етничка заедница, која пак, е оневозможена од Македонците во остварувањето на правата, како што промовира овој весник.

Дневник

Клучни наоди

- (1) Во анализираниот период, во “Дневник” се објавени вкупно 896 текстови во кои целосно или делумно се допираат меѓуетничките односи. Најголема концен-трација на текстови се забележува во јули 2004 година, што се должи на преокупацијата на јавноста со преговорите меѓу коалиционите партнери за но-вата територијална организација и со протестите поврзани со усвојувањето на законската регулатива за територијалната организација.
- (2) Во селектираните текстови, доминираат информативните жанрови (88,62%), што е разбирливо со оглед на уредувачката политика на еден дневен весник како што е “Дневник”. Бројот на аналитичките жанрови е далеку помал (11,38%). “Дневник” објавил издвоено и 27 изјави на политичари, експерти и други субјекти, во кои се зафаќаат и меѓуетничките односи.

Во најголем број случаи (83,59%), пред се кај информативните жанрови, поводот за објавувањето бил некој конкретен настан. Како реакција на некој настан што бил актуелен во претходните седмици се објавени 11% од текстовите, а по авторска иницијатива “Дневник” се определил да објави 24 текста (2,67%).

- (3) Област околу која се фокусираат најголем број текстови на “Дневник” (54,46%) е *политиката* (територијалната организација, преговорите меѓу СДСМ и ДУИ за новите граници на Струга и Кичево, двојазичноста во Скопје, реакциите во јавноста и протестите против Законот за територијална организација, референдумот, вонредните претседателски избори и др.). Меѓуетничките односи се третираат и во текстовите кои се однесуваат на следниве области: *безбедност и криминал* (14,95%), *меѓуетнички релации* (8,82%), *образование* (7,25%), *човекови права* (4,57%), итн.
- (4) Во 95% од текстовите што спаѓаат во информативните жанрови, генералниот став кон меѓуетничките односи е неутрален, во 3% негативен, во 2% позитивен, а во 1 % ставот не може да се оцени. Што се однесува до аналитичките жанрови, оценката е поинаква. Речиси половина од текстовите (46%) се неутрални, 31% се со негативен став, 15% се со позитивен став, а во 8% ставот кон меѓуетничките односи не може да се извлече.

Во рамките на 284 текста се објавени изјави со кои се изразува негативен став кон меѓуетничките односи. Од нив, најголем дел (55,63%) се дадени како реакција на новите решенија за територијалната организација, по повод претседателските избори, резултатите од Пописот, различни меѓупартиски обвинувања, формирањето на нова Влада по претседателските избори и по референдумот и др. Се среќаваат изјави на различни субјекти, но најприсутни се оние на претставниците на партиите од опозицијата, како од македонскиот така и од албанскиот блок.

Во 146 текста се идентификувани изјави со позитивен став кон меѓуетничките односи. Повторно доминираат (101) оние од областа *политика* (реакции во јавноста за новата територијална поделба, референдумот, претседателските избори и др. Карактеристично за позитивните изјави е што најчесто ги даваат претставниците на владејачките партии, Претседателот на државата, Пре-миерот, поретко граѓани, а речиси воопшто претставниците на опозицијата.

- (5) Негативен или позитивен (фаворизирачки) став кон одделна етничка заедница, многу почесто е изразен во изјавите на политичари, граѓани или други субјекти отколку во новинарските текстови на “Дневник”. Доминираат ставовите за две етнички заедници: Македонците и Албанците. Другите етнички заедници се чини како воопшто да не се присутни во темите поврзани со меѓуетничките односи.

“Дневник”, во 22 новинарски текстови, во директна или индиректна форма, изразил негативен став кон Албанците, при што тој став никогаш не се одне-сува на сите Албанци како етничка заедница и ретко каде е изразен на експлицитен начин. За Албанците “Дневник” пишува негативно, најмногу во кон-текст на она што ‘го добиваат’ со децентрализацијата и со новите територијал-ни решенија, критикувајќи го албанскиот коалиционен партнер во власта. Критиката е упатена и пошироко, кон сите албански политичари, за нивната хипо-кризија, зад која се крие нивното вистинско лице и намери. Во текстовите поврзани со безбедноста во државата, Албанците се прикажуваат како насил-ници, вооружени, граѓани на оваа држава за кои не важат законите, кои ги бој-котираат напорите за разоружување и воспоставување мир и сл. Во однос на дру-гите области и теми (образование, правична застапеност), Албанците се крити-куваат затоа што покажуваат преголеми апетити, тие се ‘неумерени’ во своите барања и тн.

Во изјавите, пак, на различни субјекти, негативните ставови и стереотипи кон Албанците се најчесто поврзани со нивната инволвираност во безбедносната ситуација во земјава, со употреба на оружје, експлозии, пукотници. Доминира прет-ставата за Албанците како насилни, вооружени, како закана за безбедноста на другите етнички заедници.

Голем број негативни изјави се дадени и за Македонците, а тие најчесто доаѓаат од припадниците на опозиционите партии од албанскиот блок. Тие сметаат дека *‘Македонците не сакаат Албанците да ги добијат своите права, не сакаат да живеат со Албанците, дека треба да ја променат свеста и да сфатат дека Македонија е бинационална држава’*, а има и исклучително екстремни изјави според кои *‘Македонија е вештачка творба, Македонците го губат идентитетот’* и сл.

- (6) Оценката за уредувачката политика на “Дневник” во однос на меѓуетничките односи може да се извлече врз основа на повеќе аспекти. Прво, таа се разликува од аспект на жанровската карактеристика на текстовите. Во контекст на известувањето за настаните во информативните жанрови, “Дневник” најчесто се трудел да се придржува кон професионалните барања за неутралност, додека во аналитичкото новинарство не успеал до крај да ја запази конзистентноста и доследноста на неутрален критички набљудувач на процесите и настаните. Тоа е најмногу видливо во текстовите во кои се третира новата територијална орга-низација, особено прашањата за Кичево, Струга и Скопје. Имено, во редакцис-кото третирање на овие прашања, “Дневник” не успеал секогаш да го воспос-тави потребниот суптилен баланс меѓу потребата од критички став спрема нетранспарентното однесување на партиите од власта во овој процес, од една страна, и неутрална позиција во однос на меѓуетничките прашања, од друга. Ова е видливо и преку големиот број текстови (22) во кои “Дневник” искажал негативен став кон Албанците.

Обем на објавени текстови

Овој дневен весник, во анализираниот период, има објавено вкупно 896 текстови во коишто целосно или само делумно се допираат различни прашања поврзани со меѓуетничките односи. Од нив 869 се новинарски текстови, а 27 се изјави на политичари, експерти, граѓани и други личности, што се објавени издвоено. Најголема концентрација на текстови во кои се третираат меѓуетничките теми се забележува во јули 2004 година,

што се должи на преокупацијата на јавноста со преговорите меѓу коалиционите партнери за новата територијална организација и со протестите поврзани со усвојувањето на законската регулатива за територијалната организација.

Жанровска категоризација и повод за објавување на текстовите

Во селектираните текстови, доминираат информативните жанрови (вест и извештај), што е разбирливо со оглед на концептот на уредувачката политика на еден дневен весник којшто континуирано ги следи актуелните збиднувања. Најзас-тапена жанровска форма се извештаите (479) во обем меѓу 21 и 40 новинарски редови. Објавени се 270 куси вести (до 20 реда) и 18 интервјуа.

Вест	270
Изјава	27
Извештај	479
Интервју	18
Коментар	92
Репортажа	6
Статија	4
Вкупно	896

Бројот на аналитичките жанрови е далеку помал. Во нив доминираат коментарите (92), а објавени се само шест репортажи и четири статии во кои се третираат прашања поврзани со меѓуетничките односи.

“Дневник” објавил издвоено (надвор од новинарските текстови) и 27 изјави на политичари, експерти и други субјекти кои директно се однесуваат на меѓуетничките односи.

При толку голем обем информативни жанрови, само по себе е јасно дека поводот за известувањето на “Дневник” најчесто биле настани (742) што се случиле ден или два пред објавувањето на весникот. Како реакција на некој настан што бил актуелен во претходните две или три седмици се објавени вкупно 99 текстови, а по авторска иницијатива “Дневник” се определил да реагира во 24 текста. Некој друг повод бил причина за објавување само на четири текста.

Области и теми на кои се однесуваат текстовите

Област на која се однесуваат најмногу текстови на “Дневник” (488 текстови) е *политиката*, што е разбирливо со оглед на фактот што таа опфаќа најголем број теми и што е континуирано во фокусот на јавното мислење. Во рамките на оваа област, тема за која е најчесто пишувано во “Дневник”, особено во јуни и јули 2004 година, е ‘новата територијална организација’ (163 текста). Во неа доминираат текстовите поврзани со преговорите меѓу СДСМ и ДУИ за новата територијална организација, настаните во Струга и Кичево, двојазичноста во Скопје, реакциите по епилогот на преговорите и протестите против усвојувањето на Законот за територијална организација. Тесно поврзана тема со претходната е ‘референдумот’ (85 текстови), која беше континуирано третирана во септември, октомври и ноември 2004 година. Трета најзастапена тема од областа политика се и ‘вонредните претседателски избори’ (82 текста) за која најголем број текстови се објавени во април и мај 2004 година. “Дневник” третираше и поголем број други политички теми во кои се допираат прашањата на меѓуетничките односи, но со помал интензитет: активностите на Собранието и неговите работни тела, резултатите од

Попи-сот, донесувањето на Законот за државјанство, формирањето на новата Влада по изборот на нов лидер на СДСМ, формирањето на новата Влада по претседателските избори, меѓупартиските активности поврзани со меѓуетничките односи и др.

Втора најзастапена област во која се допираат и меѓуетничките односи е областа *безбедност и криминал* (134 текстови). Овде се обработувани најчесто темите поврзани со загрозувањето на 'безбедноста' во државата (120 текстови), и тоа поради појавата на вооружени лица, поранешни припадници на ОНА или на оружени групи од Косово или поради експлозии и пукотници во одредени места. Другите текстови во оваа област се однесуваат на облици на криминал, како што се убиства, финансиски криминал, кривични дела против државата и др.

Третата група текстови се од областа *меѓуетнички релации* (79 текстови). Овие текстови главно се однесуваат на прашањата за односите меѓу различните етнички заедници, за можностите и перспективите за соживот, за меѓуетничката толеран-ција, за инцидентите меѓу припадниците на одделни етнички заедници, за правичната застапеност на етничките заедници во органите на државната администрација и во институциите од другите сфери на животот и сл.

<i>област</i>	<i>број на текстови</i>
Политика	488
Безбедност и криминал	134
Меѓуетнички релации	79
Образование	65
Човекови права	41
Култура	27
Друго	43
Религија	9
Економија	5
Социјална сфера	3
Комунални проблеми	2
Вкупно	896

Според застапеност, четврта е групата текстови од областа *образование* (65 текстови). Теми коишто се третирали во оваа област се: основното образование на припадниците на етничките заедници, протестите и конфликтите меѓу учениците од различни етнички заедници, легализацијата на Тетовскиот универзитет и други-те прашања поврзани со високото образование на Албанците во Македонија.

Следна област, според застапеност на текстовите, е областа *човекови права* (41 текст). Најчеста обработувана тема се човековите права на лицата раселени од своите домови по конфликтот во 2001 година, а третирали се и други теми, како што се: положбата на Ромите бегалци од Косово, положбата на Ромите во Македонија, правата на муслиманската жена и др.

Во областа *култура* (27 текстови) се обработувани следниве теми: изградба и заштита на историски споменици, издавачка дејност на јазиците на етничките заедници, манифестации од областа на културата и уметноста и др.

Во областа *друго* (43 текста) категоризирани се текстовите од областа на здравството, судството, спортот, одржувањето на собири и манифестации на сеалбански асоцијации, содржини на Интернет страници и други теми.

Најмалку застапени се областите *религија* (9 текстови), *економија* (5 текстови), *социјална сфера* (3 текста) и *комунални проблеми* (2 текста). Од областа *граѓански сектор* нема ниту еден текст во кој се допираат прашања поврзани со меѓуетничките односи.

Генерален став кон меѓуетничките односи

Од вкупно 896 текстови објавени во “Дневник” (заедно со изјавите на одделни субјекти објавени издвоено), најголем број, или вкупно 799 текстови, се со неутрален став кон меѓуетничките односи. Во 52 текста е изразен негативен став, во 33 позитивен, а во 12 ставот не може да се оцени. Неутралниот став е најчесто присутен во информативните жанрови (вест, извештај), кои се и најбројни, што значи дека “Дневник” се потрудил да ги задржи професионалните стандарди во известувањето. Негативен или позитивен став кон меѓуетничките односи, почесто се забележува во аналитичкото новинарство (коментари, репортажи, статии).

Област	Вкупно	Неутрален	Позитивен	Негативен	Нема став
Политика	488	436	12	31	9
Безбедност и криминал	134	120	7	7	/
Меѓуетнички релации	79	65	9	5	/
Образование	65	61	/	3	1
Друго	43	36	2	5	/
Човекови права	41	40	1	/	/
Култура	27	25	2	/	/
Религија	9	9	/	/	/
Економија	5	5	/	/	/
Социјална сфера	3	1	/	/	2
Комунални проблеми	2	1	/	1	/
Вкупно	896	799	33	52	12

Текстови со негативен став кон меѓуетничките односи

Во текстовите со негативен став на медиумот, 24 се од областа *политика*, 7 се однесуваат на безбедноста во државата, пет текста се од други области, три од областа образование, еден директно се однесува на меѓуетничките односи и еден на комунални проблеми. Жанровски, 32 од овие текстови се коментари, 7 се извештаи, еден е новинарска вест и еден е интервју.

Во текстовите категоризирани во областа *политика*, 15 се однесуваат на новата територијална организација и на референдумот. Карактеристично е да се одбележи дека дури 12 од нив се коментари, во кои негативниот став е изразен или експлицитно или имплицитно. На пример, во коментарот под наслов “*Вардар не смее да стане граница*”, од 15 јануари 2004 година, и самиот наслов, но и текстот во целина, имплицира на исцртувањето некоја нова 'етничка' граница, долж реката Вардар: “*За чиј интерес Чаршијата, како културно-историско јадро е откината од срцето на Скопје?... Таа, преку Камениот мост, е една целина со срцето на Скопје. Но, очигледно е дека, токму преку исцртувањето на општината Чаир, требало да се задоволат нечији партиски интереси... Не може коалиционите партнери во власта, преку Чаир и Центар да го компензираат она што не им успеа да го направат со Струга и со Кичево. Скопје не смее да ја плаќа цената за нечији етнички “валидни” општини и власта треба да се откаже од кроење по етнички параметри*”.

Негативни текстови според области

Политика	24
Безбедност и криминал	7
Друго	5
Образование	3
Меѓуетнички релации	1
Комунални проблеми	1
Вкупно	41

Уште покарактеристични се коментарите што на оваа тема “Дневник” ги има објавено во јуни и јули 2004 година, кога се финализираа решенијата за границите на новите општини и кога завршија преговорите на коалиционите партнери. Во коментарот под наслов *“Територијална поделба и се е можно”*, од 12 јуни 2004 година, директно се алудира на тоа дека договарањето на новите општински граници може да значи повторно отварање на идејата за размена на територии, односно за поделба на Македонија: *“Ваквите коцкарски договори кои повеќе прилегаат на размена на територии, треба да обезбедат трајна територијална поделба на Македонија и тоа да биде подлога за успешна децентрализација... Преговарачите се вратија во филмот од 2001... кај ДУИ повторно се разбуди ренесансниот национализам, па инсистира Скопје да го прави двојазично, иако во него реално има 15 проценти албанско население...”*. Во текстот насловен *“Партиски војник контра граѓаните”* (15 јуни 2004), се напаѓа албанскиот коалиционен партнер за постапката на директорот на ОУ “Рајко Жинзифов” кој им оневозможи на 5 600 избирачи од општина Чаир да си го остварат правото на глас на локалниот референдум: *“За каква ли демократија се залагаат интегративците на Ахмети? Со полна уста зборуваа за обесправеност на Албанците, за кршење на човековите права и за што уште не, а во Чаир на дело покажаа дека тие права не важат за Македонците... ДУИ смета дека доволна 'ограда' од постапката на нивниот директор е образложението оти тоа не биле нивни принципи на работа...”*.

Во серијата текстови објавени во текот на јуни и јули, се издвојуваат неколку коментари во кои жестоко и “нервозно” се критикува епилогот од преговорите меѓу коалициските партнери околу решенијата за Кичево, Струга и Скопје. Самиот наслов на коментарот *“Власта тајно ја дели Македонија”* (22 јуни 2004) алудира на некаков таен договор за поделба на Македонија. Во коментарот *“Кичевски заложници”* (10 јули 2004), дури е содржана скриена закана за тоа дека договорените решенија можат да продуцираат нови тензии и конфликти: *“Нема сомнение дека секаков обид да се смени ваквото решение неминовно ќе произведе етнички тензии на теренот. Од најситни, па до оние најтежките кои овде, по правило, доаѓаат со свечките на оружјето”*. На слични импликации упатува и коментарот насловен *“Една Македонија на две”*, објавен неколку дена подоцна (15 јули 2004): *“Направен е груб ретуш и фалсификат во читањето на и така килавиот Охридски договор, кој сега резултира со обратно читање... за етничките прашања важат територијални решенија... Скопје ќе биде симболот на новата бинационална држава, иако во Рамковниот договор се подвлекува унитарниот карактер ... Ова е пример за типично државно насилство и, за жал,... демократијата е жртва на теснопартиските интереси”*. Во коментарот *“Самите сме си странци”*, објавен следниот ден (16 јули 2004), имплицитно се критикува ‘македонскиот дел’ од политичката елита за неспособноста да ја сочува македонската држава: *“Нашиве политичари... покажаа дека не знаат и не можат да владејат, дека не можат да воспостават држава... А, кога ќе направат нешто како што е најновата територијална поделба, нашиве се фалат дека ја спасиле Македонија и дека за тоа имаат благослов од странците”*. Ваквата конотација на критичкиот став кон владејачките партии од македонскиот блок продолжува и во коментарот со наслов *“Агитпроп Влада”* (21 јули 2004): *“Ако толку веруваа во тоа решение, медиумските ѕвезди на СДСМ и ЛДП требаше уште пред еден месец јавно да соопштат дека Скопје треба да биде двојазично... на Стружани и на Кичевци да им објаснат зошто овие општини треба да*

станат доминантно албански”. Во контекстот што го наметнуваат овие коментари за доминантните проблеми на територијалната организација, нужно мора да се смести и интервјуто со д-р Блаже Ристовски (17 јули 2004), во кое се објавени следниве оценки: *“Двојазичноста на Скопје е поделба на Македонија, на македонска и албанска. Ова е злосторство... македонското население самото ќе бега зашто на тие простори е населена една рурална маса... со ниска цивилизациска свест”*. Самото интервју, како новинарски жанр, не содржи многу елементи за оценка на новинарскиот приод, но во континуитетот на известувањето и на авторската обработка на оваа тема, тоа ја надополнува сликата за генералниот став што “Дневник” го зазел кон меѓуетничките односи. Ваквата констатација особено ја илустрира коментарот објавен на 31 јули, под насловот *“Имаме илинденска, а не рамковна историја”*, кој се осврнува на територијалната организација од еден историски аспект: *“Ние сме на пат да ја изгубиме својата единствена држава - името наше уставно веќе го изгубивме, достоинството го губиме сега, а сакаат да ја избришат и нашата историја... Ќе ни зборуваат сега за потребата да се гради соживот со другите малцинства, пардон, етнички заедници, пред се со Албанците... Наместо соживот, имаме затегнати меѓуетнички односи. Наместо Македонци, не викаат население од славјанско потекло. Наместо држава, стануваме територија со нејасна иднина... Не треба да се сраиме од определбата Македонија да биде држава на македонската политичка нација”*. Негативниот став овој дневен весник го задржува и во неколку коментари од август и септември 2004 година, во кои повторно се третира територијалната организација, но со фокус на иницијативата за референдум.¹

Иако бројот на овие текстови не е голем во споредба со објавените извештаи и вести за територијалната организација, сепак тие се доволен индикатор за тоа дека “Дневник”, во редакциското третирање на овие прашања, не успеал да воспостави суптилен баланс меѓу професионалната критичка позиција спрема нетранспарентното однесување на партиите од власта во овој мошне значаен политички процес, од една страна, и некритичкото отклонување кон интересите на сопствената етничка заедница, од друга страна.

Од другите осум текстови од областа политика, со негативен став кон меѓуетничките односи, четири се коментари, три се извештаи и еден е новинарска вест. Коментарите се однесуваат на следниве теми: изјавите на Бигман по повод блокирањето на конвојот со родителите на масакрираните од Вејце (*“Кога Бигман би бил Бигман”*, 22 август 2003), поранешниот припадник на ОНА и пратеник Хисни Шакири (*“Командант во државнички костум”*, 19 ноември 2003), правењето црни листи на луѓе кои не се согласуваат со Охридскиот договор (*“Црно ни било пишано”*, 29 јануари 2004) и собирот на интелектуалци Македонци и Албанци (*“Историјата на кантар”*, 2 февруари 2004). Извештаите се однесуваат на следни-ве теми: работата на Државната пописна комисија и резултатите од Пописот (*“Пописот е надвор од контрола”*, 20 септември 2003), однесувањето на претставници на ДУИ при официјална средба со делегација од Албанија (*“Амбасадорката Рушани и вицепремиерот Џафери славеа со делегацијата на Албанија”*, 21 октомври 2003) и пратеникот Хисни Шакири (*“Командантот на ОНА ќе коман-дува во Парламентот”*, 19 ноември 2003). Веста се однесува на говорот на Претседателот Борис Трајковски на Штуловиот универзитет.

Во областа безбедност и криминал, од вкупно 7 текстови, 6 се коментари, а еден е извештај. Се работи главно за коментари на “Дневник” објавени во август и септември 2003 година, по повод повеќе експлозии и пукотници во Скопје, грана-тирањето на воената караула во Гошинце, акцијата за разоружување, како и поја-вувањето на

¹ Се работи за следниве наслови: *“Каде сте политичари Албанци”* (4 август), *“Група за правење кризи”* (6 август), *“На Ахмети му здодеа костумот”* (26 август), *“ЕУ тропа на погрешна врата”* (17 септември) и *“Батлер гласаше против референдумот”* (28 септември).

вооружени лица на АНА во Македонија². Извештајот се однесува на малтретирањето на еден македонски граѓанин од страна на полицаецот Фејзула Сабадин, етнички Албанец (*“Ако свети сонцето од Вергина, ќе пишува и УЧК”*, од 25 мај 2004).

Четири текста кои се однесуваат на други различни области се коментари, а еден е извештај. Првиот коментар, насловен *“Каменолом и разоружување”* (11 ноември 2003) се однесува на нередите на фудбалскиот натпревар меѓу Слога Југомагнат и Вардар. Два коментара се поврзани со идејата за сеалбанско обединување. Првиот, со наслов *“Големоалбанска рециклажа”* (19 август 2004) се однесува на идејата за создавање Голема Албанија: *“Идејата за Голема Албанија постојано се рециклира. Таа тлее и само се чека погодна клима за да се активира... Албанците сега повторно почувствуваат дека е моментот што не треба да се пропушти”*. Во вториот коментар на оваа тема, *“Повиците за самоопределување ќе не определат сите”* (30 октомври 2004), повторно се предупредува на опасноста од големоалбанскиот национализам: *“Во прашање е континуитет, постојано потхранување на големоалбанската идеја, која треба да се оствари во некој иден расплет на балканските простори”*. Коментарот под наслов *“Споменик на беззаконието”* (28 октомври 2004) се однесува на незаконската изградба на историски споменик во кругот на Тетовскиот универзитет. Во извештајот со наслов *“Али Ахмети не сака Голема Албанија”* (18 август 2004) напишан по повод прославата на годишнината од Охридскиот договор, се пренесуваат изјавите на Али Ахмети за тоа дека *“...Голема Албанија, Голема Македонија или Голема Србија, се прашања што треба да останат во минатото и му припаѓаат на 18-ти, 19-ти и 20-ти век...”*. Меѓутоа, притоа, новинарот ги коментира овие изјави во контекстот на настаните врзани со територијалната организација на следниов начин: *“Не сака Голема Албанија, ама сака Голема Струга”*.

Три коментари се однесуваат на проблемите во образованието. Првите два³, објавени во септември и октомври 2003 година, се фокусираат на критиката на Министерот за образование во врска со отворањето гимназиска паралелка за Албанците од битолско, а третиот се однесува на барањето на студентите од Тетовскиот универзитет да студираат физичка култура на посебен факултет во рамките на ТУ, а не на Факултетот за физичка култура во Скопје (*“Фискултура на албански јазик”*, 27 февруари 2004).

Од областа меѓуетнички релации, со негативен став е еден текст, коментарот со наслов *“Бадентерова бесилка”* (23 јули 2004). Тој се фокусира на прашањето на правичната застапеност на припадниците на етничките заедници и на примената на Бадентеровото правило во идните општини во кои Македонците ќе бидат малцинство. Текстот содржи негативна конотација за Албанците како етничка заедница: *“Иако токму Албанците ја покренат целата меѓународна машинерија за да докажат дека Македонците ги кршат нивните права... сега повеќе размислуваат за своите апетити отколку за некакви права за другите... Вулгарно кажано, тие сакаат да земаат, но не се подготвени да даваат”*.

Еден коментар со негативен предзнак за меѓуетничките односи е посветен на комунални проблеми. Се работи за насловот *“Двоен резил на Треска”* (30 јули 2003) во кој се зборува за заштитата на езерото Треска и на неодмерените барања на албанското население кое живее во тоа подрачје.

² Станува збор за следниве наслови: *“Не со тие куршуми”* (20 август), *“Острени прв да се разоружи”* (21 август), *“Чакала не спасува од капитулантската стратегија”* (28 август), *“Рамбо од Чакалија”* (29 август), *“Македонска крвава фарса”* (3 септември) и *“Разоружани очекувања”* (3 септември).

³ *“Положани не положи”* (11 септември 2003) и *“Образованието во хаос”* (9 октомври 2003)

Текстови со позитивен став кон меѓуетничките односи

Во целиот анализиран период се издвојуваат вкупно 21 текст во кои новинарскиот приод е со изразен позитивен став кон меѓуетничките односи.

Позитивни текстови според области

Политика	8
Меѓуетнички релации	7
Безбедност и криминал	3
Култура	1
Човекови права	1
Друго	1
Вкупно	21

Од нив, 6 се објавени во периодот од јули до декември 2003 година. Првиот текст, под наслов *“Тетово ќе биде една општина, но со повеќе од 20 отсто Македонци”* (19 јули 2003), ја третира положбата на Македонците во идната поголема тетовска општина во која ќе има 20 отсто Македонци *“... кои во локалната самоуправа ќе ги остваруваат правата според принципот што се применува за Албанците на државно ниво”*. Интервјуто реализирано со Крег Џенес на 3 септември 2003 година, под наслов *“Населението се плаши од Авдул Јакупи-Чакала, а не од македонската полиција”*, целиот настан поврзан со терористичките групи предводени од коман-дант Чакала го третира во еден позитивен контекст, смирувајќи ја тензијата со тоа што појавата на овие групи не ја третира како безбедносно прашање, туку како проблем со кој треба да се справи полицијата. Во коментарот од 23 октомври, насловен *“Шана ише ишinel на машина...”*, авторот се осврнува на акцијата за собирање оружје од аспект на безбедносната состојба во земјава, со јасен критички осврт врз ставот на власта кон ефектите од оваа акција: *“Употребата на нелегално оружје се спречува со контрола на територијата и со ефикасност на надлежните државни институции. Никој нема да се осмели да шета со 'калашников', ако знае дека таквиот луксуз навистина ќе го плати со долгогодишен престој зад решетки и ако државата цврсто и непоколебливо инсистира да се собере што повеќе оружје”*. На истата тема е и воведникот објавен на 25 октомври *“Лотарија? Не, благодарам, притиснете 'off!'”*. И во овој текст *“Дневник”* критички се осврнува на пародијата на собирањето оружје, што на крајот кулминира со лотарија во која учесници се сите оние кои доброволно го предале оружјето: *“Се прави бизарна лотарија од една акција за собирање на нелегалното оружје, која по законска, службена, професионална, коалициска и политичка основа треба да ја спроведат надлежните”*. Коментарот од 30 октомври *“Кон Косово со очи ширум затворени”*, иако не ги третира директно меѓуетничките односи во Македонија, имплицитно упатува на големото влијание што врз нив може да го има решавањето на идниот статус на Косово: *“Проблемите на Косово треба да се решаваат на Косово, а не во Скопје или на границите на Македонија... Македонија нема причина својот суверенитет да го доведува во врска со една таква агенда. Политичката дебата за Косово треба да се фокусира таму каде што припаѓа”*. Текст кој подиректно се занимава со потребата од изнаоѓање начини за градење меѓуетничка толеранција е коментарот насловен *“До АСНОМ ли дојдовме”* од 19 декември. Овде, авторот на текстот, како повод го користи настапот на претставник на ДПА на седница на собраниската комисија за култура, против одбележувањето на АСНОМ, но прави сопствена анализа за тоа на кој начин различните етникуми треба да приоѓаат кон прашањето на културниот идентитет: *“Културниот идентитет треба да се гради токму врз основа на разликите на ентитетите, а не врз нездрава основа на негирање и исклучување на другиот. Она на што треба да се инсистира е запознавање на културните разлики... Инсистирање на 'другоста' во секоја друга смисла е крајно непродуктивно и анахроно. Искривувањето и повторното продуцирање на историјата директно се одразуваат и врз колективниот и врз индивидуалниот идентитет...”*.

Во текот на 2004 година се издвојуваат вкупно 15 текстови, на различни теми, во кои е забележлив позитивниот приод на “Дневник” и заложбата за соживот и толеранција. Во авторската реакција на настанот кој најверојатно ја одбележа 2004 година - погребот на претседателот Борис Трајковски⁴ - “Дневник” на суптилен начин ја подвлекува етничката димензија на пораката што во себе ја носеше овој трагичен настан: *“Можеби ни на крајот на умот не им било дека во Македонија ќе го видат она што го видоа - народ обединет во болката, во тагата и во почитта... Најважно од се дочекавме да видиме Македонци, Албанци, Роми и многу други заедно, еден покрај друг, со цвеќиња во рацете, со солзи во очите и со иста мисла во главата”*. Претседателските избори се предмет на коментирање на “Дневник” во неколку текстови, од кои во четири се допираат и меѓуетничките односи. Во коментарот со наслов *“Џафери остави погрешен изборен тестамент”* (23 март 2004) се критикуваат екстремните барања на ДПА *“за промена на Охридскиот договор и правење нов договор со Македонците”* и политичкиот аманет на Џафери според кој или ќе се постигне *“рамноправност на Албанците или поделба на Македонија”*: *“Изборната понуда на ДПА ќе се сведе на... заканата за поделба што значи бришење на се што е македонско од некакви албански простори... историското искуство е дека секоја идеја за поделба на власта и размена на народите и териториите... завршува со поделби и несреќи”*. Во двата коментара објавени во април, во кои “Дневник” критички се осврнува на политичките комбинаторики околу претседателските избори⁵, се нагласува неопходноста од одмереност во барањата на претставниците на политичките партии од албански-от блок и од чувство на правичност за правата на сите етнички заедници во државава: *“Тие барања водат кон понатамошна длабока сегрегација на етничките заедници во Македонија и се закануваат отворено да го загрозат охридскиот експеримент... ако претседателските кандидати... навистина имаат намера Македонија да биде нешто повеќе од Босна со нејзините етнички клучеви, од Косово со неговиот протекторат, мора брзо, јасно и недвосмислено да се изјаснат за нив”*. Четвртиот коментар на тема “претседателски избори” (*“Довербата треба да се докаже”*, 13 мај), се однесува на периодот по изборите и на она што се очекува од новоизбраниот претседател. Во него, се дава квалификација за општата состојба во земјата како стабилна *“со надмината воена криза, релативно стабилни меѓуетнички односи, меѓународна поддршка, тој има доволно предуслови во кои може многу да направи... Црвенковски ја има шансата пред сите нас и пред самиот себеси да докаже дека тој може да ја води земјата кон ЕУ, кон НАТО, кон меѓуетничката и меѓупартиската хармонија...”*.

Три текста, објавени во различни периоди⁶, се новинарска вест за одредени настани што сами по себе имаат позитивно значење за меѓуетничките односи, но во нив, било со начинот на кој е срочен насловот или со вметнати коментари, “Дневник” недвосмислено го искажува и својот став.

Неколку текстови на “Дневник”, сепак, заслужуваат да бидат издвоени во оваа група бидејќи се најкарактеристични како примери за тоа како треба медиумите и самите да ги изнаоѓаат и анализираат критичните аспекти на меѓуетничките односи во државава. Првиот коментар, насловен *“Наместо мевлем, сол на рана”* (31 март 2004) се занимава со прашањето на внатрешнораселените лица. Текстот се осврнува на една изјава изречена од пратеникот на ДПА Фатмир Асани, кој на еден протеран жител од Матејче му препорача да ја напушти државата, но потоа, на објективен и непристрасен начин повикува на разумно и рационално решавање на проблемот на раселените: *“Членовите на комисијата ... треба да покажат волја и посветеност за да се реши проблемот... Тие луѓе таму имаат свој имот, ниви, своја историја и не може никој да им го оспорува тоа... Но, и*

⁴ “Достоинствено збогум за претседателот Трајковски”, објавен на 8 март 2004

⁵ “Џамбаски трговци” од 20 април и “Ве слушавме, сега ние сме на ред”, од 26 април.

⁶ Станува збор за текстовите: “Децата од Тетово ќе учат да растат заедно” (17 јули), “Лешок пак се полни со гости” (1 јули) и “Македончиња и Албанчиња пееја на заеднички фестивал” (9 декември).

луѓето што ги претставува Младеновиќ и тие што ги претставува Јана Петрушевска од Арачиново треба да покажат волја дека навистина сакаат да се вратат во родните куќи”. Вториот текст со карактеристичен наслов “Не биди магаре или гомар” (17 јули 2004), несомнено е еден од ретките текстови што е типичен пример на новинарска иницијатива и придонес кон изнаоѓање на патиштата на помирување и зближување, дури и во однос на темите за кои е се уште тешко да се разговара: “А, да појдеме јас и Џемаили во неговата џамија, која тијани резервисти ја реше-таа секоја вечер, па да се простиме?... Па да скокнеме до горна Матка и да се договориме да ја обновиме мојата црквичка ‘Свети Спас’... Одборот за обнова да го води Џемаили... Да собереме поети, актери, пејачи... за да си кажеме дека онаа глупава војна беше грешка и дека овие ревандации се нова поглупава грешка”. Третиот коментар е колумната објавена на 15 ноември 2004, насловена “Дебарска толеранција”, која се однесува на заедничката претпоследна ифтарска вечера од едномесечниот рамазански пост на која се собрале младите и од православна и од исламска вероисповед: “Требааше да се слушне како комуницираат на различни јазици, а сепак се разбираат. Да се видат нивните насмевки, кои ги потврдуваа ветувањата дека ќе продолжат да живеат заедно и во слога како и нивните предци”. За одбележување се и уште два други аналитички текста: репортажата под наслов “Албанката Флора ги усреќи Велковци” (27 мај 2004) и статијата насловена “Театарот оди пред политиката” (16 јуни 2004). И двата текста се пример за тоа дека медиумите можат да откриваат и настани и теми што можат да бидат добар повод за повтемелен новинарски ангажман во градењето на заедничкото живеење со доверба и толеранција.

Во позитивните текстови на “Дневник” се категоризирани уште два текста: коментарот со наслов “Стружани, отворете го срцето за поетите” (5 август 2004) и новинарскиот извештај “Расте етничката поделба меѓу децата” (22 септември 2004). Првиот се однесува на револтот на граѓаните од Струга по повод новите општински граници изразен преку проблематизирањето на Струшките ве-чери на поезијата, а вториот на предлозите на Европската комисија за борба про-тив расизмот и нетолеранцијата за надминување на етничката нетолеранција меѓу учениците од Македонија припадници на различни етнички групи.

Ставови кон меѓуетничките односи во изјави

Најголем дел од изјавите на политичари, интелектуалци, експерти, граѓани и други субјекти за меѓуетничките односи се среќаваат во рамките на текстовите. Мал број (27) се објавени издвоено, само како изјави. При анализата, од текстовите објавени во “Дневник” се извлечени вкупно 451 покарактеристична изјава.

Во рамките на 284 текста се објавени изјави со кои се изразува негативен став кон меѓуетничките односи. Повеќе од половината од нив (158) се однесуваат на областа *политика*, во која доминираат негативните изјави поврзани со новите решенија за територијалната организација, а особено реакциите по завршувањето на преговорите меѓу партиите од владејачката коалиција. Се среќаваат изјави на различни субјекти, но најприсутни се оние на претставниците на партиите од опозицијата, како од македонскиот така и од албанскиот блок. Другите негативни изјави во рамки на областа политика се однесуваат на следниве теми: претседателските избори (21), резултатите од Пописот (11), изјави дадени на седниците на Собранието и неговите работни тела (10), изјави по повод различни партиски активности и меѓупартиски обвинувања (9), изјави што се однесуваат на формирањето на новата Влада по претседателските избори и по референдумот (7), изјави дадени по повод одбележување на национални празници (4), изјави во врска со Законот за државјанство (4), локалните избори (2), како и изјави за други различни теми од областа на политиката (11).

Другите негативни изјави во текстовите се однесуваат на следниве области и теми: безбедност и криминал (38), меѓуетнички релации (21), образование (20), човекови права (14), култура (9), религија (3), здравство (3), економија (2), средби на албански асоцијации (6), сеалбанско обединување и идеја за Голема Албанија (4) и други теми (6).

Во 146 текста се идентификувани изјави со позитивен став кон меѓуетничките односи. Меѓу нив, повторно доминираат (101) оние од областа *политика*. Најзастапени во нив се изјавите (42) поврзани со новата територијална поделба и со реакциите во јавноста за конечните решенија што ги договорија претставниците на владејачката коалиција, вклучувајќи ги и изјавите за референдумот, а потоа изјавите поврзани со претседателските избори (15). Другите изјави од оваа област се однесуваат на поголем број различни теми и дадени се по различни поводи: спроведувањето на Охридскиот договор, Законот за државјанство, Охридската декларација, изјави дадени на седници на Собранието и неговите комисии, изјави за меѓуетничките односи дадени во меѓународни средби, изјави на Претседателот на државата во посебни обраќања и др. Карактеристично за позитивните изјави е што најчесто ги даваат претставниците на владејачките партии, Претседателот на државата, Премиерот, поретко граѓани, а речиси воопшто претставниците на опозицијата.

Од вкупно 27 изјави, што “Дневник” ги акцентирал објавувајќи ги издвоено, 12 се со позитивен став, 11 со негативен, а четири со неутрален став кон меѓуетничките односи.

Ставови кон етничките заедници

Негативен или позитивен (фаворизирачки) став кон одделна етничка заедница, многу почесто е изразен во изјавите на политичари, граѓани или други субјекти отколку во самите новинарски текстови на “Дневник”.

Ставови кон етничките заедници во текстови и изјави

	Негативен став		Позитивен став	
	текстови	изјави	текстови	изјави
Македонци	/	49	2	14
Албанци	22	79	/	30
Срби	/	2	/	/
Роми	/	3	/	/
Македонци-муслимани	/	1	1	1
Бошњаци	/	/	/	1

Од прикажаните показатели е забележливо дека доминираат ставовите за две етнички заедници: Македонците и Албанците. Другите етнички заедници се чини како воопшто да не се присутни во темите поврзани со меѓуетничките односи.

Ставови кон етничките заедници во новинарски текстови

“Дневник”, во 22 текстови, во директна или индиректна форма, изразил негативен став кон Албанците. Треба да се нагласи дека во сите овие текстови тој став никогаш не се однесува на сите Албанци како етничка заедница и речиси никогаш не е изразен на експлицитен или груб начин. Дури 16 од овие текстови се коментари, четири се извештаи, а две се вест.

Интересно е да се види во однос на што, поконкретно, е изразен негативниот став кон Албанците. Најголем број од овие текстови (8) се однесуваат на областа политика, при што најчесто се поврзани со прашањата на територијалната организација, односно со преговорите за новите општински граници. Овде негативниот став е изразен главно преку

критиката на албанскиот коалиционен партнер во власта, за кој се вели дека се уште не се разбудил “... од ренесансниот национализам, па инсистира Скопје да го направи двојазично, иако во него реално има 15 проценти албанско население” (“Територијална поделба и се е можно”, 12 јуни 2004). На ДУИ му се упатува и критиката дека селективно се залага за демократија, односно само според етнички критериуми: “Со полна уста зборуваа за обесправеност на Албанците... а, покажаа на дело дека тие права не важат за Македонците” (“Партиски војник контра граѓаните”, 15 јуни 2004). Критикувајќи ги екстремните изјави на политичари од ДПА за тоа дека нема да се откажат од стремежот и тие да бидат наследници на вредностите од антиката и средновековието на овие простори, “Дневник” извлекува циничен наслов со кој ваквите барања им ги припишува на сите етнички Албанци во Македонија: “Албанците сакаат да бидат наследници на македонската античка историја” (27 јули 2004). Во коментарот под наслов “Каде сте политичари Албанци” (4 август 2004) предмет на критика се сите политичари Албанци, а особено Ахмети, поради нивното неприсуство на прославата на празникот Илинден во Крушево: “...пречи само неприсуството на политичарите Албанци... кои толку самоуверено се удираат в гради кога велат дека се за уни-тарна и мултиетничка Македонија, без поделби, без национализам... Каде е храброста на Ахмети да дојде во Крушево или Пелинце и да каже некој збор на македонски...”. Карактеристичен е и коментарот во кој политичарите Албанци остро се критикуваат за хипокризија, зад која всушност се крие нивниот вистински карактер: “Токму политичарите Албанци, кои денес од уста не ги вадат зборовите Устав, институции, демократија, влегоа во владејачката структура преку радикализација на состојбите... дали на Ахмети му здодеја носењето листер костум и дали можеби поудобно се чувствува во маскирна униформа?” (“На Ахмети му здодеја костумот”, 26 август 2004). Слична е критиката што на Ахмети му се упатува и во текстот “Група за правење кризи” (6 август 2004).

Негативен став кон Албанците е изразен и во четири коментари кои се однесуваат на акцијата за разоружување и на безбедносната состојба во Македонија, поврзана со појавата на вооружени групи и со честите појави на користење огнено оружје во одредени подрачја. Во овие коментари вообичаено Албанците се критикуваат за тоа дека ја бојкотираат акцијата за разоружување, или се претставуваат како насилници, кои често користат огнено оружје. На пример: “Ахмети и неговото весело друштво кое секоја вечер приредува огнени полноќни журки по скопските, тетовските и кумановските села” (20 август 2003); “...Невкусно е лекции за разоружување да држи човекот кој седеше во Генералниот штаб, како главен стратег на сите воени операции” (21 август 2003) и др.

Во пишувањето на “Дневник” за проблемите во образованието, исто така, може повремено да се забележи негативен однос кон претставници на албанската етничка заедница. Така, се критикува министерот Положани за тоа “што формирал еден куп албански паралелки” (23 август 2003). За инцидентите меѓу средношколците, односно за тоа зошто учениците Македонци не се чувствуваат безбедно, се вели дека се резултат на “блокадите што ги поставуваат нивните врсници Албанци” (7 октомври 2003). Положани се критикува и за тоа што “сака да ја протне легализацијата на Медицинскиот факултет (од Тетово) на мала врата” (17 ноември 2004).

Барањата за правична застапеност се исто така повод “Дневник” да искаже негативен став кон Албанците: “Иако токму Албанците ја покренала целата меѓународна машинерија за да докажат дека Македонците ги кријат нивните права... сега повеќе размислуваат за своите апетити, отколку за некакви права на другите” (23 јули 2004). Во неколку текстови што се однесуваат на различни други теми негативниот став е изразен преку следниве искази: “некои групи Албанци своето незадоволство го компензираат со создавање тензии” (22 август 2003); “...сега Албанците повторно бараат нови државни симболи, оти за нив сегашните се неприфатливи” (2 февруари 2004); “...Али Ахмети не сака Голема Албанија ама сака Голема Струга...” (18 август 2004); и др.

Само во два коментари на “Дневник”, се забележува позитивен став кон Македонците. Станува збор за два текста од крајот на јули 2004 година кои се однесуваат на усвојувањето на законите за новата територијална организација. Во првиот (“Целта е Македонија цела”, 28 јули), територијалната организација се идентификува како “етничко прекројување” од кое најмногу ќе загубат Македонците: “Прекројувањето на картата на Македонија... им пречи на обичните граѓани, на Македонецот кого десетина години власта го грбачи со решенија од кои не може глава да крене...”. Вториот коментар, насловен “Имаме илинденска, а не рамковна историја” (31 јули), уште понагласено: “Ние сме на пат да ја изгубиме својата единствена држава - името наше уставно веќе го изгубивме, достоинството го губиме сега, а сакаат да ја избришат и нашата историја... Ќе ни зборуваат сега за потребата да се гради соживот со другите малцинства, пардон, етнички заедници, пред се Албанците... Наместо соживот, имаме затегнати меѓуетнички односи... Зарем нашиот универзум почнува од нивниот Рамковен договор?”

Ставови кон етничките заедници во изјави

Како што беше споменато, во изјавите на политичари, експерти, граѓани и други поединци, објавени во рамките на новинарските текстови, многу почесто може да се забележи негативен или позитивен став кон одделни етнички заедници. Доминираат негативните изјави кон Албанците.

Се чини дека негативните ставови и стереотипи кон Албанците како етничка заедница се најмногу поврзани со нивната инволвираност во безбедносната ситуација во земјава и тоа, поконкретно, со појавата на вооружени лица во одделни подрачја (Брест, Кондово, Липково и др.), со употреба на оружје, експлозии, пукотници, а особено со безбедноста во подрачјата што беа зафатени со конфликт-тот, од каде се раселија голем број Македонци (Арачиново, Опае, Матејче, Лешок и др.). Дури 30 изјави се дадени во контекстот на вакви прашања, а најчесто ги даваат раселените лица или жители на тие подрачја, претставници на опозицијата (ВМРО-ДПМНЕ), но и официјални извори (МВР) кога станува збор за појавата на вооружени групи, припадници на АНА. Општата негативна претстава што се добива за Албанците од сите овие изјави е дека “тие претставуваат закана,... дека вообичаено поседуваат многу оружје,... дека не сакаат да го предадат оружјето,... дека се служат со уцени, насилство, закани, за да го добијат она што сакаат, ...дека за нив законите не важат како за Македонците,... дека власта ги толерира” и сл. Во сличен контекст се изјавите во текстовите што се однесуваат на човековите права, каде се третираат правата на раселените, на бегалците и прашањето на киднапираните и исчезнатите лица. И во овие изјави доминира претставата за Албанците како насилни, вооружени, како закана за безбедноста на другите етнички заедници (Македонците, Ромите, Србите).

Негативен став кон Албанците во изјави

Безбедност	30
Политика	16
Човекови права	10
Образование	13
Меѓуетнички релации	3
Економија	2
Култура	1
Здравство	1
Религија	1
Друго	2

Негативните изјави што се дадени за Албанците во текстовите од областа *политика* најчесто се однесуваат на тоа дека: *“територијалната организација значи само задоволување на барањата на Албанците... дека со тоа се исполнуваат нивните апетити за создавање бинационална држава... што води кон создавање на Голема Албанија... Македонците се заложници на група екстремисти, команданти на ОНА... наследници на балистите решиле да ја делат Македонија... ДУИ се убијци”* и сл. Ваквите екстремни изјави најчесто ги даваат политичарите од опозицијата (ВМРО-ДПМНЕ, ВМРО-НП, СП, Лига за демократија и др.).

Во изјавите дадени во контекстот на текстовите за проблемите од областа на *образованието*, негативната конотација за Албанците најчесто се доведува во врска со инцидентите во средните училишта и со барањата за легализација на Тето-вскиот универзитет. И во овие изјави доминира претставата за Албанците како склони кон насилство. На пример, чести се обвинувањата дека средношколците Албанци носат оружје, дека прават блокади, дека ги напаѓаат соучениците Македонци, дека во мешаните средини не е безбедно да се учи и сл. Ваквите изјави доаѓаат најчесто од родители и од ученици Македонци. Се среќаваат и изјави (главно од опозиционите партии од македонскиот блок) за тоа дека Министерот Положани “на мала врата” се обидува да отвори што повеќе албански паралелки, како и дека “Албанците нема да престанат со барања” што се однесува до Тетовскиот универзитет. Во оваа група се и двете карактеристични изјави на студентка Албанка од Правниот факултет, која поради својот говор за правата на муслиманската жена добивала закани со убиство од колеги Албанци.

За Албанците се зборува негативно и во контекстот на други прашања, како што се: *“ДУИ и ДПА постојано вршат притисок за вработувања на Албанци,... Македонците се на улица, а се вработуваат кадри од ДУИ..., Албанците сакаат да го срушат македонскиот систем на топоними,... зад културните барања на Албанците стојат некои други интереси,... Албанците од ловиштето 'Екофазан' имаат намера да го преземат ловиштето на Македонците од Кичево...”* и др.

Голем број негативни изјави се дадени и за Македонците, а тие најчесто доаѓаат од припадниците на опозиционите партии од албанскиот блок. Овие изјави се најчесто дадени во контекстот на расправите за новата територијална организација и референдумот. Политичарите Албанци сметаат дека *“Македонците не сакаат Албанците да ги добијат своите права,... тие треба да ја променат свеста и да сфатат дека Македонија е бинационална држава,... се плашат дека ќе го изгубат статусот на мнозинство во општините каде живее и албанско население,... СДСМ и македонските академици стојат зад референдумот,... со референдумот Македонците кажуваат дека не сакаат да живеат со Албанците, Македонија е вештачка творба и Македонците го губат идентитетот...”* и сл.

Негативен став кон Македонците во изјави

Политика	18
Безбедност	14
Меѓуетнички релации	4
Образование	4
Човекови права	2
Култура	2
Здравство	1
Судство	1
Друго	3

Во врска со појавата на вооружените групи во одредени подрачја (Брест, Липково, Кондово), пренесени се повеќе изјави на припадници на АНА, во кои Македонците се

нарекуваат “*славомакедонски окупатори и колонизатори*”, македонската политика се нарекува “*гангстерска*”, македонската полиција се обвинува дека “*ги малтретира Албанците*”. Со слични изјави за тоа дека “*акцијата на македонската полиција спрема вооружените групи е трагедија*”, дека “*тоа е акција на Македонците против Албанците*”, дека “*полицијата ги малтретира Албанците*”, се појавуваат и некои политичари Албанци. Во однос на положбата на раселените лица (Македонци и Срби), градоначалниците на Липково и Арачиново изјавуваат дека тие “*сами си ги палат куќите*”, дека “*самите се виновни што не се враќаат во своите домови*” и сл.

Во темите што директно се поврзани со меѓуетничките односи се забележуваат изјави од типот: “*Македонците сами си ја уништуваат државата, зошто тогаш Албанците би ја штителе*”, “*Македонците покажаа дека не можат да живеат со Албанците, па Македонија не може да опстане како држава*”. Во врска со кидна-пираните и исчезнатите Албанци, кај нивните роднини и политичарите доминираат изјавите за тоа дека тие “*се ликвидирани од македонската власт, односно од полицијата*”. Во врска со инцидентите и проблемите во образованието, Албанци-те сметаат дека “*за тоа се виновни Македонците, кои не сакаат да им овозможат на Албанците да учат на својот мајчин јазик*” и сл. Присутни се и поекстремни изјави за сеалбанско обединување, во кои директно се зборува за создавање “*обединети албански држави, во кои Македонците ќе бидат четврта федерална единка*”, како и изјави поврзани со историјата, како на пример дека “*славомакедон-ците вршеле масакри врз населението од Кичево*”, или дека “*партизанско-четничките одреди извршиле невидени масакри врз Албанците од Сопот*” и сл.

Позитивен став кон Албанците во изјави

Политика	12
Безбедност	5
Друго	8
Меѓуетнички релации	2
Култура	1
Комунални проблеми	1
Образование	1

Позитивен или фаворизирачки, а делумно и националистички став, се среќава најчесто во изјавите на Албанци поврзани со политиката, поконкретно со новата територијална организација и референдумот. Овде се типични изјавите на претставниците на опозиционите партии (ДПА и ПДП) кои сметаат дека “*Албан-ците треба многу повеќе да добијат со новата територијална организација, дека тоа што им е понудено е само лажна понуда, дека тие тоа го имале и порано*”, како и дека “*федерализацијата останува главна опција, Албанците се меѓу 35 и 37 отсто, дека потоа следува автономија и отцепување на Западна Македонија*”. На овие изјави се надоврзуваат изјавите на албански историчари и интелектуалци, поврзани со идејата за создавање Голема Албанија, изјавите на претставници на власта во врска со денот на одбележување на албанското знаме во Македонија “*под покровителство на Министерството за култура, кое ја има таа обврска од 2001 година*” и др. Во прашањата поврзани со безбедноста, станува збор за изјавите на припадници на вооружените групи кои “*подготвуваат нова војна за обединување на албанските територии*”, или “*бараат амнестија, вработување и други права*” и “*ќе се борат до последен човек за...*” и сл.

Позитивен став кон Македонците во изјави

Политика	12
Употреба на јазиците	2

Во четиринаесет текстови се забележуваат позитивни изјави за Македонците. Речиси сите се дадени во контекстот на прашањата за новата територијална организација и референдумот, а нивни автори се без исклучок претставници на политичката опозиција од македонскиот блок, Светскиот македонски конгрес и градоначалниците на Кичево и Струга. Се работи за изјави од типот: *“Да се обединиме, да свртите нова страница за заштита на државата”*, *“Направено е непоправливо злосторство над македонскиот народ”*, *“Двојазичноста на Скопје е злосторство и поделба на Македонија”*, *“Скопје со сила станува двојазично, тоа е предавничка квислиншка политика”* и сл.

Утрински весник

Клучни наоди

- (1) Меѓуетничките односи во анализираниот период, “Утрински весник” ги третираше во вкупно 1052 текста. Од нив 981 се новинарски текстови, а 71 изјава на личности што функционираат како посебни целини, текстови.
- (2) Според жанровската структура, доминираат информативните жанрови (вест, извештај и интервју) со 85,3%, а аналитичките жанрови (коментар, статија и репортажа) се застапени со 14,7%. Поединечно, најприсутни се извештаите (548 текста), со повеќе од половина од вкупниот број селектирани текстови.

За најголем дел од текстовите (77%) поводот да бидат напишани биле конкретни настани, а за само 4% од нив (или 40 текста), може да се каже дека настанале како резултат на авторска иницијатива за пронаоѓање теми.

- (3) Најбројни се текстовите од областа *политика* (61%). Најчесто е пишувано за територијалната организација на државата, референдумот 'за' или 'против' предложената организација на локалната самоуправа и претседателските избори. Со поголем број текстови, меѓуетничките односи се третирани и на теми од областите *безбедност и криминал* (12%), *меѓуетнички релации* (8%) и *образование* (7%).
- (4) Во 98% од текстовите што спаѓаат во информативните жанрови, генералниот став кон меѓуетничките односи е неутрален, додека кај аналитичките жанрови ситуацијата е поинаква. Во 64% од текстовите е изразен неутрален став кон меѓуетничките односи, во 26% позитивен, во 6% негативен, а во 4% ставот не може да се оцени.

Во вкупно 423 текста, се пренесени, односно цитирани изјави на личности во кои има позитивни или негативни ставови кон меѓуетничките односи. Најмногу негативни ставови кон меѓуетничките односи, вкупно 252, се изразени во изјавите на теми од областа *политика* (145). Најголем дел од изјавите се на политичари, и од власта и од опозицијата. Доминираат изјавите по повод новата територијална организација на државата (57 изјави) и референдумот (42 изјави), а во нив пак, најбројни се изјавите на личностите што се “против” предложената територијална организација на државата, а “за” референдумот.

Во изјавите што се составен дел на новинарските текстови, се регистрирани и 193 позитивни ставови кон меѓуетничките односи, кои, исто така, најмногу се на теми од политичката сфера (132). Овде дистрибуцијата на ставовите кон двете доминантни теми е сосема поинаква. Имено, позастапени се изјавите “за” предложената територијална организација и “против” референдумот.

Од вкупно 71 изјава на различни субјекти објавени издвоено како посебни целини, во 35 има позитивен став кон меѓуетничките односи, а во 25 од нив е изразен негативен став.

- (5) Позитивните или негативните ставови кон етничките заедници, главно се изразени во туѓите изјави пренесени во текстовите, а поретко како ставови на авторите на текстовите или редакцијата (само во 10 текста). Ставовите најчесто се насочени кон Албанците и Македонците, а само во 7 текста (во туѓи изјави) се среќаваат ставови (сите негативни) и кон други етнички заедници - Роми, Срби, Бошњаци. Најмногу

негативни ставови се изразени кон Албанците, двапати повеќе од тие за Македонците. Најголем дел од негативните ставови за Албанците ги изразиле политичари и тоа претежно од опозицијата, потоа раселени лица, роднини на киднапирани лица, граѓани, стручњаци во одредени области и други. Ставовите се на теми од следниве три области: *политика, безбедност и образование*.

- (6) Весникот покажува конзистентност во ставовите, генерално неутрално ги третира прашањата поврзани со меѓуетничките односи, а темите во кои изразил негативен став, општо кон меѓуетничките односи или кон етничките заедници, главно се критика на македонскиот или на албанскиот национализам.

Забележана е конзистентност и во третирањето на темите. Речиси кон сите по-големи настани за македонското општество, весникот покажал активен однос, односно ги презентирал своите ставови. Карактеристична е конзистентноста на ставовите за двете теми кои практично го одбележаа анализираниот период, а се поврзани една со друга - територијалната организација на државата и референдумот за истата. Весникот ја критикува Владата за предложените решенија за новата територијална организација на државата и начинот на кој Владата го водела процесот, но е против референдумското изјаснување на граѓаните и сугерира прифаќање на состојбата со образложение дека се во прашање пошироки интереси, а прашањето не е само внатрешен проблем.

Обем на објавени текстови

Овој дневен весник, во анализираниот период, има објавено вкупно 1052 текстови во коишто целосно се третираат или само се допираат различни прашања поврзани со меѓуетничките односи. Текстовите потекнуваат од сите периоди на анализа. Ме-сечно во просек по 50-на текста, со тоа што најбројни се во септември 2003 година (95 текста), јули 2004 (92 текста) и август 2003 година (82 текста), а најмалку се селектирани во мај (32 текста) и март 2004 година (21), што се должи на интензитетот на интерес за одредена тема, а пред се на начинот на третирање на темата.

Жанровска категоризација и повод за објавување на текстовите

Најголем дел од анализираните текстови според жанрот се извештаи (548 текста). Потоа следат вестите (259 текста) и коментарите (122 текста). Реализирани се и 30 интервјуа во кои се третира меѓуетничката проблематика, а селектирани се и 17 статии и 5 репортажи. Ова се вкупно 981 текст. Покрај нив, во весникот се објавени и 71 изјава на личности, главно политичари, кои функционираат како посебни целини, односно текстови.

Вест	259
Извештај	548
Интервју	30
Изјава	71
Коментар	122
Статија	17
Репортажа	5
Вкупно	1052

Ако се има предвид жанровската структура на текстовите, логично е да се очекува дека најголем дел од нив ќе се однесуваат на настани (809 текста). Реакцијата на конкретни настани е повод за објавување на 130 текстови, во 40 текста се гледа авторска иницијатива за пронаоѓање теми интересни за публиката, а само два текста од оние што ги допираат меѓуетничките односи, се туѓи текстови пренесени од “Утрински весник”.

Области и теми на кои се однесуваат текстовите

Најголем број од текстовите се од сферата на *политиката* (642 текстови), што е разбирливо со оглед на јавниот интерес за темите што се инкорпирани внатре. Најчесто е пишувано за новата територијална организација на државата (188 текстови). Потоа за референдумот 2004 година, поврзан со изјаснувањето на граѓаните “за” или “против” предлогот за нова територијална организација на државата (125 текстови), предвремените претседателски избори 2004 година (82 текста), за резултатите од пописот на населението реализиран 2002 година и за работата на државната пописна комисија (30 текста), за активностите на политичките партии (30 текста), за работата на Собранието на Република Македонија, што вклучува собраниски расправи и активности на собраниските комисии (29 текста), за имплементацијата на Охридскиот договор (23 текста), за активностите околу формирањето на новата Влада на Република Македонија (15 текста), за иницијативи, односно предлози за донесување закони - закон за државни службеници, закон за кризи, закон за државјанство, закон за територијална организација, закон за државни симболи итн. (14 текста), за работата на Претседателот на државата, што опфаќа негови настапи (дома и во странство), обраќања до граѓаните, ставови, соопштенија и активности поврзани со конкретни настани или теми, како и текстови за изборот на советници и други соработници во кабинетот на Претседателот (12 текстови). Во областа *политика*, “Утрински весник” пишува и за: работата на Владата, односно функционирањето на коалицијата на власт; за меѓупартиските односи и активности; локалните референдуми по повод предлозите за нова територијална организација на државата; подготовките за локалните избори 2005 година; активностите на меѓународните организации и дипломати во Македонија; за црните листи на ЕУ и САД со непожелни граѓани од државата; и многу други теми што се третирали во помал број текстови.

<i>област</i>	<i>број на текстови</i>
Граѓански сектор	1
Економија	4
Безбедност и криминал	121
Култура	27
Меѓуетнички релации	82
Образование	74
Политика	642
Религија	8
Социјална сфера	3
Човекови права	50
Друго	40
Вкупно	1052

Втора област, според бројот на текстови во кои се допираат меѓуетничките односи е *безбедност и криминал* (121 текст). Најголем број од текстовите во оваа област се однесуваат на појавата на вооружени групи (45 текста) кои се закана за мирот во земјата и безбедноста на граѓаните. Дел од овие текстови зборуваат за случајот Кондово. Околу 30 текста се занимаваат со политичко-безбедносната ситуација во државата. Овде се поместени текстовите за нападите на караули и полициски патроли, пожарите во Арачиново, случувањата како што се подметнати бомби и убиства и други теми. Во областа безбедност, посебно се обработени и кризата во Кумановско (16 текста), кризата во Брест (13 текста) и процесот на разоружување на населението (11 текста).

Третата група текстови се од областа *меѓуетнички релации* (82 текста). Тие главно се однесуваат на прашањата за односите меѓу различните етнички заедници, за можностите и перспективите за соживот и за меѓуетничка толеранција (28 текста). Во оваа област се третирали и прашањата за: киднапираните и исчезнати лица во конфликтот 2001 година (18 текста); употребата на јазиците на етничките заедници (16 текста); правичната

застапеност на етничките заедници во органите на држав-ната администрација и во институциите (8 текста); проекти и истражувања што се занимавале со меѓуетничките односи (7 текста); и неколку теми што зборуваат за идеите за поделба на Македонија, структурата на населението, инциденти меѓу припадници на различни етнички заедници, апели на организации и сл.

Според застапеност, четврта е областа *образование* (74 текста). Теми коишто се третирали во оваа област се: легализацијата на Тетовскиот универзитет (21 текст); штрајковите на просветните работници и ученичките протести (11 текста); условите во училиштата, посебно во местата зафатени со конфликтот 2001 година, за почеток на учебната година (10 текста); проблемите во високото образование, посебно за високото образование на Албанците (8 текста); случувањата во училиштето “Арсени Јовков” (6 текста); иницијативата за формирање паралелка на албански јазик во Битола (6 текста); и други теми (20 текста) кои говорат за обуката на државните службеници, проблемите во основното и средното образование, проблемите со учебниците по историја, за конфликти меѓу учениците од различни етнички заедници и сл.

Следна, е областа *човекови права* (50 текста). Најчесто обработувани теми во оваа област се човековите права на лицата раселени од своите домови, како и барањето на вистината, односно агонијата на семејствата на киднапираните и исчезнатите лица во конфликтот 2001 година. Во неколку текста е третирана и положбата на Ромите бегалци од Косово.

Во областа *друго* (40 текста) се сместени темите што говорат за случувањата во здравството, спортот, за резултати од испитувања на јавното мислење и други истражувања, за преводот на топонимите на албански јазик, за кривичните пријави против Али Ахмети од семејствата на исчезнатите лица итн.

Во областа *култура* (27 текстови) се обработени следниве теми: издавачка дејност, саеми на книги, промоции на нови изданија, одбележување на годишнини на важни настани, изградба и заштита на историски споменици, културни манифестации и др.

Со помал број текстови во вкупниот селектиран материјал за анализа на овој дневен весник учествуваат и следниве области: *религија* (9 текста), *економија* (4 текста), *социјална сфера* (3 текста) и *граѓански сектор* (1 текст).

Генерален став кон меѓуетничките односи

Од вкупно 981 текст објавени во “Утрински весник” (без изјавите на одделни субјекти објавени издвоено), најголем број, или вкупно 913 текста, се со неутрален став кон меѓуетничките односи. Во 42 текста е изразен позитивен став, во 13 негативен, а во исто толкав број текстови, ставот не може да се оцени.

Најголем број од текстовите со неутрален став кон меѓуетничките односи се од сферата на *политиката* (546 текста), 107 текста се од областа *безбедност и криминал*, 68 зборуваат за теми од *образованието*, 68 за *меѓуетнички релации*, 47 за *човековите права*, 25 за теми од *културата*, 8 од областа *религија*, 3 од *социјална сфера*, 2 текста се од *економијата*, а само 1 текст е од *граѓанскиот сектор*. Во 38 текста се обработуваат различни теми категоризирани под *друго*. Според жанровската структура, 538 од овие текстови се извештаи, 254 вести, 75 коментари, 29 интервјуа, 14 статии и 3 текста жанровски определени како репортажа.

Област	Вкупно	Позитивен	Негативен	Неутрален	Нема став
Граѓански сектор	1	/	/	1	/
Економија	4	1	/	2	1
Безбедност и криминал	113	3	3	107	/
Култура	25	/	/	25	/
Меѓуетнички релации	72	4	/	68	/
Образование	73	2	1	68	2
Политика	595	31	8	546	10
Религија	8	/	/	8	/
Социјална сфера	3	/	/	3	/
Човекови права	49	1	1	47	/
Друго	38	/	/	38	/
Вкупно	981	42	13	913	13

Текстови со позитивен став кон меѓуетничките односи

Во текстовите со позитивен став на медиумот кон меѓуетничките односи, 31 се од областа политика, 4 зборуваат за чисто меѓуетнички релации, 3 се од областа без-бедност и криминал, 2 обработуваат теми од образованието, а по 1 текст се од областите човекови права и економија. Според жанрот, најголем дел од овие тек-стови се коментари - 33. Како статија се определени 3 текста, а по 2 текста се од жанровите вест, извештај и репортажа.

Текстовите што се категоризирани во областа *политика* се на различни теми, почнувајќи од територијалната организација на државата (8 текста), референдумот “за” или “против” територијалната организација (6 текста), за имплементацијата на Охридскиот договор по две години од неговото потпишување (3 текста), по 2 текста за претседателските избори, работата на Собранието на Република Македо-нија и на Министерството за внатрешни работи, а медиумот изразил генерално по-зитивен став за меѓуетничките односи и во неколку текстови кои говорат за локалните избори, прославата на 100 годишнината од Илинденското востание, црните листи на ЕУ и САД, односите во коалицијата на власт, законот за државјанство и сл.

Речиси сите текстови што се однесуваат на територијалната организација, се коментари. Во нив медиумот покажува ангажиран однос кон настанот и сите случу-вања околу него, притоа, јасно изјаснувајќи се против организацијата на локалната самоуправа на етничка основа, а за граѓанскиот концепт на функционирање на државата. Во најголем дел од текстовите отворено се критикува Владата за нетранспарентното кроење на општинските граници, за непочитување на стандар-дите и мислењата на познавачите на локалната самоуправа, за сервилноста спрема меѓународната заедница, а пред се за преговарањето меѓу коалиционите партнери, што се претворило во меѓуетнички судир. Весникот се залага за институционално артикулирање на волјата на граѓаните, а не преку митинзи, на улица, и повикува на аргументирана дебата која ќе покаже каков е предложениот закон за територи-јална организација. Карактеристични се неколку коментари на оваа тема. На пример, во текстот “*На барикадите*”, објавен на 10 јули 2004 година, весникот зазема позитивен став кон меѓуетничките односи, критикувајќи ги изблиците на македонски национализам: “*Предлогот на владејачката коалиција за овие две општини.. може да се третира и како лош.. една работа е да имаш политички такт и одговорност битката за исправањето на тие 'криви дрини' да ја водиш внимателно... друга работа е да се размавтуваи со нескротливата епика на делбите, на предавниците и на непријателите на Македонија*”.

Во текстот “*Разочарана јавност*”, објавен на 16 јули 2004 година, по завршувањето на преговорите за територијалната организација, “Утрински весник” ќе запише:

“Најголемиот дел од македонската јавност е целосно разочарана од одлуките на коалициските партнери за новата територијална организација на државата... Претставниците на партијата на Али Ахмети не можеа да го скријат триумфализмот, додека од нивниот голем коалициски партнер никој не се осмелувае да излезе пред јавноста да го објасни договорот освен министерот за одбрана. Но, и триумфализмот кај ДУИ ќе биде прекраток, бидејќи набргу и мислечките Албанци ќе осознаат дека е повлечен еден голем погрешен потег кој ќе нанесе штета на сите. Другите етнички заедници во Македонија, најнапред македонското мнозинско население, потоа и сите други, Турците, Србите, Ромите, Власите се чувствуваат како заробеници на една етничка поделба која е скроена од сервилни политичари, по диктат однадвор. Коалициските партнери на власт направија неколку катастрофални грешки. Грешките не се направени затоа што влегоа во реализација на можеби најзначајната определба на Охридскиот договор, а тоа е организацијата на македонската самоуправа по европски образец, туку сосема спротивно, затоа што токму тоа не го направија”.

Дел од текстовите што ја третираат територијалната организација се осврнуваат и на протестите за предложениот закон. На пример, во текстот *“Фатете десно кога тие одат лево”*, објавен на 21 јули 2004 година, весникот изразува позитивен став кон меѓуетничките односи, критикувајќи ги политичарите кои протестираат против делбите на државата, а всушност заговараат размена на територии и население: *“Не знам дали Македонија може да ја поднесе таа доза цинизам која ќе се излее на централниот плоштад во Скопје на 25 јули кога ќе се одржи митингот на Георгиевски против поделбата на Македонија... спектаклот што се подготвува нема да биде комплетен ако таму нема да се појави господинот Џафери, можеби, дури, како конферансие. Значи, луѓето чиј политички идеал е поделена Македонија,... сега прават еден театар на апсурдот во кој ќе ја спасуваат Македонија од сопствените политички идеали”.*

Во текстот *“Пораките по дождот”* (28 јули 2004), весникот порачува: *“Револтот на граѓаните мора да се артикулира преку институциите на државата, а нивните барања треба да се сфатат сериозно и од страна на власта, но и од опозицијата... На граѓаните им е доста од покажување мускули и од едните и од другите. Ниту опозицијата испадна посилна затоа што собра толку народ, а уште помалку се воодушевивме од мускулите на власта која организираше опсада на Скопје... И затоа и власта и опозицијата треба да ги искористат истите механизми и истата верба за да поведат дебата која ќе покаже дали предложениот закон за територијална организација е добар, издржан и потребен”.*

Во текстовите што го третираат референдумското изјаснување на граѓаните “за” или “против” новата територијална организација на државата, преовладува тезата дека оваа иницијатива не е само наше внатрешно прашање, туку проблематика која тангира пошироки интереси, права и обврски, и затоа не треба да се игнорираат негативните сигнали кои доаѓаат од меѓународната заедница, што значи дека медиумот на некој начин се изјаснува против референдумот, односно е на иста линија со ставовите на власта. Така, во текстот *“Македонски саботни лифтови”*, објавен на 21 септември 2004 година, пишува дека: *“да се инсистира на референ-думската опција онака како што е замислена од иницијаторот и организаторот во ваква внатрешна и меѓународна констелација е самоубиствена работа која ќе не потсети на 'подвизите' на Милошевиќ, кој го тераше народот да јаде корења додека трае битката на 'небескиот народ' против светскиот антисрпски заговор. Идејата да се игнорира реалноста (вклучително и фактот дека светот е против основната цел и против филозофијата на референдумот) и преку трамболината на презирот да се вивнеме како маченици кон небеските подвизи може да биде убава и ефектна поетска фигура, но како политичка определба е несериозна опција ... Тие варијанти треба да му се претстават на народот пред да излезе на гласање. Ништо повеќе”.*

Во текстот *“Стрелките на Мекшејн”* објавен на 29 октомври 2004 година, истиот автор (Бранко Тривковски), позитивниот став кон меѓуетничките односи, односно заложбите за соживот и разбирање ги покажува преку критиката на македонскиот национализам кој не може да се ослободи од стегите на етницистичките проекции: *“На разумните луѓе им е јасно дека дебелата разлика во политичките временски зони кон Запад и кон Европската унија не можеме да ја анулираме галопирајќи на референдумскиот коњ во правец на Исток, но забавата во форма на карвани на кои се докажува дека земјата не се врти и дека е рамна како плоча - продолжува. Таа дезориентација во политичкиот и во историскиот простор потешко се забележува оттука, однатре, но се забележува и свеста за заробенит маке-донски ум во стегите на етатистичките и на етницистичките, на национал-монополистички и на изолационистичките проекции, се пробива и освојува нови простори. Тешко, но се пробива”*.

По завршувањето на референдумот, во текстот *“Македонија се ослободува од минатото”*, објавен на 10 ноември 2004 година, весникот ја поздравува определ-бата на граѓаните за мултиетничко општество, со што го изразува и својот став кон меѓуетничките односи: *“граѓаните ги отфрлија шупливата носталгија по национ-ална држава и... препознавајќи во мултиетничката конституција епохална шанса, а не егзистенцијална опасност, како што им сугерираа носителите на референдумската идеја..”*

Интересни примери за позитивен став на медиумот кон меѓуетничките односи, има и во следниве текстови од сферата на политиката: во текстот *“Апстинирајте од глупоста”*, објавен на 24 април 2004 година, на тема претседателски избори, весникот пишува - *“..Повикот за поголем одсив кај македонските гласачи со образложение дека на тој начин треба да се одбрани Македонија од некакви 'непринципиелни' договарања меѓу сегашните партнери во владината коалиција... може да биде леплив на прв поглед, но може и да одврка од гласање затоа што шири некаков страв. Тој став е плод на старата политичка матрица во која беше нормално претензиите на Албанците да се сметаат за антимакедонски и тој став сега се инструментализира во овие избори. Треба да се подготвиме за блиското време кога сите функции во државата, вклучувајќи ја и претсе-дателската, во практиката ќе им бидат достапни на сите граѓани без оглед на националната или верската припадност..”*;

Во текстот што се однесува на Охридскиот договор, *“Локалното финансирање и симболите на заедниците последни обврски од Рамковниот”*, објавен на 19 август 2004 година, стои вака - *“Треба да се има предвид дека Охридскиот договор го санираше конфликтот во 2001 година, кој можеше да има погубни последици за Македонија... Веќе е време да се направи чекор напред и да се размислува за нов устав што ќе ја отсликува граѓанската демократија”*;

Во текстот *“Безбедноста не е грижа на политичарите”*, објавен на 20 септември 2003 година, што зборува за акцентите од некоја собраниска дебата, се вели - *“..мора да се постигне политичко, национално и меѓуетничко единство, но и лојалност од сите македонски граѓани... На декларативните заложби за заеднич-ка татковина и меѓуетничка толеранција ретко кој може да стави забелешка ... треба да се почне искрено и лојално”*.

Генерално, позитивен став кон меѓуетничките односи, “Утрински весник” покажува и во четири текста што зборуваат за чисто меѓуетнички релации: *“Во Тетово е подзаоплено, ама и студено”*, објавен на 8 декември 2003 година; *“Ѓоре и Синан ги двој само нокта”*, објавен на 3 јануари 2004 година; *“Опасни пораки на Џафери од Софија”*, објавен на 18 септември 2004 година; и *“Прослава на младите од сите националности”*, објавен на 15 ноември 2004 година. Последниот текст е кратка вест со големина до 20 реда. Првите два текста се репортажи за животот во тетовско, а текстот *“Опасни пораки на Џафери од*

Софија” е коментар. Карактеристична, во поглед на став за меѓуетничките односи, е изјавата на еден од соговорниците на авторот во текстот *“Во Тетово е подзатоплено, ама и студено”*, кој вели: *“Ние, сите што сме граѓани на Македонија сме претворени во политичари. Тоа ни е ангажирањето секој ден. Да ви предложам, нешто читам, во Кочани, немало ниеден Албанец. Прашајте ги тие луѓе колку се среќни, ќе видите дека имаат исти маки, ако не и поголеми од другите. Знам, сега ти ќе ме уверуваи дека имаш пријатели - Албанци, дека ние Албанците сме фини луѓе, а јас ќе те уверувам дека имам многу пријатели - Македонци и дека вие Македонците сте фини луѓе. Ама кога сме само Албанци со дрвја и камење фрламе ние по Македонците или кога сте само Македонци вие фрлате по Албанците. Тоа не оди така. Лицемерството е тежок проблем. Еднаш засекогаш треба да се најде начин како да живееме растоварени со тоа: кој што сме и кој повеќе ја сака државата, за тоа кој е дома, а кој е туѓ во Македонија. А тоа е лесно да се постигне..”*.

Впечатокот на весникот, по средбата со жителите на тетовското село Милетино, опишана во репортажата *“Горе и Синан ги двои само ноќта”*, е дека војната не ги нарушила добрите меѓуетнички односи. Текстот започнува вака: *“Милетинчани се вистински пример кога ќе стане збор за заедничкиот живот. На нива или планина, на лов или риболов, на веселби или жалости - насекаде, независно од националната припадност, тие се заедно. И децата си играат заедно, а тоа е гаранција дека генерациите што растат ќе ја зачуваат вербата и меѓусебното разбирање, ќе ја продолжат традицијата на заемна доверба”*.

Посебно треба да се издвојат трите коментари од областа безбедност и криминал, во кои има нагласено позитивен став кон меѓуетничките односи. Така во текстот *“Долевачи на масло на огнот”*, објавен на 2 октомври 2003 година, што се однесува на пожарите во скопско Арачиново и средношколските протести, весникот пишува: *“Нема голема разлика меѓу оние кои инструираат малолетници да предизвикуваат пожар и оние кои го ‘потпалуваат’ пожарот меѓу средношколците. Разликата е само во средството, а резултатот на крајот е ист, односно порази-телен за иднината на овие генерации, па и за државата”*.

Текстот *“Минатото одново ни ја поткопува иднината”*, објавен на 25 ноември 2004 година, за подигањето споменик на балистите, што наводно го ослободиле Тетово, вели вака: *“Во секоја војна има многу недолжни жртви, сигурно за време на Втората светска војна загинале и невини Албанци, на кои треба да им се оддаде должна почит. Но не на овој начин како што се направи во Горно Блаце. За да се изгради какво било спомен - обележје постои закон. Во секоја правна држава тој мора да се почитува и треба да се исполни определена процедура. .. Македонската поширока јавност првпат слуша дека некаде во околината на Долно и Горно Блаце и во Качаник се извршило такво злосторство. Затоа сета вистина треба да се истражи и отворено да се каже онака како што било, а не да се сервираат полуистини и лаги. Зашто само така можеме да гледаме кон иднината. Но, сето тоа треба да им се остави на тие што се компетентни за тоа, а не преку ноќ, без никакво одобрение од надлежните институции да се подигнува меморијален споменик и да се подгрејуваат и без тоа затегнатите меѓуетнички односи”*.

Во коментарот *“Со или без ДПА ќе има разоружување”*, објавен на 17 октомври 2003 година, весникот порачува: *“Сите граѓани во Македонија да се убедат дека е најдобро ...да го предадат оружјето, бидејќи тоа никому не му носи добро”*.

Два текста од областа образование, во кои се изразуваат позитивни ставови кон меѓуетничките односи, исто така, заслужуваат внимание. Станува збор за коментариите *“Образованието мириса на политика”*, објавен на 8 октомври 2003 година и *“Универзитет за поделби”*, објавен на 19 декември 2003 година. Првиот текст говори за

протестите на учениците од “Арсени Јовков”: *“Кога размислувавме за образованието на иднината, ретко кој можеше и да замисли дека тоа ќе биде настава на улица, со засилено полициско обезбедување, со зовриени меѓуетнички страсти и со изблик на насилство и нетолеранција... нашите деца денес ја учат најгорчливата лекција од животот, а тоа е колку опасна може да биде политичката манипулација... Доколку продолжиме да ги затвораме очите пред она што се случува, сите ние стануваме соучесници во лошиот филм кој може да има несогледливи последици”*.

Коментарот “Универзитет за поделби”, што се однесува на прашањето за легализација на Тетовскиот универзитет, вели вака: *“Во декември 1993, кога се форми-раше, беше журка, во февруари 1995, журката беше прекината со пендреци, некаде во 1997 Албанците беа 'испратени' во гасни комори, а во 2001, токму по протес-тите кои ги организираа ректорите на овој универзитет, се слушнаа првите истрели од Балтепе. Од 1993 до 1998 македонските политички лидери, без разлика дали беа на власт или во опозиција, демонстрираа една невидена хисте-рија кога беше во прашање овој проблем... Да беше, како што не е, веројатно денеска немаше ниту да зборуваме за тетовскиот универзитет, туку тоа прашање ќе се затвореше уште со функционирањето на Педагошкиот факултет”*.

Текстови со негативен став кон меѓуетничките односи

Најголем дел од текстовите во кои е изразен негативен став кон меѓуетничките односи се од областа “политика” (8 текста), 3 текста се на теми од областа “безбедност и криминал”, а по 1 текст од областите “образование” и “човекови права”. Панровски овие текстови се определени како коментари (8 текста), извештаи (4 текста) и вести (1 текст).

Од осумте текста од областа *политика*, 3 се однесуваат на територијалната организација на државата, а другите говорат за имплементацијата на Охридскиот договор, референдумот за новата територијална организација на државата, за црните листи на ЕУ и САД, односите во коалицијата на власт и за поменот на загинатите кај Карпалак. Во текстовите што ја обработуваат новата организација на локалната самоуправа се критикува Владата како за предложените решенија, така и за начинот на водење на преговорите што резултираа со такви решенија. Негативниот став произлегува од размислувањата дека не треба да се менува етничката структура на општините, затоа што тоа ќе предизвика поткопување на македонската држава. Ставот на весникот всушност е конзистентен во однос на оваа тема, а разликата меѓу овие текстови и текстовите на истава тема, но означени со позитивен став спрема меѓуетничките односи, произлегува од нијансите на изразување на ставот за темата. Така во текстовите со позитивен став, предложената територијална организација се критикува како лошо решение за сите етнички заедници што живеат во Македонија, а во текстовите со негативен став, повеќе како лошо решение за Македонците. На пример, во коментарот “Визионерство или дебакл”, објавен на 17 јули 2004 година, “Утрински весник” пишува: *“...претставниците на македонските партии во владејачката коалиција самите помогнале за поткопување на државните темели и дополнително обезли-чување на македонскиот народ и нација, што ќе води кон нова неизвесност и страв од иднината што не очекува”*. Во текстот пак “Струга се чувствува предадена и понижена”, објавен на 20 јули 2004 година, вели: *“Новата власт сама придонесе со своето однесување Македонците од Струга да реагираат на овој начин... Никој досега не одговорил на прашањето зошто некој сака да ја направи струшката општина со доминантно албанско население”*.

Во коментарот што го третира референдумот, кој заедно со територијалната организација е темата што го одбележа анализираниот период, ставот за темата, е исто така, негативен, односно текстот е против организацијата на “моноетнички референдуми во мултиетнички општества”. Коментарот е на Абдулменаф Беџети, од ПДП, а негативниот став кон

меѓуетничките односи произлегува од анализата на состојбите од призма на интересите на албанската етничка заедница. Беџети во текстот *“Мозаикот наречен референдум”*, објавен на 18 септември 2004 година, вели: *“сакам уште еднаш да го поставам јавно прашањето, кое веројатно ќе биде многу актуелно и при референдумската кампања, бидејќи основната цел на 'здружената' опозиција е делегитимирање и уривање на постојната Влада со алиби дека 'премногу им дава на Албанците', повеќе отколку што е предвидено во Охридскиот договор, или згора на се, сакаат да дојдат на власт преку атак, крајно одолжување и рестрикција на Охридскиот договор. Прашањето до 'здружената' опозиција гласи: Како ќе го имплементираат Охридскиот договор на кој и тие вербално се крстат, односно каква територијална организација ќе понудат? Зар се толку наивни да помислат дека ќе најдат албански партнер во Владата која ќе отиде подолу од досегашните решенија на Ахмети. Тоа може да им биде само сон. Веќе значителен дел, ако не и поголемиот дел, од Албанците жалат што ДУИ го потроши мандатот (добиев од 72 отсто од Албанците на 15 септември 2002 година) и политичкиот капитал создаден од тогашната поствоена еуфорија!”*

Од сферата на политиката, има уште еден коментар на Абдулменаф Беџети, со негативен став кон меѓуетничките односи, насловен како *“Тезата за остварен Охридски договор е опасна”*, а објавен на 15 ноември 2003 година. Во текстот тој вели: *“Самата квалификација дека најголемиот дел од Охридскиот договор е имплементиран претставува голема опасност тој понатаму уште повеќе да се релативизира не само во квалитативна, туку и во квантитативна смисла, што како појава, пак, претставува потенцијална опасност за иднината на државата”*. Анализирајќи во кои сегменти е имплементиран договорот, Беџети прашува: *“Каде е употребата на албанскиот јазик во подрачните министерства, агенциите и другите државни тела во северозападниот дел на државата, регулирањето на употребата на албанското знаме, законот за култура претставува максимална рестрикција за културата на етничките заедници (за кои се финансира само 5 отсто во однос на македонската култура, која се финансира 95 отсто), каде е уставниот поредок во Битола и во Скопје за средношколските ученици - Албанци, до каде е денационализацијата и враќањето на имотот во северозападниот дел на земјата,... Сето ова може еден ден да и се врати како бумеранг на власта, па и на државата... Паметните учат од пропустите на другите, додека нам не ни се доста и сопствените - и тоа во многу свежето минато”*.

Текстовите со негативен став кон меѓуетничките односи од областа *безбедност и криминал*, се однесуваат на кризите во Брест и кумановско и на годишнината од убиството на резервистите кај Карпалак. Во текстот *“Изгорени венците и цвеќињата во сеќавање на загинатите”*, објавен на 12 август 2003 година, кратка вест до 20 реда, меѓу другото стои: *“Овде од албански терористички банди, на подмолен начин од заседа беа убиени десетмина резервисти... Официјалните органи ништо не соопштуваат за оваа нечовештина”*. Во коментарот со наслов *“Кризата и крвкоста на меѓунационалната доверба”*, објавен на 5 септември 2003 година, се вели: *“Неизменети стереотипи кај македонските етнички Албан-ци... дел од Албанците остануваат со резонот во нивниот етнички табор, дека не можат и не сакаат да направат реален чекор кон соживот”*, а во коментарот *“ДУИ не се снајде во акцијата за Брест”*, објавен на 11 септември 2003 година, се критикува оваа партија за пренагласување на етничкото - *“ДУИ заигра на етничка карта”*.

Негативен став кон меѓуетничките односи е изразен само во 1 текст од областа *образование*. Станува збор за извештајот *“Во меѓусебна тепачка повредени седум ученици во 'Арсени Јовков'”*, објавен на 28 октомври 2003 година.

Исто така, само во 1 текст од областа *човекови права*, медиумот покажал негативен став кон меѓуетничките односи. Коментарот *“Што со раселените од Арачиново, Матејче, Брест”*, објавен на 28 ноември 2003 година, говори за проблемите на раселените лица од

поранешните кризни региони: *“Не е тајна дека Албанците имаат цели списоци на Македонци кои фатиле пушка в рака... Албан-ците се алергични на овие Македонци... исто како што и Македонците се алер-гични на Албанците кои се решиле на оружје”*.

Ставови кон меѓуетничките односи во изјави

Во 423 текста, од вкупно 981, се пренесени туѓи изјави со позитивни и негативни ставови кон меѓуетничките односи. Според жанровската структура, 286 од овие текстови се извештаи, 112 вести, 16 интервјуа, 6 коментари, 2 статии и 1 репортажа.

Пренесени се вкупно 252 изјави во кои има негативен став кон меѓуетничките односи. Најголем дел од нив се од областа *политика* (145 изјави), потоа од областа *безбедност и криминал* (31 изјава), *меѓуетнички релации* (24 изјави), *образование* (18 изјави), *човекови права* (14 изјави), *култура* (7 изјави), *религија* (4 изјави) и 9 изјави се пренесени во текстови што зборуваат на различни теми, категоризирани во *друго*. Негативните изјави што се пренесени во текстовите од сферата на политиката се дадени во однос на различни теми. Доминантно место меѓу овие содржини имаат секако територијалната организација на државата и референдумот 'за' или 'против' предложената територијална организација на државата. По повод територијалната организација на државата, весникот пренел вкупно 57 изјави со негативен став кон меѓуетничките односи. Вкупно 42 од овие изјави се на личности кои биле 'против' предложената организација на локалната самоуправа, а 10 изјави на личности кои ја поддржувале, односно биле 'за' територијалната организација на државата. По повод референдумот “Утрински весник” во новинарските текстови пренел 42 изјави, од кои 25 биле на личности што биле 'за' референдумот, 16 на личности кои биле 'против' референдумот, а 1 од изјавите се однесува на други аспекти од темата. На темата “претседателски избори” се пренесени вкупно 12 изјави со негативен став, кои се дадени од претставници на две политички партии - ДПА (10 изјави) и ДУИ (2 изјави). Другите изјави во текстовите од сферата политика се однесуваат на: работата на Собранието на Република Македонија (9 изјави), партиските активности на домашните политички субјекти (7 изјави), формирањето на новата Влада на Република Македонија (3 изјави), локалните референдуми за територијалната организација на државата (3 изјави) и 12 изјави на личности дадени на други теми.

Со позитивен став кон меѓуетничките односи, весникот во своите текстови пренел вкупно 193 изјави на личности. Според областите на кои се однесуваат, изјавите се дистрибуирани на следниов начин: *политика* (131 изјава), *меѓуетнички релации* (17 изјави), *образование* (13 изјави), *безбедност и криминал* (11 изјави), *култура* (6 изјави), *човекови права* (6 изјави), *религија* (3 изјави), *економија* (1 изјава), *граѓански сектор* (1 изјава) и *друго* (4 изјави). Најголем дел од изјавите пренесени во текстовите од областа политика, повторно, најмногу се однесуваат на темите “територијална организација” (34 изјави) и “референдум” (30 изјави). Вкупно 14 од изјавите со позитивен став кон меѓуетничките односи, дадени на тема “територијална организација”, биле на личности што ја поддржувале предложената територијална организација на државата, а 8 на личности кои се изјасиле 'против' таквата организација на локалната самоуправа. За темата “референдум”, 20 изјави биле 'против' референдумот, а 10 ја застапувале опцијата 'за' референдум. За претседателските избори биле пренесени 11 изјави со позитивен став, од кои 6 на ДУИ, 3 на СДСМ и 2 на ВМРО-ДПМНЕ. Другите изјави се однесуваат на следниве теми: за партиски активности (10 изјави), за работата на Собранието на Република Македонија (9 изјави), за имплементацијата на рамковниот договор (7 изјави), за новата Влада (6 изјави), за работата на Претседателот на државата (5 изјави), за меѓународната активност на Македонија (3 изјави) и 17 изјави со позитивен став кон меѓуетничките односи на други теми од политичкиот живот.

Во анализираниот период, весникот ги третираше или ги допрел меѓуетничките односи и во 71 изјава на личности што се објавени надвор од текстовите и функционираат како

посебни целини. Изјавите се однесуваат на следниве области: *политика* (47), *меѓуетнички релации* (10), *безбедност и криминал* (8), *култура* (2), *образование* (1), *човекови права* (1) и *друго* (2). Во вкупно 35 од овие изјави е изразен позитивен став кон меѓуетничките односи. Во 25 изјави има негативен став, во 9 изјави неутрален, а во 2 изјави ставот кон меѓуетничките односи не може да се оцени.

Област	Вкупно	Позитивен	Негативен	Неутрален	Нема став
Безбедност и криминал	8	5	1	2	/
Култура	2	2	/	/	/
Меѓуетнички релации	10	1	8	1	/
Образование	1	/	1	/	/
Политика	47	25	14	6	2
Човекови права	1	/	1	/	/
Друго	2	2	/	/	/
Вкупно	71	35	25	9	2

Ставови кон етничките заедници

Ако се има предвид вкупниот број текстови на овој весник (1052), во кои на некој начин биле третирали меѓуетничките односи, може да се констатира дека е мал бројот на текстовите во кои се изразени позитивни или негативни ставови кон етничките заедници што живеат во Република Македонија. Најголем дел од ставовите за заедниците се регистрирани во изјавите на личностите цитирани во новинарските текстови. Ставовите се изразени главно директно, но има и такви што се изразени имплицитно. Поголем е бројот на негативните ставови, отколку на позитивните, а тие првенствено се однесуваат на Албанците, па потоа на Македонците. Само во 7 изјави се забележани ставови кон други етнички заедници, и тоа кон Србите, Ромите и Бошњациите. Сите ставови се негативни.

Ставови кон етничките заедници во изјави

Во изјавите што функционираат како посебни целини, се регистрирани 3 негативни ставови спрема Македонците, 4 негативни спрема Албанците, и 1 позитивен став кон Македонците. Негативните ставови спрема Македонците се од областите *политика* (2) и *безбедност и криминал* (1). Ставовите се изразени во изјавите на Џезаир Шаќири од НДП, Арбен Џафери од ДПА и командант Чакала. Шаќири, на тема “територијална организација” изјавил: “Во Македонија постојат две групи граѓани: Македонци, кои секогаш се привилегирани и Албанци, кои имаат малку привилегии”. Џафери, зборувајќи за активностите на ДПА, рекол дека за неспроведување на Охридскиот договор е виновна македонската страна, а командант Чакала, од Кумановско порачал дека ќе се бори до крај, или конкретно - “да ја истераме македонската полиција и армија од нашите територии... нема да се предадеме во рацете на окупаторите”. Во 1 изјава на граѓанин Македонец, е изразен позитивен став за Македонците и негативен став за Албанците. Изјавата гласи вака: “Сега од работа отпуштаат Македонци, а се примаат според Рамковниот договор... Договорот е неприфатлив за македонскиот народ... слушам сега бараат и промена на знамето, но ќе ги осуди народот”. Негативните ставови спрема Албанците се изразени на теми од следниве области: *политика* (2), *меѓуетнички релации* (1) и *безбедност и криминал* (1). Изјавите се на Киро Глигоров, поранешниот претседател на РМ; Никола Груевски, лидер на ВМРО-ДПМНЕ и Владо Бучковски, лидер на СДСМ. Карактеристична е изјавата на Бучковски, затоа што негативниот став спрема Албанците, не го изразува тој, туку ставот се содржи во зборовите што му биле упатени нему на протестите на опозицијата, а тој ги прекажува - “Бучко предавник!... Бучко Шиптар!”. Груевски за животот во Тетово изјавил: “Македонците кои имаат викендички и куќи во околината на градот мора да плаќаат од 500 до 700 денари месечно како заштита да не им бидат запалени. Полицијата за ова нема целосна контрола ... ги контролира само

населбите каде што живеат Македонци, а во другите населени со Албанци ниту има контрола, ниту знае што се случува”. Глигоров, зборувајќи за Охридскиот договор, рекол: “Во 2001 година се случи воен конфликт со екстремна и вооружена група Албанци... Со него (Охридскиот договор) не се поддржуваат правата на граѓаните, туку на колективитетите”.

Најмногу позитивни или негативни ставови за етнички заедници се изразени во изјавите што биле составен дел на новинарските текстови. Поголем е бројот на негативните ставови, а тие спрема Албанците се речиси двојно повеќе од негативните ставови за Македонците. Имено, спрема Албанците се изразени вкупно 63 негативни ставови, спрема Македонците 31, а кон другите етнички заедници 7. Најголем дел од овие ставови се на теми од следниве три области: *политика, безбедност и образование*. Внатре во областите доминираат темите: територијална организација на државата; референдум; претседателски избори; кризите во Кумановско и Брест; легализацијата на Тетовскиот универзитет и случувањата во училиштето “Арсени Јовков”. Бројот на позитивните ставови спрема Албанците (13), исто така, е поголем од ваквите ставови за Македонците (5). Тие се изразени на теми од областите *политика, меѓуетнички релации и човекови права*.

Област	Македонци		Албанци		Други	
	позитивен	негативен	позитивен	негативен	позитивен	негативен
Политика	4	9	10	22	/	3
Безбедност	/	7	/	18	/	/
Меѓуетнички релации	1	3	2	3	/	/
Образование	/	6	/	12	/	1
Човекови права	/	2	1	4	/	2
Религија	/	1	/	1	/	/
Култура	/	1	/	/	/	/
Социјална сфера	/	/	/	/	/	1
Друго	/	2	/	3	/	/
Вкупно	5	31	13	63	/	7

Најголем дел од негативните ставови за Албанците ги изразиле политичари и тоа претежно од опозицијата, потоа раселени лица, роднини на киднапирани лица, граѓани, стручњаци во одредени области и други. Ставовите се изразени и директно и индиректно. На пример, се среќаваат квалификации од типот: “*Нашиот триго-дишен скотски живот е многу скапо платена цена за нечиш, наводно, загубени човекови права*”, изјава на Јана Петрушевска, Здружение на раселени лица (“*Асани од ДПА кажува кој треба да се сели од Македонија*”, 30 март 2004); “*излажани од власта и брутално протерани од Албанците*”, жители на Матејче (“*Матејчани бараат надомест на штетите од воените дејства*”, 29 септември 2003); “*Несфатливо е Албанците, од една страна да бараат да се почитува нивниот национален идентитет, а од друга, не го почитуваат знамето на државата во која што живеат и ги црпат сите права*”, изјава на Ѓарко Караџоски, ВМРО-ДПМНЕ (“*За СДСМ И ВМРО-ДПМНЕ е неприфатлив предлогот на ПДП за албанското знаме*”, 14 февруари 2004); “*Албанците во Македонија не се разоружаа*”, изјава на Павле Трајанов, ДС (“*Тупурковски: Предлогот за децентра-лизација треба да се повлече*”, 18 декември 2003); “*Господинот Рафис Алити многу убаво зборуваше со љубов за Македонија, но секогаш кога ќе го видам, ми асоцира на една голема и позната битка кај Радуша*”, изјава на Љубчо Георгиевски, ВМРО-ДПМНЕ (“*Георгиевски: Македонија е веќе федерација!*”, 31 јули 2004); “*Учениците повторно ќе излезат од своите клупи и со масовни демонстрации... жестоко ќе возвратат на 'подемот на албанскиот национализам и веќе нетолерантното агресивно однесување на Албанците во овој град*”, соопштение на координативното тело на средношколците од Битола (“*Битолски-те средношколци повикаа на меѓуетнички соживот*”, 21 февруари 2004); “*Албан-ците категорички одбиваат ... во исти смени и објекти со Македонците... Албан-ците поставиле услов да биде сменет директорот ... и да биде поставен Албанец*”, наставници Македонци (“*Образованието во Куманово го 'средува' ОБСЕ*”, 23

август 2003); *“Албанците ќе го предадат само оружјето што им е вишок, секогаш ќе задржат оружје некаде во куќата”*, изјава на англиски аналитичар (*“Нелегалното оружје позастапено кај Албанците”*, 29 ноември 2003); *“Албан-скиот етникум последниве години изврши повеќе преименувања и измени на топонимите отколку што извршија Турците во пет века”*, изјава на Љубица Станковска (*“Лингвистите бараат да се повлече преводот на топонимите”*, 1 октомври 2004) итн.

Негативните ставови за Македонците, ги изразиле Албанци, политичари, интелектуалци, граѓани и претставници на вооружени групации. Тие во изјавите рекле: *“Ќе ги убивам и сите други што носат македонска униформа”*, изјава на Чакала (*“Ослободени двајцата киднапирани, МВР ја лови групата на Чакала”*, 29 август 2003); *“Овој објект каде што се роди Тетовскиот универзитет, три пати беше уриван од славомакедонските сили”*, изјава на Фадил Сулејмани (*“Малоре-чанскиот универзитет вчера одбележа девет години”*, 18 февруари 2004); *“Славомакедонските власти не ги признаваат тие дипломи”*, лекар, учесник на трибина (*“Лекарите - Албанци бараат медицински факултет во Тетово”*, 27 октомври 2003); *“Овој напис вреди да се анализира само за да се сфати апсурдот на македонизмот”*, изјава на Арбен Џафери, ДПА (*“Џафери тврди дека Македонците во Голо Брдо се измислица”*, 20 февруари 2004); *“Опозицијата и македонските екстремисти манипулираат со народот”*, изјава на Али Ахмети, ДУИ (*“Успешниот референдум ќе ја воведо Македонија во граѓанска војна”*, 24 август 2004); *“Ослабување на воените бази на славомакедонскиот окупатор... Албанците не сакаат со славомакедонските колонизатори... тие сакаат да и се приклучат на Албанија”*, (*“АНА ја презеде одговорноста за нападите во Скопје”*, 1 септември 2003) итн.

Ставови кон етничките заедници во новинарски текстови

Најголема одговорност, кога се во прашање ставовите, било општо за меѓуетничките односи, било за етничките заедници, медиумот има кога ги презентира во авторските текстови. Во конкретниов случај такви ситуации има малку. Имено, забележани се вкупно 6 негативни ставови за Албанците и 4 за Македонците, во 10 анализирани текстови. Негативните ставови за Албанците се изразени во теми од две области, *политика* (4) и *безбедност и криминал* (2). Во текстот *“Пораките по дождот”*, објавен на 28 јули 2004 година, се критикуваат Албанците поради заканите со паралелни референдуми: *“... никој, барем досега, не ни кажа дека Македонија е бинационална држава, во која Турците, Србите, Ромите, Власите, Бошњациите немаат право да одлучуваат за сопствената иднина. На крајот на краиштата, никој не ги спречува и Албанците да излезат и да гласаат на него, а не да се закануваат со паралелни референдуми. Се разбира, доколку заедничка цел на сите е да живееме во мултикултурно и граѓанско општество и, што е најбитно, заедно во иста држава”*. Во коментарот со наслов *“Охридскиот договор не смее да стане догма”*, објавен на 13 август 2003 година, негативниот став не е изразен директно: *“Во прв ред станува збор за непријатното чувство дека во 21 век, во Европа, со помош на оружје можат да се освојуваат човекови права... конститутивниот акт од чист граѓански стана граѓанско-етнички, а државата од мултиетничка, доби забележливи примеси на бинационална”*. Негативниот став кон Албанците имплицитно е изразен и во коментарот *“Општинските меѓи на поправен испит”*, објавен на 24 декември 2003 година, во кој се вели: *“Краен продукт на политичките и етничките калкулации може да биде тивкото иселување на етничките Македонци кои како малцинство во западниот дел на Македонија ќе бидат изолирани во мали енклави. Дали државата е навистина подготвена во рамките на таквите територијални единици да воведо механизми со кои би стопирала евентуални влијанија за миграции на малцинството или заплашување тоа да се стори по секоја цена за да се добие етнички чиста средина”*. Во текстовите *“Помен на загиналите кај Карпалак”* и *“Изгорени венците и цвеќињата во секавање на загиналите”*, објавени на 9/10 и 12 август 2003 година, се употребуваат остри зборови за да се опише

злосторството што го извршиле “албанските терористички банди” врз автобусот со резервисти на Карпалак, во периодот на конфликтот 2001 година. Текстовите информираат за поменот за загинатите, на две годишнината од нивната смрт. Последниот текст, во кој е изразен негативен став кон Албанците е коментарот за кризата во Кумановско, со наслов “Кризата и крвкоста на меѓунационалната доверба”, објавен на 5 септември 2003 година. Во текстот се вели: “Неизменети стереотипи кај македонските етнички Албанци... чувствителното албанско население... се заплаши.... од законските потези на полицијата ... дел од Албанците остануваат со резонот во нивниот етнички табор, дека не можат и не сакаат да направат реален чекор кон соживот”.

Негативните ставови спрема Македонците се на теми од областа политика. Сите ставови се изразени индиректно, и се од Македонци за Македонци. Така, во текстот “Илинден не го заслужува тоа”, објавен на 4 август 2003 година, коментар за прославата на 100 годишнината од Илинденското востание, се вели: “присутните неинформирани дека тој (манифестот) ќе се чита и на јазиците на другите етнички заедници почнаа да свиркаат кога почна да се чита на албански”. Во текстот “На барикадите”, објавен на 10 јули 2004 година, стои: “Предлогот на владејачката коалиција за овие две општини.. може да се третира и како лош.. една работа е да имаш политички такт и одговорност битката за исправањето на тие 'криви дрини' да ја водиш внимателно.. друга работа е да се размавтуваш со нескротливата епика на делбите, на предавниците и на непријателите на Македонија”. Во статијата “Розенкројцерски пораки за Македонија”, објавена на 4 ноември 2004 година, весникот пишува: “Тоа е формулата и логиката на комплетната разделба, но не од фиоките на големоалбанските академски и политички кругови, туку од кабинетите на македонскиот провинцијален дух од кој не се ослободени ни највисоките академски и политички структури во земјава”. Последниот текст говори за една од многуте јавни дебати по повод референдумот за територијалната организација на државата. Коментарот се вика “Пирова победа на граѓаните против Милчин”, објавен е на 2 ноември 2004 година, и вели вака: “Може да се разбере ... реакцијата на некои сурати ... албанофоби кои ја докажуваат на најлош начин тезата дека тука има нешто националистичко”.

Вечер

Клучни наоди

- (1) Од весникот Вечер се анализирани вкупно 647 текстови од кои 611 прилози и 36 изјави кои се однесуваат на меѓуетничката проблематика. Најмногу прилози (84) се од јули 2004 и од септември 2003 (69).
- (2) Според новинарските жанрови доминираат извештаите кои ги има 344 или 53,1% од сите разработени текстови од Вечер. Потоа се застапени вестите - 133, односно 20,5%, па коментарите 89 или 13,7%, изјавите 36 односно 5,6%, статии има 27 односно 4,2%, 12 интервјуа или 1,9% и има само 7 репортажи односно 1,1%, што соодветствува на вечерен дневен весник.
- (3) Најголем број текстови со меѓуетничка проблематика, според областите во животот, произлегуваат од сферата на *политиката* и тоа 389 текстови или 60%, потоа се застапени темите од *образованието* во 69 прилози или 10,6%, па прашањата на *безбедноста и криминалот* кои се третираат во 49 текстови или 7,56%, прашањата на непосредните *меѓуетнички односи* се обработени во 36 прилози или 5,6%, *човековите права* се третираат во 33 текстови или 5,1%, од областа на *културата* има 9 прилози или 1,4%.
- (4) Генералниот став спрема меѓуетничките односи најчесто е неутрален и тој е застапен во 443 текстови односно 73% од анализираниите прилози. Негативен став спрема меѓуетничките односи е регистриран во 102 прилога или во 17%, а позитивен став е утврден во 54 прилози или во 9% од текстовите.

Во информативните жанрови (вест, извештај, интервју) доминира неутралниот став и тоа во 79% од сите информативни жанрови, во 11% е позитивен, а во 10% негативен. Кај аналитичките жанрови ситуацијата е следна: најчесто ставот е негативен во 47% од аналитичките жанрови, во 42% е неутрален, а во 11% е позитивен.

Во “Вечер” се регистрирани 276 изјави кои се инкорпирани во текстовите посветени на меѓуетничките односи. Од нив најбројни се со негативен предзнак (141 изјава или 51% од изјавите во текстови), потоа со позитивен предзнак 104 или 37,7% и 31 неутрална изјава, односно 11,3%.

Кај изјавите со позитивен став доминираат оние од сферата на политиката (82 изјави), па од образованието 8, од областа на безбедноста и криминалот 7.

И кај изјавите со негативен став најголем број произлегуваат од областа на политиката - 93 изјави, од областа на безбедноста и криминалот има 17, од сферата на образованието 11, а 9 се однесуваат на меѓуетничките односи, додека 7 за човековите права.

Текстовите со позитивен став за меѓуетничките односи носат заложби за заштита на начелото на недискриминација, за правична застапеност на припадниците на етничките заедници во органите на државната власт и локалната самоуправа; потоа за надминување на недовербата меѓу етничките заедници; за негување на чувството на заедништво и толеранција, за соживот и за рамноправност; со поддржување на иницијативи за релаксирани меѓуетнички односи; за почитување на човековите права.

Во текстовите со негативен став, најопшто гледано, се манифестира директен говор кој ја идентификува, според Вечер, опасноста од поделба на земјата според етнички граници; со тврдењата дека се загрозува интегритетот и суверенитетот на Република Македонија, најчесто поради нелегалното, агресивно однесување на припадници на албанската етничка заедница, вклучувајќи ги тука и политичките лидери на Албанците во земјата.

- (5) Од општото третирање, најчесто за релацијата Македонци - Албанци, во Вечер повидливо е застапен приодот кој ги истакнува/нагласува барањата и однесувањето на Албанците, кои според весникот, се доближуваат до нереални, а често и на штета на Македонците. Оваа димензија се препознава во почестото коментирање на јавните настапи на припадниците на албанската етничка заедница, со отворено кажување, критички интонирано и со користење динамичен речник и говор.

Во извесен број прилози и за определени прашања весникот создава впечаток дека се однесува како дежурно око во однос на албанскиот политички блок и на неговото јавно дејствување и однесување.

Се забележува, исто така, и видлива доза на чувствителност спрема (пр)оценките дека се загрозува македонското етничко ткиво, и како население и како територија, со новинарска конкретна лексика се идентификуваат, според весникот, штетните постапки и односи во однос на Македонците и Република Македонија.

Често се актуелизира или се предочува присутната, како што може да се заклучи од Вечер, опасност од обезвреднување на историјата на македонскиот народ и од можното нарушување на иднината на земјата. Конкретизирано говорејќи во однос на Македонците, весникот изнесува став дека се за помирување и дека се кооперативни.

Во однос на Албанците, пак, има серија квалификативи кои се со негативен предзнак, како што се “терористи”, “екстремисти”, “вооружени”, “насилници”, “непочитуваат закон”, “уривачи”, “истребувачи на се што е неалбанско”. Овие вреднувања не секогаш се однесуваат на целата албанска етничка заедница, но нема ни јасно прецизирање дека се мисли на нејзини делови.

- (6) Во весникот Вечер се следи филозофијата на вечерното новинарство: работите, исказите, мислењата, ставовите, да се кажуваат кратко и директно, со поедноставен речник, но не секогаш, бидејќи во определен број коментари и статии за меѓуетничките односи се обезбедува потребната доза на аналитичност и умереност во кажувањето каква што наложува ваква чувствителна материја. Фактот што е најзастапен неутралниот став говори дека Вечер, во основа, се движел во рамките на професионалниот пристап за пренесување / објавување содржини, податоци, изјави кои кореспондираат / произлегуваат од реалниот склоп во животот, од реалната ситуација, што значи биле вистинити и точно и објективно пренесени.

Обем на објавени текстови

Од весникот “Вечер” се анализирани вкупно 647 текстови од кои 36 се изјави, а други текстови се 611. Од анализираниите текстови најголем број, според одделните месеци, има во јули 2004 година (84) и во септември 2003 (69).

Жанровска категоризација и повод за објавување на текстовите

Кај новинарските жанрови доминираат извештаите, кои ги има 345 или 53,5%, потоа следуваат вестите кои ги има 131, односно 20%, па коментарите - 89 или 13,7%, изјавите - 36 (5,6%); статии има 27 (4,2%), објавени се 12 интервјуа (1,9%) и има 7 репортажи (1,1%).

Вест	131
Изјава	36
Извештај	345
Интервју	12
Коментар	89
Репортажа	7
Статија	27
Вкупно	647

Проблематиката на меѓуетничката материја во поширока смисла, во весникот е третирана/елаборирана по повод некој настан што го заслужил новинарското внимание, односно добил простор во весникот. Од вкупниот број текстови (611), како продукт на настан се 478 или 78%, резултат на реакција на настан биле 82 текста, односно 13,4%, како чиста авторска иницијатива има 49 прилози или 8%.

Области и теми на кои се однесуваат текстовите

Кога се групираат според областите, сферите од животот од кои произлегуваат, односно на кои се однесуваат текстовите, се добива следнава ситуација: најголем број текстови со меѓуетничка проблематика произлегуваат од областа на *политиката* и тоа 389 текстови или 60%. Овде често се елаборирани работата на Собранието на РМ (на пленарни заседанија и на негови комисии, одбори и други тела) за што има 16 текстови; потоа објавувањето на резултатите од пописот на населението и домаќинствата - 6 текстови (активности на Државната пописна комисија, на Државниот завод за статистика, изјаснувања на политичките партии); тематиката на територијалната организација - 15 прилози (почетна фаза на дебата, резултати од договарањето на владеачките политички партии, реакции на политичките субјекти и на експертите, собраниска расправа и усвојување на законското решение); во врска со претходното се и активностите и одржувањето на референ-думот за територијалната организација, вклучувајќи ги и локалните- општинските референдуми - 12 текстови; донесувањето на Законот за државјанство - 5 прилози; активности на политичките партии - 10 написи (прес-конференции, соопштенија, изјави), меѓупартиските односи; претседателските избори во 2004 година - 6 тексто-ви и изборот на нова Влада на РМ - 6 текстови.

Темите од *образованието* се застапени во 69 прилози или 10,6 %. Се разработуваат легализацијата на Тетовскиот универзитет - 6 написи, почетокот на учебната 2003/2004 година и случувањата во повеќе училишта, како што се основното во Шемшево, средното "Арсени Јовков" во Скопје, отворањето на средношколската гимназиска паралелка на албански јазик во Битола, студентските протести - 15 текстови.

Прашањата на *безбедноста и криминалот* се третираат во 49 прилози или 7,56%. Тоа се теми за кризни состојби и случувања во Кумановско, Липковско, Брест, Арачиново за што има 11 прилози, прашањата на разоружувањето во мерка во која имаа меѓуетничка димензија - 4 текстови, потоа појавата на вооружени лица, реакциите околу дејствувањето на АНА - 10 прилози.

Непосредните *меѓуетнички односи* се обработени во 36 текстови или во 5,6% од анализираните текстови. Тука се содржини за правичната застапеност на етничките

заедници во администрацијата - 7 прилози, употребата на јазиците на немно-зинските етнички заедници - 3 прилози, соживотот, соживотот и безбедноста - 4 прилози.

На областа на *човековите права* се однесуваат 33 прилози или 5,1% со третирани прашања за и околу исчезнатите и киднапираните лица - 12 прилози, раселените лица и поправката на нивните домови - 9 прилози, сместувањето на бегалците Роми од Косово - 3 текстови, прашањата на слободата на мас-медиумите - 4 прилози.

Прашањата од *културата* со меѓуетничка доза се обработуваат во 9 прилози или 1,4 % и тоа: одбележувањето на годишнината од албанското писмо, подигнувањето споменици, реакција на Друштвото на писателите на Македонија, прашањата на издаваштвото...

Со мал број прилози (меѓу 2 и 4) се разработувани теми од *социјалната сфера, здравството, религијата, комуналните проблеми, економијата*.

<i>област</i>	<i>број на текстови</i>
Политика	389
Образование	69
Безбедност и криминал	49
Меѓуетнички релации	36
Човекови права	33
Култура	9
Комунални проблеми	3
Економија	2
Социјална сфера	2
Религија	2
Друго (здравство, спорт...)	53
Вкупно	647

Генерален став кон меѓуетничките односи

Генералниот став спрема меѓуетничките односи во “Вечер” е најчесто неутрален, само со известување и наведување факти. Таков став е констатиран во 443 тексто-ви, односно во 73% од вкупниот број. Неутралниот став, всушност, содржи професионален и етички пристап.

Негативен став е регистриран во 102 прилога или во 17%. Видливо позитивен став, значи со понагласено активен пристап и придонес, е присутен во 54 прилози или во околу 9%, а во 12 текстови, односно во 7% ставот не може да се утврди.

Кај изјавите кои ги има 36, во 16 ставот е позитивен, а во по 10 изјави е негативен, односно неутрален.

Текстови со позитивен став кон меѓуетничките односи

Овие текстови најчесто се однесуваат на политички теми (15 текстови), потоа на образованието (13 текстови), на безбедноста (10), по 6 текстови се за меѓуетничките односи и за човековите права.

Според новинарски жанрови, најмногу ги има во извештаи (26), потоа во вестите (15), по 6 има во коментарите и во статиите, а еден во облик на репортажа.

Позитивни текстови според области

Политика	15
Образование	13
Безбедност и криминал	10
Меѓуетнички релации	6
Човекови права	6
Култура	2
Комунални проблеми	1
Религија	1
Вкупно	54

Весникот низ обемен текст под наслов *“Омбудсманот со (по)одврзани раце”* (5 август 2003 година), гласно застанува во одбрана на човековите права и во дел од прилогот вели: *“Народниот правобранител ќе презема дејствија и за заштитата на начелото на недискриминација и правична застапеност на припадниците на заедниците во државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и во јавните служби и установи”*.

Во поширока статија, со сугестивен наслов *“Збогум на оружјето”* (од 1 ноември 2003) се пласира позитивен исход од акцијата за разоружување со очекување да биде надмината недовербата, пред се, меѓу Македонците и Албанците.

Пошироко интервју, како авторска иницијатива, со министерот за образование и наука Азис Положани, со наслов *“Политиканството нанесе голема штета во образованието”* (30 август 2003) донесува креативни и продуктивни изјави и пораки. *“Сакаме да ги решиме проблемите на високото образование на Албанците, па и на другите заедници во Македонија”. “Да не се исклучува можноста Македонците и Албанците да учат заедно во одредени студиски програми... на Тетовскиот универзитет може да се организира настава на македонски јазик... да се негува чувството на заедништво и толеранција... преку факултативни предмети да се изучува не само албанскиот, туку и влашкиот, и турскиот, и српскиот јазик”*.

Исто така, во обемна статија како авторска иницијатива (од 6 септември 2003), со наслов *“Моето дете ќе учи на македонски!”* се афирмираат низа трајни вредности. Се вели: *“Комуникацијата меѓу децата, овозможува во случај на конфликт, едната страна да ја разбере другата, а потоа и самата да биде разбрана”*. Се објавува и пораката : *“Дека не треба да се прави разлика дали децата се Македонци, Турци, Албанци, Срби, најважно е да се почитуваат”*.

Во осврт кон конфликтот меѓу учениците, доста обемен (4 октомври 2003) се кажува: *“На просторите од сите средини и региони од нашата држава од секогаш се живеело и работело во заедништво и толеранција и взаемност за соживот и етничка рамноправност”*.

Пораките од текстот *“Професорите со став: образованието без етнички предзнак”* (21 ноември 2003) добиваат истакнато место и тие се состојат во обезбедувањето *“општествен придонес за добро воспитани генерации”* и се најавува дека *“предучилишната установа ќе работи со две групи деца, и тоа на македонски и на албански јазик”*.

Видливо се пласирани и содржините *“Албанците не треба да го чуваат оружјето за Македонците и обратно”* (15 октомври 2003), како и ставот дека *“акцијата за разоружување да се поддржи во релаксирани меѓуетнички односи и доверба”* (4 октомври 2003).

Редовно се пласираат гледиштата за спречување на дејствувањето на вооружените криминални групи од кои страдаат луѓе од различни етникуми (на пример, на 02.09.2003).

Продуктивни се заложбите во коментарот (10 декември 2003) со наслов *“Господ оставил покајување и извинување”*, како и апелот за помирување на етничките заедници во текстот *“Отстранување на лузните од кризата”* (27 август 2003).

Серија текстови по повод случувањата во средното училиште “Арсени Јовков” во Скопје, ги промовираат разбирањето, толеранцијата, соживотот. Тоа се следниве наслови: *“Поддржуваме иницијативи за релаксирање на меѓуетничките односи”* (17 октомври 2003), *“Не сме против соживот, нека не остават да учиме”* (7 октомври 2003), *“Стоп за разгорувањето на меѓуетничките односи”* (10 октомври 2003), *“Мултиетнички одбор на родители нуди можност за контакти”* (30 септември 2003).

Се констатира и отворена заложба за разрешување на ситуацијата со исчезнатите и киднапираните лица со објавувањето на критичките наслови *“Парламентарците ги заборавајќи киднапираните”* (7 ноември 2003) и *“Има ли крај на мистеријата со несреќните цивили?!”* (20 ноември 2003).

Текстови со негативен став кон меѓуетничките односи

Текстовите кај кои е оценето дека имаат негативен став спрема меѓуетничките односи, вкупно 102, најмногу се од сферата на политиката (47), потоа од областа на безбедноста и криминалот (23), од образованието (14), од меѓуетничките односи (8) и од човековите права (6).

Негативни текстови според области

Политика	47
Безбедност и криминал	23
Образование	14
Меѓуетнички релации	8
Човески права	6
Комунални проблеми	1
Економија	1
Социјална сфера	1
Друго	1
Вкупно	102

Во однос на новинарските жанрови, овие текстови се коментари (44), извештаи (30), вести (15), статии (9), по 2 репортажи и интервјуа.

Прашањата на територијалната организација долго време го преокупираа вниманието на “Вечер” и како тема ги исполнуваа неговите страници.

Во опширниот текст *“Тетово се токми за втор главен град!?”* (13 септември 2003) се тврди дека *“Таму навистина не функционира државата Македонија”* и е *“опасно да се зборува македонски”*, а *“Тетово ќе биде бездруго главен град на Албанците во Македонија”*.

Неколку коментаторски прилози отвораат различни прашања. Во *“Визи за визионерите”* (24 јули 2004) се навестува поделба на земјата и се вели: *“Народот гледа поинаку и проценува пообјективно дека Европа со половина држава не ни е воопшто потребна”*. Во прилогот *“Од академиците се очекува повеќе”* (14 јули 2004) се повикуваат академиците да го коментираат *“воспоставувањето чисти етнички територии”*, а во дел од текстот под наслов *“Менувам трабант”* (13 јули 2004) се тврди дека постојат *“нескриени*

националистички традиции... територијално заокружување на фикциите за големи држави", додека во "Кој го спомна Групчин" (03 јули 2004) се констатира "што е тоа ако не тензиен дијалог, чија единствена цел е исцртување граници", а во текстот "Трагикомедија" (12 јуни 2004) се посочува дека "се удираат темелите на една нова Македонија која не му одговара на мнозинското население". Во "Молкот разнебитува" (23 јуни 2004) се констатира дека на "народот ќе му преостане со пригушено мрmoreње да го прифати етничкото парчосување на Македонија, прикриено зад параванот на децентрализацијата", а под наслов "Фиром на Хаваи" (21 август 2004) весникот наведува "Глигоров добро проценил каде води најновата територијална поделба и што може да се изроди од процесот на делење на општините според етничка основа".

Анализата од коментарот "Брисел и Брисел" (31 јули 2004) покажува истовремено повик и "демонстрира" страв. "Граѓаните гласно се определија, не за целокупна, туку за целосна Македонија и за соживот со Албанците на фер и демократски основи. Без омраза, без завидливост, без потценување...но, со јасна порака дека мајоритетот на малцинското население не може сите да не направи среќни...". Понатаму во коментарот се набројуваат страдањата што настанаа во воениот конфликт: "Етничко чистење, жртви, рамковни договори и Устав кој не е во прилог на одржувањето на унитарноста на државата. Тогаш немавме вистинска проценка на пораката и еве што не снајде - од мултикултурна земја да градиме бинационална држава", се вели во текстот.

На линија на внесување напнатост во меѓуетничките односи се и идеите од прилогот "Гласот на народот" (23 декември 2004), во кој, меѓу другото, се констатира: "Сега и ние можеме да здивнеме, особено откако претходно сфативме дека штосот не бил во бројот на општините, ниту во научно-стручните крите-риуми, туку во политичката волја со етнички предзнак".

Со критички однос и порака е и коментарот "Паничен страв" (23 јули 2004) во кој се "слика" состојбата по преговорите во рамките на владејачката коалиција, па се тврди: "зачувувањето на позициите во власта се трампа за западниот дел на Македонија кој, по прекројувањето на струиците и на кичевските граници е под целосна албанска доминација".

Облик на повик за заштита на македонските интереси се содржи во текстот "Заложници" (16 јули 2004), каде што се забележува: "Точно и неспорно е дека Македонија стана заложник. Само прашање е чиј - дали на предолгите коалициски преговори или, пак, на арогантните и самобендисани, пред се, македонски политичари кои не знаат или... не сакаат да се изборат за државните и националните интереси".

Сериозни квалификации и оценки се изречени во текстот со индикативен наслов "Ахмети знае и може". Овој текст, објавен на 17 јули 2004, донесува директни судови: "Али Ахмети ги победи Гоце Делчев, Карев, Ченто, Лазо, Тито и други бројни дејци... кои долго ја водеа битката за остварување на вековните стре-межи на македонскиот народ за своја држава, самобитност и национален иден-титет... тој победи класично со револуција, земајќи пушка в рака во 2001 година и склучувајќи потоа мир на зелена маса... се разбира со помош на домашните соработници... организирани како Петта колона".

Низ неколку обемни прилози во облик на статии со димензионирани наслови се размислува за меѓуетничките односи, се чини на остар начин. Така во текстот "Од Призрен до Охрид и понатаму" (10 јули 2004) се наведува: "Повторно според планот направен заедно со отоманската власт уште во времето на Призрен-ската лига ја исцртуваат линијата на големата албанска држава и, низ Скопје, за почеток, само со воведување двојазичност", додека текстот "Вардар не е Неретва, ама ни Скопје не е Мостар" (24 јануари 2004) е со видлива асоцијација. Во него се вели: "...поделбата на

Скопје на лева и десна страна, или негова бејрутизација, е невозможна, барем во моментов. А, дали, поаѓајќи од линија на помал отпор, ќе се дозволи тоа да добие евентуални некакви други димензии... единствен показател ќе биде времето”.

Во неколку текстови се покажуваат тврдења за чувствителноста на меѓуетничките односи. Во прилогот *“Граѓаните достоинствено рекоа ‘не’”* (28 јули 2004) се констатира дека народот од сите етникуми кои живеат во Македонија, освен албанскиот, од целата држава, се собра мирно, достоинствено”, а во текстот *“Македонија ќе се спасува со референдуми”* (16 декември 2003) се застапува ставот: *“во западниот дел од Македонија ќе се формира една политичка целина, каде што после ќе биде оформена внатрешна граница на две етнички територии, со два етнички ентитета”.*

И самите наслови на некои текстови, како што се *“Струга стана друга”* (17 јули 2004), *“Подотворени врати за кантонизација?”* (15 ноември 2003), *“Што ќе остане од Македонија за во Европа”* (17 јули 2004) со тврдењата дека *“се исцртува границата на идната голема Албанија”* и *“со двојазичноста на Скопје Македонија практично како македонска држава веќе не постои”*, говорат какви гледишта дистрибуира весникот.

Речиси вознемирувачки пораки има во следниве текстови: *“Уплав”* (27 септември 2004) каде се вели: *“Македонскиот граѓанин... или ќе прифати тоа што му го диктира малцинството, или ќе го тепаат и нема да го остават да плаче”*; *“Кој се плаши од референдумот?”* (18 август 2004) во кој пишува: *“Ајде, нека не поделат веќе еднаш!”*). Во насловот *“А, карванот на власта си врви”* (24 април 2004) се констатира: *“Небаре граѓаните не знаат колку е ризично да се живее денес во Македонија со или без војна”.*

Во текстот *“Потеклото поважно од родот”* (24 јануари 2004) посветен на новиот Закон за државјанство, се наведуваат барањата на албанските партии кои *“нема да признаат резултати под 30 отсто од албанското малцинство”* и *“ова значи дека некој свесно... ги прави законите на штета на македонската држава”* и дека *“Македонците ќе ги стави во подредена положба”.*

По повод изборот на нова влада, има два карактеристични текста со релативно концентрирани пораки. Во првиот со наслов *“Познато сценарио”* (17 декември 2004) се вели: *“се отсликува атмосферата на внатрешните тензии, предизвикани од се уште нерешените прашања во сферата на меѓуетничките односи”*, а во текстот *“ДУИ и на небо и на земја”* (3 ноември 2004) се поставува прашањето *“дали значи дека економскиот просперитет на земјата...натаму ќе го гледаме во фиксен сооднос 80 спрема 20. Или само на 20 отсто им е арно, мора да им биде и на останатите 80 отсто. Но, тоа е од етнички или рамковен аспект”.*

Почетокот на учебната 2003/2004 година донесе редица напнатости со меѓуетничка димензија. Во *“Вечер”* има објавено серија осврти за тие случувања. Во текстот *“Деца во етнички сидини”* (6 септември 2003) се наведуваат спротивставеностите: *“средношколците Албанци не посетуваат настава поради, според нив, загрозе-ната безбедност”*, па *“родителите Македонци се загрижени за безбедноста на нивните деца”* се до тврдењето дека *“ни се случуваат (тепачки) во училишните дворови, автобуси, улици...”.*

Весникот тврди дека *“децата се заведени за ...сеалбанска етнички чиста држава, за ‘крволочен’ словенски колонијализам и хегемонизам”* во текстот под наслов *“Перверзна политика на албанската елита”* (13 септември 2003).

Прилогот *“Провокации”* (20 септември 2003) препознава *“стратешки центар за осмислување и реализирање на големоалбански проекти”*. Има и едно вакво тврде-ње:

“пет лица, најверојатно од албанска националност, со нож нападнале ученик” (“Секое пладне пред Владата”, од 8 октомври 2003).

По објавувањето на резултатите од пописот, весникот (текст *“Сомневања има - за Заводот ителување нема”*, 27 ноември 2003) објавува “најава” за *“повод за повторен судир меѓу Македонците и Албанците, па дури и за повторен судир што би можел да прерасне во војна”*.

Од пресот на кој се објавени резултатите (весник од 2 декември 2003) се известува : *“задоволството на Албанците од бројноста на населението по етничка припадност беше очигледно... кога објавувањето на резултатите беше поздравено со аплауз од присутните Албанци, додека Македонците беа вчудовидени од намале-ниот број на Македонците...”*.

Меѓуетничките односи, главно на релација Македонци - Албанци, се предмет на опсервација во неколку текстови од одделни региони. Од Скопје, на пример, се написите *“Етничка зона”* (6 август 2004) во кој се вели: *“некои жители на оваа скопска населба, кои посегнаа по контејнери, ножеви, се осоколени. Очигледно сметаат дека Чаир е етничка зона”*, а во коментарот *“Робови и дилетанти”* (30 ноември 2004) се оценува: *“Манифестацијата “Скопје слави” како кула од карти урна многу наши сониишта. Првенствено оној за РМ како граѓанска држава и мултикултурно општество”*.

Од Тетовско, исто така, има два карактеристични прилога. Во едниот под наслов *“Распродажба за фаќање на возот или?”* (25 октомври 2004) се наведува: *“Проценките се дека за 10-тина години ќе заврши процесот на етничко чистење”*, а во текстот *“Како тивко етнички се чисти Тетовско?”* (27 август 2004) децидно се констатира: *“Во западниот дел на Македонија се врши тивко етничко чистење на територијата од неалбанско население”*.

И насловот *“Од мултикултура до нож”* (14 јули 2004) и содржината во него заслужуваат внимателна елаборација. Во овој коментар се поаѓа од ставот дека *“ние правиме бинационална држава во која Албанците се “едната страна”, а Македонците, Власите, Ромите, Турците, Србите и сите други се “другата страна”*. Отворено и јасно се поставува прашањето: *“Зар “чистите Албанци” на ед-ната страна, тежат колку и “повеќенационалниот микс” на другата?”*. Комен-тарот утврдува дека во вакво општество се очекува *“продлабочување на јазот меѓу двете страни, разгорување на меѓусебната нетрпеливост, зголемени фрустра-ции, конфликти и ...повторно дигање рака едни на други”*.

Постојат неколку текстови со посебен приод. Во извештајот *“На 5 септември почнува локална војна ?!”* (2 септември 2003) се вели: *“Подметнатите бомби, нападите на институциите... ги враќаат сеќавањата кога криминалните банди прераснаа во организирана војска ОНА, ...по пат на сила, воен конфликт беше променет Уставот”*.

“Албанско “ало” во Министерството за правда” (11 август 2003) е насловот во кој е содржан и следниов навод: *“Се добива впечаток дека... можеби се јавуваат во министерството за правда на Албанија. Очигледно дека за оваа државна инсти-туција македонскиот јазик е во втор план”*.

Прилогот *“Бившите учки како редок дивеч!”* (13 ноември 2003) зборува за отпуш-тањата во ЕСМ и вели дека тие *“се резервирани само за Македонците, но и за оние обични Албанци, кои не биле во редовите на ОНА”*.

Извесен број текстови се однесуваат на поединци со препознатлива етничка припадност.

Во дел од нив самите наслови се доволни речити: *“Невзат Бејта истури отров кон Македонците”* (17 декември 2003), *“Халими, аман, оди си!”* (13 ноември 2003), *“Ќе го разреши ли некој Кадри Агуши”* (15 јуни 2004). Во текстот *“Хасим Бајрами од коњ во директорска фотелја”* (11 август 2003) се рапортира: *“Коњаникот можеби претставува симбол на албанскиот непокор и своевидна асоцијација на нивната квази-борба за поголеми права, но за Македонците тоа не е ништо друго туку анахронизам на едно дамна минато време и потсетување на качачките банди, нивните зулуми, на квислинзите Џемо и Мефаил”*.

Неколку прилози се однесуваат на познати политичари. Во прилогот *“Новиот стар Ахмети”* (25 август 2004) се вели: *“Остана уште да ни каже кој ќе ја почне новата војна, дали неговите рециклирани учки од Косово, екстремните албански радикали од Македонија”* и понатаму *“кога само се симна од планините, а веќе одново мисли на нив”*. Текстот, пак, *“Теоретичар и практичар”* (17 март 2004) говори за Гзим Острени кој *“добро знае како се командува, како се дели оружје и како се собира, како од војник се станува политичар”*, а за Арбен Џафери се вели: *“што се однесува до радикалноста, албанскиот национализам и шовинизам, па и делбите на Македонија, тука нема ни милиметар поместување. Џафери... е истиот, теорија, фрази, застрашувања... како изгребана грамофонска плоча”*.

Два опширни текста со насловите, практично ја експлицираат содржината и пораката: *“Голема Албанија - главна парола”* (25 ноември 2004) и *“Егзодус на Македонците”* (26 ноември 2004).

Коментарот *“Има ли крај?!”* (5 септември 2003) говори за појавата на АНА и констатира: *“Можеби позади ова се крие долгогодишниот расплет на “романот” - сите Албанци во една држава”... “и нормално е секој Македонец да се запраша: што сакаат повеќе Албанците?”. Па следи одговорот: “да истребат се што е неалбанско, да си бидат заедно... или, пак, се неизлечиво заразени со нагонот за убивање...”*.

Ставови кон меѓуетничките односи во изјави

Во “Вечер” се регистрирани 276 изјави кои се инкорпорирани во текстовите посветени на меѓуетничките односи. Од нив најбројни се со негативен предзнак (141 изјава или 51% од изјавите во текстови), потоа со позитивен предзнак 104 или 37,7% и 31 неутрална изјава, односно 11,3%.

Кај изјавите со позитивен став доминираат оние од сферата на политиката (82 изјави), па од образованието 8, од областа на безбедноста и криминалот 7.

И кај изјавите со негативен став најголем број произлегуваат од областа на политиката - 93 изјави, од областа на безбедноста и криминалот има 17, од сферата на образованието 11, а 9 се однесуваат на меѓуетничките односи, додека 7 за човековите права.

Има и изјави кои се појавуваат надвор од текстови, вкупно 36, и во нив 16 со позитивен став, 10 со негативен и исто толку, 10 со неутрален став.

Ставови кон етничките заедници

Со оглед на веќе констатираната состојба на најчесто елаборирање на меѓуетничките односи во земјата на релацијата Македонци - Албанци и во делот на евидентирање ставови во однос на одделните етнички заедници ќе се појавуваат, практично, само за овие два етникума.

Ставови кон етничките заедници во текстови и изјави

	Позитивен став		Негативен став	
	Текстови	Изјави	Текстови	Изјави
Македонци	14	10	10	19
Албанци	9	11	71	39

Ставови кон етничките заедници во новинарски текстови

Во авторските текстови во “Вечер” за Македонците експлицитно се регистрирани 25 појави на став, од кои 14 се позитивни, 10 негативни и 1 неутрален.

Од позитивните ставови 7 се однесуваат на политиката, по 2 на безбедноста и криминалот и образованието, а по 1 за меѓуетничките односи, човековите права и религијата.

Негативните ставови за Македонците се однесуваат на сферата на политиката, образованието и човековите права (по 3) и еден став за безбедноста.

Во однос на Албанците во текстовите во “Вечер” има вкупно 80 појави на став, од кои 71 се негативни, а 9 позитивни.

Позитивните ставови се појавуваат во прилози посветени на политиката - 3, по 2 од образованието и безбедноста.

Негативните ставови во поголем број случаи се од политиката (26), па од безбедноста и криминалот (23), од образованието 8, од меѓуетничките односи 5, човековите права 3.

Ставови кон етничките заедници во изјави

Став за Македонците во изјавите што се вградени во текстови има во 29 прилози. Од нив во 19 тој став е негативен, а во 10 позитивен. Позитивните ставови се од политиката (6), образованието (2) и по 1 од безбедноста и човековите права.

Позитивен став кон Македонците во изјави

Политика	6
Образование	2
Безбедност и криминал	1
Човекови права	1

И кај изјавите со негативен став најчести се оние од политиката - 11, три се од безбедноста и криминалот, по 2 од човековите права и меѓуетничките односи, а 1 од областа на образованието.

Негативен став кон Македонците во изјави

Политика	11
Безбедност и криминал	3
Човекови права	2
Меѓуетнички релации	2
Образование	1

Ставови за Албанците се појавуваат во 50 изјави кои се вградени во текстови. Од нив 39 се со негативен став, додека 11 со позитивен.

Позитивните ставови се однесуваат на политиката - 6, две од образованието, по 1 од меѓуетничките односи, безбедноста и човековите права.

Позитивен став кон Албанците во изјави

Политика	6
Безбедност и криминал	1
Човекови права	1
Меѓуетнички релации	1
Образование	2

Негативните најчесто потекнуваат од политиката (18), по 7 од образованието и безбедноста, 4 од меѓуетничките односи, а 3 за човекови права.

Негативен став кон Албанците во изјави

Политика	18
Безбедност и криминал	7
Човекови права	3
Меѓуетнички релации	4
Образование	7

За Македонците, во текстовите има квалификации и ставови во смисла дека се за помирување и дека се кооперативни, или пак спротивното, дека покажуваат нетрпеливост и не покажуваат толеранција. Такви се, на пример, исказите од типот: “за помирување”, “за толеранција и заедништво”, “ги почитуваат другите”, “се за ”безбедност”, “сакаат правда и договор”. Во објавените изјави се среќаваат и следниве формулации за Македонците: “не спроведуваат договорено”, “екстремисти”, “фашисти”, “окупатори”, “колонијалисти”, “несигурни партнери”, “дивјаци”.

За Албанците во текстовите најчесто се користат изразите “терористи, екстремисти, вооружени”, “нетолерантни”, “демолираат и опустошуваат куќи”, “сторители на кривични дела”, “киднапери”, “уливачи, вандала”, “не почитуваат закон”, “насилници”, “заведуваат млади луѓе”, “штетат на безбедноста”, “зулумции, квислинзи, квази-борци”, “не се разоружуваат”, “незаконско однесување, преголеми барања, манипулираат”, “екстремни радикали”, “не покажуваат толеранција”, “нагон за убивање, истребуваат се неалбанско”.

Треба секако да се нагласи дека и во авторските текстови во кои има вакви квалификативи и во пренесените изјави, во најголем број случаи изразите се однесуваат на делови од етничката заедница, но мошне ретко се појавуваат огради и нагласувања дека не се однесуваат на сите припадници или на поголем број припадници на отделната етничка заедница.

Оценки за Албанците, разбирливо, има и во изјавите објавени во “Вечер”. Според дел од нив Албанците се “борци за рамноправност”, “за толеранција и заедништво”, “со почит спрема другите”.

Во изјавите се среќаваат и спротивставени искази: “криминални и терористички групи”, “терористички банди”, “екстремни крила”, “се залагаат за соединување на сите Албанци”, “екстремисти”, “вооружени”, “се против соработка”, “фашисти”, “насилници”, “не создаваат безбедносни услови”, “киднапери и бомбаши”, “герилци”, “вандала”.

ФАКТИ

Клучни наоди

- (1) Од весникот “Факти” се анализирани вкупно 224 текстови од кои 217 се при-лози, а 7 изјави. Најмногу прилози се селектирани во август 2003 (29) и во јули 2004 (20).
- (2) Според новинарските жанрови најпрактикувани се извештаите кои ги има 117 или 52%, потоа се присутни коментарите - 84 или 37,3%, анализирани се 9 вести односно 4%, има 7 изјави или 3,1%, објавени се 4 статии или 1,8% и по две интервјуа и репортажи или по 0,9%.
- (3) И кај Факти најголем дел од анализираниите содржини произлегуваат од сферата на политиката и тоа 116 текстови или 51,6%, потоа теми од образова-нието - 29 прилози или 12,9%, потоа од областа на безбедноста и криминалот - 25 или 11,11%, чисто меѓуетничките односи на кои се однесуваат 23 текстови или 10%, во 7 текстови се елаборирани човековите права (3,1%), а во 5 прилози или 2,2% теми од областа на културата.
- (4) Општиот, генералниот став за меѓуетничките односи во Факти во најголем број случаи е негативен - 106 прилози или 49%, во 86 текстови или 40% е неутрален, во 16 прилози или во 7% е позитивен, а во 9 текстови или 4% ставот не може да се оцени.

Прилозите во “Факти” во кои е имплементиран позитивен став спрема меѓуетничките односи промовираат разбирање и соживот во мултиетничкото и мултиконфесионалното општество; се залагаат за смалување на меѓуетничките по-делби; за градење мултиетничка држава според стандардите на Западна Европа; за почитување на вредностите еден на друг.

Во информативните жанрови на “Факти” во 57% од нив се застапува неутрален став, во 32,5% негативен, а во 10,5% позитивен став. Кај аналитичките жанрови доминира негативниот став присутен во 73% од нив, потоа е неутралниот став во 20% и позитивниот став во 7%.

Изјавите во текстови во “Факти” ги имаа 66, а од нив 52 или 78,8% се со нега-тивен предзнак, а 8 или 12,1% со позитивен, додека 4 со неутрален, а 2 немаат став.

Од позитивните изјави 6 се однесуваат на областа политика, а по една за рели-гија и за култура.

Негативните изјави најчесто произлегуваат од политиката - 24, потоа од безбед-носта и криминалот 11, од образованието 7, а 6 од сферата на меѓуетничките односи.

- (5) Содржините во Факти во кои е вграден негативен став за меѓуетничките односи во огромен број случаи поаѓаат од загрозеноста на Албаниците во земјата од Македонците; од тоа дека правата на албанската етничка заедница не се остваруваат во речиси сите сфери во животот и дека тоа не го овозможуваат припадниците на македонскиот народ, што создава впечаток дека тоа е основа на уредувачката политика на Факти.

Анализираните текстови од Факти во дадениот период говорат за практикувана

уредувачка политика заснована, пред се, на редакциско/авторско видување на проблематиката на меѓуетничките односи во која предоминантно место имаат случувањата и воопшто процесите во албанската етничка заедница во Република Македонија и нејзиниот однос, речиси исклучиво со и спрема Македонците.

Пошироко гледано од информирањето, коментирањето и презентирањето можат да се извлечат, на индиректен начин, заложби за развиени меѓуетнички релации чија носечка идеја и практика ќе биде толеранцијата, разбирањето и со-животот.

Меѓутоа, највидливата нишка која ги проткајува содржините на “Факти” кои се во најнепосредна или во помалку директна врска со меѓуетничките односи е уплашеноста од неостварувањето на правата на Албанците во РМ, што, според весникот, го создаваат припадниците на македонскиот народ.

И просторното потекло на содржините (темите, настаните, изјавите) се речиси исклучиво поврзани со територии каде што или како мнозинство живеат Албанци или ги има во определена бројка.

Начинот на третирање на проблематиката и диоптријата врз која се потпира вреднувањето на настаните се во огромен број случаи според албанскиот агол на гледање.

“Факти” за Македонците почесто користи негативни определувања од типот “дискриминатори”, “манипулатори”, “надуени македонски националистички глави”, “ги малтретираат и ги онеправдуваат Албанците” и слично.

Во однос на Албанците вреднувањата се позитивни, во стилот “трпеливи”, “херои”, “за мир”, “за соработка”, “за легално работење”, “даваат позитивни предлози”.

- (6) Практикувањето на уредувачката политика во “Факти” во сегментот на меѓуетничките односи произлегува од концепцијата за загрозеност на албанското нормално живеење и развој на што Албанците имаат историско право, но во реалниот тек на животот, нивните стремежи, потреби и интереси се ограничени, стеснети и оневозможени од најбројното етничко население во земјата - Македонците. Премногу лесно за јавен настап и говор се посегнува по квалификативи за Македонците, од кои некои (во стилот “вандали”, “колонизатори”, “славомакедонци”) како да се употребуваат со цел да предизвикаат провокација.

Со овој употребуван речник, весникот останува во етноцентричниот круг во чиј центар треба да бидат припадниците на албанската етничка заедница, а нивните погледи, верувања и желби да имаат приоритет.

Обем на објавени текстови

Од весникот “Факти” се анализирани вкупно 224 текстови, од кои 7 се изјави и 217 нето-прилози. Од анализираниот период најмногу прилози се селектирани во август 2003 година (29), во јули 2004 година (20 текстови), односно од септември и октомври 2003 (по 19).

Жанровска категоризација и повод за објавување на текстовите

Според новинарските жанрови, најпрактикувани се извештаите кои ги има 117 или 52%, потоа се коментарите (84 или 37,3%), има 9 вести (4%), 7 се изјави (3,1%), објавени се 4 статии (1,8%) и по 2 интервјуа и репортажи или по 0,9%.

Вест	9
Изјава	7
Извештај	116
Интервју	2
Коментар	84
Репортажа	2
Статија	4
Вкупно	224

Најчесто текстовите за меѓуетничката проблематика и кај “Факти” произлегле од некој настан и тоа 120 или 55% од авторските прилози, 72 текста или 33% се реакција на некој настан, а 25, односно 12% се производ на авторска/редакциска иницијатива.

Во однос на обемот на отделните прилози, најзастапени се оние со средна големина (од 21 до 40 редови) и нив ги има 91 или 41,7%, потоа се пообемните (од 41 до 60 редови) со 78 прилози или 36%, па најобемните (над 60 редови кои се 35 (16,1%), и на крајот, најретки се најкратките (до 20 редови) 13 текстови или 6%.

Области и теми на кои се однесуваат текстовите

Анализираните содржини од “Факти”, најмногу произлегуваат од сферата на *политиката* и тоа 116 текстови (51,6%). Разработувани се активностите на пратениците, прашањата на државните симболи, работата и состојбите во Парламентот - 13 текстови, остварувањето на Рамковниот договор - 4 прилози, теми од територијалната организација и децентрализацијата - 11 прилози, резултатите од пописот - 6 текстови, Законот за државјанство - 4 текстови, меѓупартиските односи - 8 прилози, присуството на Албанците во администрацијата - 4 текстови, претседателските избори - 5 прилози, референдумот за децентрализацијата - 8 написи, осврти за работата на Владата на РМ - 7 текстови.

Потоа се застапени теми од *образованието*: 29 прилози или 12,9% од елаборираните текстови. Притоа текстовите се однесуваат на обезбедувањето простор за средношколците Албанци, почетокот на школската година 2003/04, на бојкотот на наставата и на состојбите во средното училиште “Арсени Јовков” во Скопје, за отворањето гимназиска паралелка на албански јазик во Битола (за сите теми 10 текстови), за легализирањето на Тетовскиот универзитет - 5 написи, за содржините по предметот историја, за промената на имињата на училиштата.

Областите *безбедност и криминал* се третирали во 25 текстови или во 11,11%, при што се објавени содржини за појавата на вооружени лица, за работата и реакциите на полицијата - 5 написи, за акцијата за разоружување - 4 прилози, за кризните состојби во Ваксинце, Арачиново, Кумановско - 8 прилози.

На чисто *меѓуетничките релации* се однесуваат 23 прилози, односно околу 10% и се третираат: употребата на албанскиот јазик - 4 прилози, прашањата на соживотот и безбедноста - 5 текстови, за некои инциденти и тепачки.

Во 7 текстови (3,1%) се разработени прашања околу *човековите права* (исчезнати и киднапирани лица, неостварени права), а во 5 текстови (2,2%) теми од областа на *културата* (издаваштво, годишнина на албанското писмо, изградба на споменици).

Со по неколку прилози се застапени: *религијата, социјалната сфера, комуналните проблеми, здравството.*

<i>област</i>	<i>број на текстови</i>
Политика	116
Образование	29
Безбедност и криминал	25
Меѓуетнички релации	23
Човекови права	7
Култура	5
Комунални проблеми	2
Социјална сфера	2
Религија	2
Друго (здравство, спорт...)	13
Вкупно	224

Генерален став кон меѓуетничките односи

Од 217 анализирани текстови од “Факти” општиот став за меѓуетничките односи најчесто бил негативен и тоа во 106 прилози или во 49%, неутрален став бил присутен во 86 прилози или во 40%, позитивен во 16 или 7%, а во 9 текстови или во 4% не може да се оцени.

Текстови со позитивен став кон меѓуетничките односи

Од 16 текстови со позитивен став за меѓуетничките односи, според новинарски жанрови, 12 се извештаи, 3 коментари и 1 вест.

Според области на кои се однесуваат: политика- 6 текстови, образование 5, два од религија, по 1 за безбедност, човекови права и меѓуетнички релации.

Позитивни текстови според области

Политика	6
Образование	5
Религија	2
Безбедност и криминал	1
Меѓуетнички релации	1
Човекови права	1
Вкупно	16

Во текстот “МВР да не презема акции кои подоцна ќе се оценат како атрактивни” (23 август 2003) се пледира на продуктивни разговори, а во прилогот “540 илјади евра за црквата во Лешок и џамијата во Непроштено” (27 август 2003) се промо-вира соработка меѓу верските заедници и “разбирање и соживот на овие мултиетнички и мултиконфесионални простори”.

Со битната констатација дека “сега е стеснет ендекот на етничките поделби” е означен извештајот “Подрачната единица бара трансферирање на Македонците во албанските училишта” (04 август 2003).

Во текстот “Вицепремиерот бара толеранција во Битола” (7 ноември 2003) се вели дека “граѓаните на Македонија се подготвени и толерантни да ги почитуваат вредностите

еден на друг” и понатаму дека е потребно “градење на мулти-етничка држава според стандарди на Западна Европа”.

Позитивни гледишта и коректно известување се регистрира во текстот “В среда Владата ќе го официјализира Тетовскиот универзитет” (6 септември 2003), а позитивен став е промовиран во прилозите “ДУИ и ДПА заедно за Законот за државјанство” (22 октомври 2003) и “Законот за државјанство конечно пред пратениците” (16 октомври 2003).

Околу резултатите од пописот се и извештаите “ДУИ се ангажира за застапеност од 25% од Албанците” (3 октомври 2003) и “Оценките околу пописот ќе ги дадеме на крај” (29 октомври 2003) и носат коректни пораки.

Со позитивен прадзнак е текстот “Средба на родителските совети на учениците Албанци и Македонци” (23 август 2003).

Текстови со негативен став кон меѓуетничките односи

Од вкупно 106 прилози со негативен став за меѓуетничките односи, најголем број - 50 се однесувале на прашања од областа на политиката, 24 на сферата на безбедноста и криминалот, 12 за меѓуетничките односи, 10 за образованието, 4 за човековите права, 3 за културата, 2 за социјалната сфера и 1 за комунални проблеми.

Негативни текстови според области

Политика	50
Безбедност и криминал	24
Меѓуетнички релации	12
Образование	10
Човекови права	4
Социјална сфера	2
Комунални проблеми	1
Култура	3
Вкупно	106

Аголот на гледање, интерпретирање и вреднување на настаните, случувањата и актите поврзани со територијалната организација на земјата, во “Факти” е речиси исклучиво според диоптријата на Албанците.

Веќе на почетокот на процесот, во текстот “На многу општини им се заканува распаѓање” (15 август 2003) се вели дека “ќе стагнира напредокот на албанските живеалишта” и оти најавата на новата карта предизвикува “вознемирување кај албанските градоначалници”. Неколку прилози со критички тонови го коментираат изјаснувањето на министерот за локална самоуправа, Александар Гештаковски, и тоа дека: “се обидува под секој услов да ја елиминира официјалната употреба на албанскиот јазик во Скопје... да го избегне основањето албанска општина во Скопје” (“Гештаковски одлучно против Кале”, 28 август 2003). Слична интонација има и во текстот “Уште не се знае како ќе се дели Македонија” (14 ноември 2003.).

Во написот “Албанците го загубија Скопје” (17 декември 2003) се вели дека “100.000 Албанци во Скопје ќе зависат од Македонците”.

Два извештаи донесуваат вакви оценки: “предлогот претставува тешка манипулација со Албанците... се прави гетоизација на Албанците” (“Се распарчува општината Чаир”, од 27 декември 2003), и “ДУИ во Скопје предложиле создавање на “оази на поранешни територии” околу “чувствителните објекти за Македонците кои ќе останат во

границите на општината Чаир” (“ДУИ - Скопје бара про-ширување на Чаир”, 14 јануари 2004).

Во еден збир во кој влегуваат дури 14 коментари објавени во првите седум месеци на 2004 година нашироко се елаборираат прашањата на територијалната органи-зација.

Прилогот од 06 јануари 2004, под наслов *“Македонците со референдум против локалното управување од Албанците”* тврди дека *“главно Македонците не се согласуваат ...Албанците да бидат мнозинство во иднина (во некои општини)”*. Истата релација се коментира во текстот *“Се актуелизира прашањето на терито-ријалната поделба”* (17 мај 2004) каде што се констатира: *“Македонците реали-зираа референдум, на кој му се спротивставија разни субјекти и албанското насе-ление, но ова не им пречеше да го прогласат за успешен”*.

Под индикативен наслов *“Дали Вардар ќе го накваси и албанското Скопје”* (08 јуни 2004) се кажува дека *“ако Скопје се дели по албански модел, тогаш многу витални објекти... би останале кај Албанците”* и дека *“стравот на македонската страна... изразува дека таа...ја разбира децентрализацијата како почеток на поделба на Македонија”*. На тема Скопје се и текстовите *“Либанизација на Скопје”* (9 јуни 2004) во кој се вели *“сето тоа е последица на еден забетониран менталитет со години, дека Албанците се елемент на дестабилизација и дека тие треба да бидат под контрола на некој друг”*. Тука е и коментарот *“Калето и идентитетот на Албанците”* (18 јуни 2004) каде што се констатира дека *“навистина е апсурд... во еден град каде до скоро Албанците биле мнозинство, да имаме град каде доминира друга националност и јазик, што го задушила албанскиот јазик и Албанците”* и понатаму *“Калето е идентитет на Албанците од главниот град, нивното херојско минато, тежката сегашност, но и иднината која не се знае каква ќе биде, светла или поцрна од денешната”*.

Односите меѓу Македонците и Албанците се разработуваат во следниве текстови: *“До кога Македонците ќе протестираат против Албанците?”* (8 јули 2004), во кој се вели дека *“Албанците во изминатите 50 години требало да протестираат секоја минута, бидејќи во секоја минута им е направена некоја обесправеност”*; потоа коментарот *“Македонците преминуваат кон Ал Каеда”* (9 јули 2004) со навод дека *“Ал Каеда се појави во Македонија, но не со исламска и албанска облека... Македонците ја прегрнуваат оваа организација, која на почетокот се појави со палење на американското знаме... за потоа да продолжи со поставување бомби”*; како и во текстот *“Ах, како не бевме Срби”* (13 јули 2004) и во него се изнесува став: *“...треба да се признае дека и многу Македонци во своите молитви... се жалат зошто и тие не се Срби па еднаш засекогаш да расчистат со Албанците”*; и во *“Малите Гебелси”* (15 јули 2004) се оценува дека *“пропагандата што ја прават веќе петнаесет години некои македонски новинари не содржи во себе ништо друго освен омраза и навреди кон Албанците”*.

Во коментарот *“Да се децентрализира и менталитетот”* (17 јули 2004) се вред-нуваат определени гледишта, па се наведува *“доколку се случи некаде власт да има Албанецот, ова веднаш се квалификува како капитулација за Македонија, како поделба, федерализација”*.

Текстот *“Едно интелектуално албанско движење”* (од 29 јули 2004) прави паралела меѓу македонските и албанските интелектуалци, и вели *“доволен беше предлогот за новата територијална поделба да крене на нозе многу македонски уметници, кои и дале силна поддршка на македонската опозиција за да ја спречат новата внатрешна карта на Македонија”*, па весникот констатира дека *“оваа реакција на македонската елита беше доволна да ја даде потребата за создавање на едно албанско интелектуално движење, не за негативни цели, туку да го засилат аргументот на Албанците засекогаш кога ним*

им се прават неправедности". Авторот ги третира двете целини како два паралелни света.

Кај прилогот *"Времињата се измениле"* (30 јули 2004) се пишува дека *"се најавуваат песимистички сценарија, дури и некои од опозицијата и од македон-ските опозициони 'интелектуалци' зборат дека ќе има војна ако не се почитува волјата на Македонците"* и се пласира своевиден апел во исказот *"Албанците веќе не бараат, тие го земаат тоа што им треба, му се допаѓало ова некому или не"*.

Оценката во еден текст е дека Албанците биле запоставени/заборавени при погребот на трагично загинатиот претседател на РМ, Борис Трајковски. Во него, под наслов *"Албанците непоканети на погребот на претседателот"* (2 март 2004) се констатира дека тој како *"претседател на една мултиетничка држава, кој сакаше да престојува и во етнички мешани средини, беше испратен во вечниот живот само од Македонци"*, потоа дека *"Албанците ќе бидат само набљудувачи на тој величествен закон"* од што се заклучува дека *"Албанците продолжуваат да се третираат како граѓани од втор ред"*.

Три текста, што се анализираат, со авторски приод, во облик на коментари, ги третираат претседателските избори во 2004 година. Во написот *"Да не се 'караме' кога се знае дека третиот победува"* (29 март 2004) се изведува суд дека *"ова прашање ќе биде мотивација плус за низа внатрешни и надворешни конјуктури, што и понатаму ќе бидат дежурни за албанското прашање насекаде каде што живеат и дејствуваат за да ја зацврстат нивната сега веќе позната теза дека Албанците не се витален народ, дека се надвор од тековите на современата демократија и дека се генератори на кризата на Балканот"*.

"Кој се изменил повеќе: Албанците или Македонците" (29 април 2004) е насловот во кој се тврди дека *"Албанците не се измениле, бидејќи останале на исто ниво на наивноста... додека македонските политичари знаат... да придобијат... од ова... неменување на Албанците"*, а, пак, во текстот *"Чиј е Црвенковски"* (13 мај 2004) се вреднува политичкиот профил на Б. Црвенковски со констатација дека *"следните пет години (доколку не се случи некоја авионска несреќа) ќе го имаме за претсе-дател Црвенковски, човекот кој за Албанците во минатото претставуваше симбол на негативната македонска политика"*.

Следна подлабоко елаборирана тема е референдумот за територијалната органи-зација што го иницираше Светскиот македонски конгрес, кој се одвиваше според одлука на Собранието на РМ, а се одржа на 7 ноември 2004 година.

Од весникот "Факти" на ова тема - референдум, се анализирани 6 коментари и сите се компонирани од албанска гледна точка.

"Лошото доаѓа од самите Македонци", па *"не би не зачудило ако утре (Албанци-те) излезат со референдум за прогласување на Илирида... уште помалку би не за-чудило, доколку Македонија стане федерација или се распадне целата"* се цитати од написот *"Мирот со тивок глас"* (21 август 2004).

За некои аспекти на референдумот се пишува во текстот *"Чудата и молкот"* (31 август 2004) со исказ дека *"спречувањето на употребата на албанскиот јазик се прави во името на демократските вредности кои изгледа надуените националис-тички македонски глави ги наследиле од времето на Милошевиќ"*.

Кратки, но ударни се пораките и во насловот и во делот од текстот од 22 септември 2004. Насловот гласи *"Референдумот - Пандорина кутија"*, а во текстот пишува: *"...ако успее референдумот, Македонија ќе се најде пред вистински предизвик, кој ќе го доведе во прашање нејзиното постоење"* и децидно дека *"...Македонија без Албанците не може да постои"*. Со слична интонација е прилогот *"Референдумис-тите ќе војуваат со светот"*

(30 септември 2004) во кој се поставува прашање и се дава одговор: *“Некој нема да постои! Но, кој! Секако, Албанците ќе постојат”*.

Директни се и предизвикувачки пораките од коментарите *“Свадбата почна”* (15 октомври 2004) во кој се вели *“некој навистина си игра со судбината на самите Македонци и државата наречена Македонија ...цената на оваа манипулација по се изгледа ќе биде многу висока затоа што после свадбата може да дојдат полоши денови”* и во освртот насловен *“Самиот референдум носи поделба”* (27 октомври 2004) каде што се пледира: *“Можеби е залудно Албанците и понатаму да бараат да живеат во иста држава со сограѓаните кои не ги сакаат или пак треба да направат друга војна за соживот кога самите Македонци бараат поделба”*.

Извештајот од Крушево, објавен во *“Факти”* на 4 август 2003 година, има наслов *“Во одбележувањето на 100-годишнината на македонската државност масата завиваше против албанското”* во кого се репортира дека имало *“премногу зборови за македонството од официјалните лица и голо антиалбанско расположение на присутната маса”* и се кажува дека *“во време кога на албански јазик се читаа пораките од Манифестот на Крушевската Република насобраната маса прак-тично завиваше како во џунгла”*.

Според весникот, Албанците се дискриминирани во институциите. Така во текстот *“Полицајците Албанци како англиски боби”* (5 август 2003) се наведува дека *“полицајците - Албанци немаат добиено решение... а преку ноќ се вработени околу 600 Македонци-припадници на паравоената формација “лавови”... и дека полицајците Албанци “би можеле да имаат плата од 18 илјади, а добиваат 50 отсто”*.

Во текстот *“Македонското судство со црни листи”* (31 јули 2003) провејува ставот дека Македонците од правосудството обвинуваат и малтретираат невини Албанци, прават серии од процедурални пропусти.

“Терор врз албанските дипломати” (22 октомври 2003) говори дека постои *“анти-албанска политика на македонските медиуми”* и дека лагите за албанските дипломати *“имаат антиалбанска конотација”*.

И во очи на објавувањето на резултатите од пописот, *“Факти”* објавува (на 23 септември 2003) текст *“Пописот на населението пред неуспех?!”* со посочување дека *“бројот на Албанците потврден на терен ги надминува плановите на Македонците скроени на маса”*, односно дека има *“планови на некои македонски структури за намалување на бројот на Албанците”* или *“кога бројот на Албанците во Македонија... се доближува до 30 отсто, започна акција за прогласување на пописот како неуспешен”*.

“Се подготвува големо местење пред објавувањето на бројот на Албанците во Македонија” се тврди во написот *“Албанците стравуваат од злоупотребата на Герасимовски”* (30 септември 2003).

За стравовите на Македонците зборува, со иронија, текстот *“Ужасот на Македонците се вика “држава во држава”. Како се вика ужасот на Албанците?”* (7 јули 2004) и наведува дека *“Македонците се плашат од се... и од албанските уни-верзитети, и од албанските училишта и градинки, албанските радија и теле-визи, но над се ги плаши... двојазичноста на главниот град...бидејќи така по-грешно ги хранеле нивните национални идеологии”*.

Прилично уценувачки тон е присутен во прилогот *“Арбен Џафери и кралот Лека основаат сеалбанско движење”* (29 септември 2004) со наводот: *“...доколку Македонците не прифатат да живеат рамноправно со Албанците, тогаш ќе се намет-нат и решенија кои ќе резултираат со формирање на етнички држави”*.

Прашањата на безбедноста се честа тема во “Факти”. Текстот *“Како ќе се разоружаат вооружените Македонци од Љубе Бошковски”* (14 октомври 2003) констатира дека *“мултиетничката доверба е на многу ниско ниво”*, а во поглед на разоружувањето вели дека *“нема да биде во ред ако оружјето го предадат само Албанците, а Македонците си останат вооружени”*, со што *“Албанците ќе останат на милост на вооружените Македонци”*. Во прилогот *“Матоши: Собирањето на оружјето сега ќе пропадне”* (16 октомври 2003) се тврди дека *“Албанците дошле до оружјето жртвувајќи го и имотот, додека другите... преку други форми”*. Според “Факти” однесувањето на “македонската полиција” е непримерно во однос на Албанците. Извештајот *“Претресени три куќи на Албанци во Дологожда”* (14 август 2003) пренесува дека *“ги држеле на балкон, малтретирајќи ги... им била прекината електричната енергија”*.

Во три текста (*“Со рачен минофрлач гранатирана караулата во Гошинце”* - 26 август 2003, *“Гранатите кон караулата ги фрлила АНА”* - 27 август 2003 и *“Не сум го извршил нападот во Гошинце”* - 28 август 2003) се третира овој случај и притоа се вели дека станува збор за *“албанско-албанска веишачка граница што ја поста-вила колонијалистичката славомакедонска власт”* и дека се застанува *“во одбрана на загроеното цивилно население од славомакедонските владетели и колониза-тори”*.

Се известува, во друга група текстови, дека *“големи воени и полициски единици се позиционираат во овие краеве населени со албанско население (‘Полицијата ги контролира сите албански села’, 30 август 2003), дека ‘македонската полиција... малтретира, пљачкосува и ограбува многу албански семејства’* (во *“Народниот правобранител инсистира на одговорност за тие кои ја наредија акцијата во Сопот”*, 18 септември 2003): дека во *“Ваксинце потполно опколени од македон-ската полиција и војска... еден полицаец бара лични документи, а другиот ни впе-рува ‘калаињиков’ и се пренесува пораката од жител на Ваксинце: ‘Нема да дозволиме македонските војници и полицајци да газат над гробовите и крвта на нашите јунаци’*”(во текстот *“Жителите на Ваксинце рекоа дека селото ќе го бранат до крај”*, објавен на 2 септември 2003); а во репортажата *“Полицијата им го става ножот на врат и им ја пиуе албанската мајка”* (4 септември 2003) се пренесува дека *“ни се пиуеше албанската мајка... ни се пиуеше се што е албанско... ја пиуеја Албанија... ни рекоа дека не можеме ниту да дишеме”*.

Карактеристично е известувањето од Арачиново во текстот *“Здружението ‘Зора’ од мува прави бивол”* (25 септември 2003) каде се наведува дека *“Македон-ците се потрудија да го прикажат Арачиново како опасно место за живеење”* и дека *“намерата... се знае - етничко чистење”*.

Се издвојуваат два текста во кои, според весникот, недоволно основано јавноста се храни со информации со негативен предзнак за Албанците. Под наслов *“Зошто се премолчува проституцијата во Скопје и Источна Македонија?”* (26 мај 2004) се вели *“некој намерно го зголемува присуството на јавните куќи во Западна Маке-донија во полза на нивното криење во главниот град... и во други градови во Источна Македонија”* и натаму дека некој создава *“лажен изглед, како оваа појава да има криминални врски само со Албанците”*.

Слични конотации има и во текстот *“Џунгла на асфалтот”* (1 јули 2004), со ирони-чен призвук, се наведува: *“Интересно е, се напаѓаат само Албанци и напаѓачите се само Албанци... во другиот дел на Скопје се е мирно, вистинска убавина, убаво е низ другите градови... каде не живеат Алабнци”*.

Во декемвриските денови на 2004 година беше актуелна темата Кондово, појавата на вооружени лица. “Факти” има објавено неколку текстови: на 2 декември 2004 под наслов *“Дали ќе се крене маглата?”* пишува дека Кондово произлегува од *“големото незадоволство... на сите поранешни борци на ОНА... оставени на маргините на општеството”*. Сугестивен е насловот на текстот *“Мировните гулаби на Арбен Џафери*

ги покааа блиндираните возила на Црвенковски” (18 декември 2004) и овде се оценува дека Бранко Црвенковски е повторно негативна личност и оти ветувањата на Владата дека ќе ги ресоцијализира и интегрира сите слоеви и региони на населението паднаа во вода со случајот Кондово.

Редица негативни квалификативи се изречени по повод реакциите на отворањето на гимназиската паралелка на албански јазик во Битола. Така, се вели дека учениците Македонци од средните училишта се *“македонски гладијатори”* и дека *“Македонците инсталираат државен терор кон Албанците”* (во текстот *“Ван-далите навестуваат нови палења - Албанците ја бојкотираат наставата”*, од 15 септември 2003). Во коментарот, пак, *“Владиниот концепт се брани и во Битола”* (16 септември 2003) се констатира дека *“воскреснаа шовинистичките чувства на Македонците од Битола”*, дека има *“закани за уништување на Албанците во овој град”*, каде што има *“вандалистички акции”*. Извештајот *“Паралелката од средно на албански јазик се лоцира во старата касарна”* (07 октомври 2003) репортира *“хулиганите се повлекоа... некои политички сили со антиалбанска ориентација... во служба на хулиганите ги ставија и локалните медиуми”*.

Од областа на образованието се и случувањата во средното економско училиште “Арсени Јовков” во Скопје. Весникот тврди во текстот *“Албанските паралелки ја бојкотираат наставата”* (1 септември 2003) дека *“ова училиште кое се наоѓа во населба населена со Албанци е претворено во чисто еднонационално македонско училиште”* што претставува *“еден од најеклатантните примери на негирање на правото... на учениците Албанци да учат каде им е местото”*. Подоцна се констатира дека е *“на сцена шовинизмот против образованието на албански јазик”* (во текстот *“Родителите Македонци против албанските паралелки”*, 12 септември 2003).

Какви наводи донесува “Факти” во врска со “Арсени Јовков”? *“Реактивирање на македонскиот шовинизам”... “вандалски протести на Македонците”... “брутално тепани ученици Албанци... здобиени рани што ги предизвикаа нивните врсници Македонци”* (во текстот *“Се зголемува бројот на тепаните ученици, Албанците го губат трпението”*, 19 септември 2003). Насловот на текстот објавен на 28 октомври 2003 сам по себе зборува: *“Учениците Македонци ги фрлаат низ прозорец учениците Албанци”* и се тврди дека *“од вандализмот не успеале да се спасат ниту професорите Албанци”*. Протестите на учениците Македонци се оценуваат како *“вандалски”* и во текстот *“Србиновска го обвинува Положани дека го потпалува Чаир”* (11 октомври 2003). Меѓу најострите наводи за меѓуетничките односи спаѓаат оние што “Факти” ги објавува на 8 октомври 2003 во текстот *“Учениците Македонци брутално истепаа Албанци во центарот на Скопје”* во кој пишува: *“пет Албанци брутално претепани од учениците Македонци... кога македонските вандалисти забележаа дека е Албанка ја исекле со нож на лицето и вратот”*.

За појави на “дискриминација” на Албанците зборуваат уште неколку прилози од областа на образованието. Во текстот *“На некои албански ветеринари им се негира правото да работат по професија”* (4 март 2004) се наведува дека *“во многу случаи кога станува збор за албански граѓани, на институциите не им е тешко да се издигнат над законите и договорите”*.

Под наслов *“Предучилишното и основното воспитување, Ахилова пета за Албанците”* (15 јануари 2004) се наведува *“во најлоша положба се тие деца, чии родители работат и во такви случаи се принудени да одат во класови со македонска воспитувачка, дури и во градинка која се наоѓа во албанска средина”*.

Партијата ВМРО-ДПМНЕ се обвинува дека се труди *“на Албанците да им го скрати правото да студираат”* во коментарот *“Караници”* (17 јануари 2004) по повод легализацијата на Тетовскиот универзитет.

“Милутин го попречува албанскиот јазик” (19 август 2003), *“Зошто не знаат албански македонските новинари?”* (11 декември 2004) и *“Албанскиот јазик повторно во криза”* (29 јуни 2004) се насловите на написите во кои се третира *“дис-криминираноста”* на овој јазик.

“Факти” покажуваат *“загриженост”* за некои состојби во општината Гази Баба, бидејќи *“финансиските средства од оваа општина одат во населби со македонско население и секогаш недостасуваат кога станува збор за инвестиции во албанските населби”* (коментар *“Дел од градот, но не и од инвестициите”*, 2 март 2004).

Во прилогот *“Раише доживува злосторство против човештвото”* (22 октомври 2004) се експлицира постоењето *“вистинска тортура”* од која *“резултатот е - две недели без вода за пиење, блокада на патиштата и во најекстремниот случај најава за војна”*.

“Македонците во Скопје со четири театри, Албанците со половина” е насловот за соодносите, според *“Факти”* во театарската сфера (11 јуни 2004).

Во еден текст од 14 ноември 2003 *“Со уценувачки графити се нагрди спомен-плочата”* се наведуваат редица остри оценки, како што се *“во Битола се случи уште еден вандалски акт од непознати македонски вандали”*, дека *“Битола е цен-тар на славомакедонската ксенофобија”*, покажан е *“примитивизмот на младите славо-Македонци”*. Како што може да се забележи за Македонците се користи навредливиот израз *“Славомакедонци”*.

Неколку примери се поврзани со новинарството. Во коментарот *“Почна ловот на новинарите”* (27 август 2004) се наведува дека спрема албанските новинари се применува *“Гребелсова”* машинерија, а во текстот *“Албанските новинари и натаму се попречуваат во работата”* (25 септември 2004) се вели дека скандали им се слушаат *“само на новинари Албанци... но не и на новинарите Македонци”*.

Како дел од текстот *“Албанската историја има кој да ја брани”* (30 октомври 2004) се објавува облик на провокација со тврдењето дека македонските историчари не го утврдиле *“врз основа на факти... нивниот национален идентитет”* и дека *“во Македонија 50 години со ред е промовирана антиалбанска и асимилирачка политика”*. Слични интенции се присутни и во прилогот *“Модерното сфаќање на Ва-лона”* (27 ноември 2004) каде се вели дека *“28 ноември не е никаков хендикеп за Македонците”*, туку повеќе на самите Албанци *“зошто половината од нив се при-нудени да го слават денот на нивното останување надвор од националната др-жава”*.

Темата исчезнати лица се третира видливо од албански аспект. Така, во *“Судот ги крие киднаперите”* (18 јуни 2004) децидно се тврди дека власта не сака да се пронај-дат виновниците за исчезнувањето на Ружди Велиу кој се претпоставува дека *“е ликвидиран од македонската полиција”*.

“Соживотот во Македонија не е ништо друго освен диктирана импровизација или неизбежна принуда” се вели во коментарот *“На крајот како на почетокот - поделени”* (12 мај 2004), а и пораките од текстот *“Скопје и од таа и од оваа страна на Вардар”* (11 мај 2004) се дека соживотот не е можен. Во написот *“Кога може ВМРО, зошто не и Бали комбетар”* (2 јули 2004) се прави следнава паралела: *“националните идеи на јужните Словени... ги потпираат врз експанзија, геноцид и етничко чистење”* додека *“платформата на албанскиот национализам не се ос-нова врз експанзија и геноцид врз другите народи”*.

Ставови кон меѓуетничките односи во изјави

Изјавите во текстови во “Факти” ги имаа 66, а од нив 52 или 78,8% се со негативен предзнак, а 8 или 12,1% со позитивен, додека 4 со неутрален, а 2 немаат став.

Од позитивните изјави 6 се однесуваат на областа политика, а по една за религија и за култура.

Негативните изјави најчесто произлегуваат од политиката - 24, потоа од безбедноста и криминалот 11, од образованието 7, а 6 од сферата на меѓуетничките односи.

Ставови кон етничките заедници

Ставови кон етничките заедници во текстови и изјави

	Позитивен став		Негативен став	
	Текстови	Изјави	Текстови	Изјави
Македонци	3	1	83	27
Албанци	42	8	6	4

Ставови кон етничките заедници во новинарски текстови

Во авторските текстови во “Факти” 86 пати се појавува став спрема Македонците и тој во 83 случаи е негативен, а во 3 е позитивен.

Негативните ставови се најчесто од политиката (36), од безбедноста и криминалот (17), од меѓуетничките односи (12), од образованието (11), од човековите права (3).

Спрема Албанците, во авторските текстови во “Факти” има 48 појавувања на став, од нив во 42 случаи позитивен, а во 6 негативен.

Позитивните ставови се пласирани во текстови од сферата на политиката (22), од безбедноста (9), од образованието (8).

Негативните ставови потекнуваат 3 од политиката, 2 од меѓуетничките односи и 1 од безбедноста.

Став за етничките заедници во изјави

Во изјавите во текстови се регистрирани 28 појавувања на став спрема Македонците, а од нив 27 се со негативен предзнак, а една со позитивен.

Негативните ставови се сместени во текстови од политичката сфера - 10, од безбедноста - 7, пет од меѓуетничките односи, 3 од образованието.

Негативен став кон Македонците во изјави

Политика	10
Безбедност и криминал	7
Меѓуетнички релации	5
Образование	3

Во изјавите во текстови, став за Албанците е евидентиран 12 пати, од кои 8 позитивни (4 од политиката, 3 од безбедност, 1 од културата) и 4 негативни (2 од политиката и по 1 од безбедноста и меѓуетничките односи).

Позитивен став кон Албанците во изјави

Политика	4
Безбедност	3
Култура	1

Негативен став кон Албанците во изјави

Политика	2
Безбедност	1
Меѓуетнички релации	1

Како што беше логично да се очекува, исказите и квалификативите со кои се изразува ставот за одделните етнички заедници и во “Факти” речиси исклучиво се однесуваат на Македонците и на Албанците.

За Македонците во авторските текстови позитивните ставови се изразуваат преку исказите: “се залагаат за легално работење” и “за соработка”.

Видливо често се користат негативни изрази и вреднувања, присутни во авторскиот пристап: “македонска тврдоглавост”, “ги дискриминираат Албанците”, “ги скратуваат правата на Албанците”, “не спроведуваат договори”, “надуени националистички македонски глави”, “не ги почитуваат интересите на Албанците”, “завивање како во џунгла, поттикнување антиалбанска атмосфера”, “дискриминатори”, “не почитуваат закон”, “манипулатори”, “пропагандна машинерија на Гебелс”, “вандали”, “ксенофоби”, “славомакедонци”, “им забрануваат на Албанците да зборуваат на албански јазик”, “тендециозни”, “навредуваат”, “брутални”, “шовинисти”, “хулигани”, “гладијатори”, “лажат”, “прават опструкции”, “монтираат процеси против Албанците”, “ги малтретираат Албанците”, “ограбувачи”.

Квалификативите почесто се однесуваат на делови од етникумот, но ретко или никогаш нема оградување или посочување дека е така, па се добива впечаток дека се однесува на целата етничка заедница.

Регистрирани се и квалификативи за Македонците објавени во изјави кои ги пренесува весникот “Факти”. Меѓу нив ги има следниве: “не се консултираат”, “работат спротивно на интересите на Албанците”, “ги уценуваат Албанците”, “дискриминаторски однос спрема албанската култура”, “малтретираат”, “несигурни партнери”, “пцујат албанска мајка”, “колонизатори на Албанците”, “ги тероризираат Албанците”, “не го почитуваат правото на образование на Албанците”, “монтираат случаи”.

И спрема Албанците во “Факти” има определен број ставови. Позитивни во авторските текстови се оние со кои се искажува дека Албанците: “даваат позитивни предлози”, “се трпеливи се”, “албанските новинари се вистински херои”, “се за соработка”, “за мир”, “се кооперативни”, “се за легално работење”.

Во објавените изјави има позитивни квалификативи за Албанците како: “успешни борци”, “вредни и невини”.

Објавена е само една негативна изјава за тоа дека “дел од Албанците влијаат врз нестабилноста”.

Лоби

Клучни наоди

- (1) Во периодот опфатен со истражувањето, “Лоби” објавил вкупно 99 текстови во кои целосно или делумно се третираат меѓуетничките односи. Помалиот број текстови, во споредба со другите анализирани печатени медиуми, се должи на фактот што “Лоби” е неделник и, поради тоа, се разликува и во обемот и во форматот на објавените текстови.
- (2) Во селектираните текстови, доминираат аналитичките жанрови - коментари, репортажи и статии (65,34%). Објавени се 17 извештаи (16,83%) и 14 интервјуа (13,86%). Издвоени изјави се објавени само две.

Оттаму, логично е што кај “Лоби”, како повод за објавување на текстовите, е почесто присутна авторската иницијатива (34,65%) или реагирањето на некој настан што бил актуелен во претходните седмици (34,65%), отколку пишување-то за конкретни настани (25,74%) што е покарактеристично за дневното извештување.

- (3) И кај овој неделник, централна област на интерес (55,44%) е *политиката* (претседателските избори, работата на Владата, референдумот, територијалната организација, остварувањето на Рамковниот договор и др.). Меѓуетничките односи се третираат и во текстовите кои се однесуваат на следниве области: *безбедност и криминал* (12,87%), *меѓуетнички релации* (9,9%), *образование* (4,95%) и т.н.
- (4) Во 60% од текстовите, генералниот став кон меѓуетничките односи е неутрален, во 20% негативен, во 13% позитивен, а во 7 % ставот не може да се оцени. Иако, повеќе од две третини од текстовите на “Лоби” се со неутрален или со позитивен став кон меѓуетничките односи, сепак, не е мал и бројот на коментариите (11) и статиите (6) со негативен предзнак, особено што меѓу нив има текстови со изразен негативен став кон меѓуетничките односи.
Изјави со кои се изразува негативен став кон меѓуетничките односи се објавени во рамките на 19, а изјави со кои се изразува позитивен став во 16 текстови.
- (5) За “Лоби” е карактеристично што во анализираниите текстови ставовите кон етничките заедници се изразени само кон Македонците и Албанците. Втора карактеристика е што ваквите ставови се поприсутни во новинарските текстови отколку во изјавите. Ова посебно се однесува на коментарите и другите аналитички текстови во кои е изразен негативен став кон Македонците, односно позитивен (фаворизирачки) став кон Албанците.

Во 11 новинарски текстови, во директна или индиректна форма, е изразен негативен став кон Македонците. Таков став “Лоби” изразил преку констатациите за тоа дека: 'Македонците жалат што го изгубија етничкиот ексклузивитет во државата', дека 'ја практикуваат демократијата на начин што ги оттуѓија другите од државата', дека 'ги тероризираат' Албанците преку притисокот на полицијата, дека 'имаат низа (националистички) фрустрации', и т.н.

Од друга страна, пак, во 10 текстови е изразен фаворизирачки став во однос на Албанците. Во оваа група текстови се оние во кои се тврди дека: 'на Албанците треба да им се признае дека се реално повеќе во државата и дека податоците од сите досегашни пописи се фалсификувани', 'Албанците треба да се обединат во единствена национална држава', 'имињата на македонските градови треба да се испишуваат на

албански', 'ДУИ направил стратешка грешка во преговарањето за Скопје', 'Албанците не добиваат ништо од избори, бидејќи не може да се избере претседател Албанец' и др.

За “Лоби” е, исто така, карактеристично што, во неколку текстови, остро се критикува ДУИ, као учесник во власта, поради корумпираноста, неефикасноста и некомпетентноста со што се поттикнува негативната слика и одбивноста кон Албанците.

Во текстовите на “Лоби”, речиси подеднакво се содржани негативни изјави за Македонците колку и позитивни изјави за Албанците. Објавени се 11 негативни изјави за Македонците, дадени исклучиво од Албанци, меѓу кои најголем дел се претставници на политичката опозиција од албанскиот блок и припадници на АНА. Доминантната негативна претстава за Македонците (преку изјавите за македонската полиција) е дека 'ги тероризираат Албанците', дека 'не им овоз-можуваат на Албанците да учествуваат во институциите на системот', дека 'се склони кон национализам', 'не сакаат да живеат со Албанците', а во најекстремните се вели дека 'Македонци воопшто не постојат' и сл.

Во 12 текстови на “Лоби” се содржани позитивни (фаворизирачки) изјави кон Албанците. Сите се дадени исклучиво од Албанци, најчесто припадници на политичката опозиција. Според нив: 'Охридскиот договор не се остварува доволно ефикасно во насока на остварување на барањата на Албанците', ефектот од работата на Владата не е доволно видлив за Албанците', со новата територијална организација 'не добиваат ништо повеќе од тоа што веќе порано го има-ле', дека треба да имаат своја 'албанска национална армија', 'да го отфрлат ко-лонијалното ропство', дека 'не постои македонски етникум' и др.

- (6) За “Лоби” може да се констатира дека, генерално, има позитивна уредувачка политика во поглед на меѓуетничките односи, бидејќи напорот да се даде активен придонес во развојот на меѓуетничките односи е видлив во голем број текстови. Освен тоа, кај “Лоби” се карактеристични обидите да воспостави избалансиран однос во критикувањето на 'двете страни' во власта, и македонската и албанската. Жестоки се критиките на албанските политичари за некомпетентноста, корумпираноста, за односот кон албанското бирачко тело како кон 'маса' која гласа по партиски налог, за недемократичноста и 'султанизмот' на албанските партии. Сепак, таа критика ретко се свртува и кон екстремниот албански национализам. Дури и напротив, на таквите ставови и гледишта “Лоби” им дава голем простор на своите страници, без притоа да заземе критичка дистанца или барем минимално професионално оградување. Повремени, но големи отклонувања во генерално позитивната уредувачка политика, се чини не секогаш се резултат на смислена редакциска намера, бидејќи за исти теми и прашања, различни новинари на “Лоби” имаат видливо различен став.

Обем, жанровска категоризација и повод за објавување на текстовите

Со оглед на фактот што “Лоби” е неделник, разбирливо е што селектираните текстови, и по обем и по структура, се разликуваат од оние на дневните весници. Објавени се вкупно 99 текста што директно или индиректно ги третираат темите поврзани со меѓуетничките односи. Во нив доминираат аналитичките жанрови: 37 коментари, 25 статии и 4 репортажи. Од информативните жанрови “Лоби” објавил: 17 извештаи и 14 интервјуа. Изјави што се објавени надвор од новинарските текстови, а се однесуваат на меѓуетничките односи, се само две.

Вест	/
Изјава	2
Извештај	17

Интервју	14
Коментар	37
Репортажа	4
Статија	25
Вкупно	99

При поголем обем аналитички жанрови, разбирливо е што поводот за нивното објавување е почесто авторската иницијатива (35) или реакција на некој настан (35) што бил актуелен во претходните седмици. Некој конкретен настан, што се случил ден или два претходно, бил повод за објавување на 26 текста. Само еден текст е објавен по некој друг повод.

Области и теми на кои се однесуваат текстовите

Област на која се однесуваат најмногу текстови на “Лоби” (56 текста) е *политиката*, што произлегува од фактот што таа е најчест предмет на јавната дебата и што опфаќа голем број актуелни теми и прашања. Најмногу текстови на “Лоби” од оваа област, се однесуваат на 'претседателските избори' (14). Втора тема која е во фокусот на интерес на “Лоби” (13 текста) е работата на Владата, било да се работи за формирањето на нова влада, реконструкција на Владата или критика на нејзиното работење. Прашањата на територијалната организација, особено темите поврзани со преговорите на владејачката коалиција за новите општински граници, се предмет на интерес на 10 текстови. Во исто толку текстови е обработен и 'референдумот'. “Лоби” третира и поголем број други политички теми во кои се допираат прашањата на меѓуетничките односи, но со помалку текстови: Рамковниот договор, Борис Трајковски како Претседател, активностите на Собранието, ретро-спектива на 2003, жената во политиката, црните листи и др.

Втора област по застапеност во која се третираат и меѓуетничките односи е *безбедноста и криминалот* (13 текста). Се работи главно за прашањата на разору-жувањето, за загрозувањето на 'безбедноста' со појавата на вооружените групи и припадници на АНА, и за однесувањето на полицијата кон населението.

Во третата група се текстовите од областа *меѓуетнички односи* (12 текстови). Овде се категоризирани темите поврзани со спроведувањето на Охридскиот договор, развојот на меѓуетничките односи и судбината на исчезнатите и киднапираните лица.

област	број на текстови
Политика	56
Безбедност и криминал	13
Меѓуетнички релации	12
Образование	5
Социјална сфера	4
Човекови права	2
Друго	3
Религија	2
Економија	1
Култура	1
Вкупно	99

Сите пет текста од областа *образование* ги обработуваат прашањата поврзани со легализацијата на Тетовскиот универзитет. Од *социјалната сфера* се обработени невработеноста, тешката положба на корисниците на социјална помош и положбата на жителите на село Милино. Во областа *човекови права* двата текста се однесуваат на однесувањето на полицијата кон жителите на Сопот и на судбината на двајца Албанци

осудени за тероризам. Двата текста од областа *религија* се одне-суваат на работата на Исламската верска заедница. Преостанатите текстови обработуваат различни теми: сопственичките односи, споменикот кај Блаце, јази-кот и топонимите, нови здравствени установи и др.

Генерален став кон меѓуетничките односи

Од сите анализирани текстови на “Лоби”, 59 се со неутрален став кон меѓуетничките односи, во 13 текстови е изразен позитивен став, во 20 негативен, а во 7 текстови ставот не може да се оцени.

Се забележува дека две третини од текстовите на “Лоби” се со неутрален или со позитивен став кон меѓуетничките односи, и тоа не само во информативните туку и во аналитичките жанрови. Сепак, не е мал и бројот на коментарите (11) и статиите (6) со негативен предзнак, што говори дека за одредени теми “Лоби” не успеал до крај да остане доследен на својата доминантна уредувачка политика.

Област	Вкупно	Неутрален	Позитивен	Негативен	Нема став
Политика	56	36	6	11	3
Безбедност и криминал	13	7	4	2	/
Меѓуетнички релации	10	6	/	4	/
Образование	5	3	1	/	1
Социјална сфера	4	1	1	/	2
Човекови права	4	3	1	/	/
Друго	3	1	/	2	/
Религија	2	1	/	1	/
Економија	1	/	/	/	1
Култура	1	1	/	/	/
Вкупно	99	59	13	20	7

Тие теми се најчесто поврзани со областа политика, во која, во текот на 2004 година се наметнуваа некои прашања (територијалната организација, референдумот, претседателските избори) чиј исход беше од витално значење за албанската етничка заедница во Македонија.

Текстови со негативен став кон меѓуетничките односи

Во вкупно 19 текста со негативен став на медиумот, 10 се од областа политика, четири се однесуваат на меѓуетничките односи, два на безбедноста во државата, два се од други области и еден текст е од областа религија. Жанровски, 11 од овие текстови се коментари, 6 се статии, а две се интервјуа.

Текстовите од областа *политика* ги обработуваат следниве теми: претседателските избори, територијалната организација, референдумот, ретроспектива на 2003 година и двегодишнината од Рамковниот договор во Охрид. Само два од овие текстови се објавени во 2003 година. Првиот е статијата насловена “*Двегодишнина од Рамковната спогодба*” (8 август 2003) во која критички се анализира она што е остварено во изминатите две години од Договорот од Охрид и, генерално, се задржува неутрален став кон развојот на меѓуетничките односи. Сепак, во делови од статијата може да се забележат и негативни констатации за ‘македонската страна’, која Охридскиот договор го сфати како “*изнуден договор под притисок на меѓуна-родниот фактор, како наметнат договор, признание на пораз во наметната војна, при што се изгубија националното достоинство и државата...*”. Се коментира и дека на развојот на настаните по Охридскиот договор

може да се гледа и песимистички и оптимистички, а песимизмот и оптимизмот се поврзуваат со доминантното гледиште кај Македонците и кај Албанците. За македонските политичари и интелектуалци се вели дека *“не можат лесно да преминат преку губењето на етничкиот ексклузивитет на Македонија како држава”*. Вториот текст е објавен на 29 декември 2003, под насловот: *“2003: Година која не даде одговори на отворените прашања”*. Во него се прави ретроспектива на политичките настани во текот на 2003, од аспект на исполнувањето на Рамковниот договор и предизборните ветувања што ДУИ им ги даде на Албанците. Се критикува Бранко Црвенковски и македонскиот коалиционен партнер, СДСМ, поради одлагањето на донесувањето на Законот за Тетовскиот универзитет, што на ДУИ ќе му предизвика проблеми пред албанските избирачи: *“Ахмети треба уште еднаш да покаже дека има разбирање за проблемите на Црвенковски, сам плаќајќи ја цената за тоа... Цената на незадоволството на албанското бирачко тело и Ахмети и ДУИ допрва ќе ја плаќаат...”*.

Негативни текстови според области

Политика	10
Меѓуетнички релации	4
Безбедност и криминал	2
Друго	2
Религија	1
Вкупно	19

“Лоби” во вкупно 14 текстови ги третираше претседателски избори како тема, и притоа најчесто покажувал неутрален став. Исклучок се два текста во кои ставот кон меѓуетничките односи е негативен. Првиот текст (*“Да се гласа или не?”*, од 26 април 2004) е еден од серијата коментари во кои се анализира дилемата пред која е исправено албанското избирачко тело - дали да излезе на гласање на претседателските избори, доколку нема кандидат за претседател Албанец: *“Ако Албанците и натаму сметаат дека во Македонија се граѓани од втор ред... тогаш тоа треба јасно и гласно да го искажат, не само преку неизлегување на гласање... Ако и по конфликтот од 2001 поголемиот број Албанци сметаат дека ништо суштински не се променило, тогаш работите и за нив... и за другите етнички заедници стојат лошо... Ако, пак, имаат спротивно мислење, тогаш треба да излезат во вториот круг на гласање.”* Од една страна, се чини дека “Лоби” му приоѓа изба-лансирано и неутрално на ова прашање, анализирајќи ги и двете опции од аспект на тоа што добиваат албанските избирачи и потврдувајќи ја реалната поделеност на избирачкото тело околу оваа дилема. Но, од друга страна, оставајќи ја дилемата отворена и не заземајќи дециден став дека единствената можна варијанта е политичката партиципација на претседателските избори во единствената и заедничка држава, “Лоби” имплицитно му дава еднаква тежина и оправданост и на второто гледиште, кое во основа го потхранува негативниот став кон можностите за соживот и позитивен развој на меѓуетничките односи. Ова се потврдува и во наредниот текст, објавен веднаш по исходот од изборите, под наслов *“Што ни донесоа изборите?”* (3 мај 2004): *“Албанците покажаа дека се уште не и веруваат на Македонија... Се уште не ја чувствуваат како своја држава, во неа се гледаат како граѓани од втор ред... за таквите единствен избор беше апстиненцијата... Нејасни се мотивите зошто Албанците гласаа во првиот круг на изборите кога имаше претседателски кандидати на албанските партии... ако се знае дека албанските гласови се недоволни да се избере претседател.”*

Од 10 текста напишани за територијалната организација, “Лоби” во два изразил негативен став кон меѓуетничките односи. Првиот е коментарот насловен *“Се бара Куманово да биде поделено на два дела”* (19 јануари 2004) во кој се говори за потребата од создавање нова ‘албанска’ општина во кумановско, од делот на Куманово во кој има над 70% албанско население и од општина Липково. Иако текстот не содржи експлицитни негативни коментари за меѓуетничките односи, сепак, со одредени формулации и со вкупната конотација изразува негативен став: *“Познавачите на оваа*

проблематика велат дека со останувањето на општина Липково во сегашниот простор, Албанците ќе останат расфрлани и во склоп на државните институции и во руралните простори.” Натаму, во текстот се цитираат изјавите на тие познавачи, според кои “...предлогот за обединување на општина Куманово и Липково... е во полза на Албанците, бидејќи ќе се зголеми нивната политичка сила во овој регион, а дефинитивно и Куманово треба да почне да има албански дух.” Вториот текст е статијата под наслов “Политичка манипулација со процесот на децентрализација”, од 21 јуни 2004, објавен по повод актуелните преговори за новите општински граници. Во него се шпекулира за задните намери на маке-донскиот дел од власта, алудирајќи дека “инсценирањето на наводната владина криза, со цел за политичко пазарење...од страна на СДСМ се смета за 'нор-мално'... бидејќи во првата фаза се направи стратешка грешка кога на ДУИ му се попусти околу Скопје”. Во продолжение на текстот, авторот ‘го советува’ албан-скиот коалиционен партнер во власта во кој правец да продолжи во водењето на преговорите, водејќи сметка за ‘единствените’ интереси на Албанците: “Затоа, со Скопје и со упо-ребата на јазикот во главниот град, нема трампање... во ова прашање, независно од различните партиски амблеми што ги имаме, сите треба да бидеме бескомпромисни.”

За референдумот “Лоби” објавил 10 текста, од кои во четири коментари е изразен негативен став кон меѓуетничките односи. Првиот е со наслов “Референдум, дум, дум...” (23 август 2004), во кој се критикуваат екстремните ставови кај дел од Маке-донците во врска со референдумските теми, но притоа се коментира на следниов начин: “До конфликтот во 2001 Македонците ја сметаа Македонија за своја етничка ексклу-зивност... една од неповратно изгубените позиции...”. Во следниот коментар “Камен по камен Кале - збор по збор - беља!”, од 30 август 2004 година, прегреаната ситуација околу територијалната организација и референдумот се тре-тира како мошне лоша за натамошните перспективи на државата: “...Референ-думот има главно еднонационална боја, што произлегува и сигурно негативно ќе се одрази врз меѓунационалните односи... Црвенковски се избори за позицијата на која ќе биде безбеден наредните пет години, се разбира ако државата... опстане толку долго”. Реченици со слична конотација содржат и следните два коментара, објавени во првата половина на септември⁷.

Од вкупно 10 текстови во кои подиректно се третираат прашањата на меѓуетничките односи, во четири “Лоби” изразил негативен став. Првиот се однесува на резултатите од пописот, а објавен е на 20 октомври 2003, под наслов: “Кој го искривува графиконот на прираст на Албанците?” Станува збор за статија во која се анализираат полемиките околу резултатите од пописот. “Лоби” во овој текст јасно ‘заета’ страна во прилог на албанската етничка заедница, повикувајќи се на мислењата на албански експерти за демографија: “Во Македонија, во ниту еден досегашен попис на населението не изгледе релевантни и веродостојни резул-тати за реалниот број на Албанци”. А, во однос на можните резултати од Попи-сот од 2002 година, авторот на статијата нагласува дека “Албанците очекуваат да бидат некаде околу 30 отсто, додека македонските политички конјуктури изја-вуваат дека се на ниво на процентот од пописот од 1994 година... што создава големо вознемирување меѓу албанското население”. Следниот текст е коментарот со наслов “Државата како убиец” (24 мај 2004) за судбината на исчезнатите лица во конфликтот од 2001. Притоа, се прави паралела меѓу причините за несреќната судбина на исчезнатите Македонци и Албанци: “...постои разлика околу околностите на исчезнувањето според етничка припадност... за најголем број од исчез-натите Македонци не може воопшто да се утврди како биле земени и ... ликвидирани..., а во случајот на исчезнатите Албанци постојат сведоштва... дека пред нивното исчезнување лицата биле во контакт со МВР...”. Статијата “Се уште во потрага по нови менталитети” (26 јули 2004) ги анализира меѓуетничките односи од аспект на целите зацртани во Охридскиот договор. Притоа се констатира дека “..овој договор не е највисо-ката точка на правата на Албанците, туку само една фаза за промена на наследената

⁷ Се работи за коментарите: “Референдумот на тринаесеттата годишнина” (6 септември) и “Приказни за лека ноќ” (13 септември).

шеесетгодишна политичка состојба што беше применувана над Албанците”. Во крајно негативен генерален контекст кон меѓуетничките односи е и објавеното интервју со Идајет Бекири (политички затвореник, Претседател на Фронтот за албанско национално обединување), од 6 септември 2004 година, во кое се говори за идеите за сеалбанско обединување во единствена национална држава, како и за тоа дека исходот од еден евентуален референдум на Албанците во Македонија за нивно отцепување и приклучување кон матичната држава би бил најверојатно позитивен.

За безбедносните теми (вкупно 13 текстови) “Лоби” пишувал главно неутрално, но во два случаи искажал и негативен став. Во статијата “Полицајците се однесуваа како полицајци?”, од 22 септември 2003 година, се анализира содржината на два паралелни извештаи (на МВР и на ОБСЕ) за полициската акција во село Сопот и притоа се критикува полицијата за постапувањето кон жителите на Сопот. Следниот текст е интервју со Идајет Бекири, објавено на 27 октомври 2003 година, под наслов “АНА ќе постои, без разлика дали мене ќе ме има или не”. Целото интервју е со негативна конотација за меѓуетничките односи, поради екстремните ставови за: “обединување на сите албански територии во единствена етничка албанска држава... Македонија е вештачка држава... војната ќе ја водиме во Битола, Велес...”

Два коментари што се објавени на други теми се однесуваат на употребата на јазиците, а посебно на топонимите на албански јазик и на односите со меѓународната заедница. Првиот (“Ниту не се научи од горчливото искуство”, 30 август 2004) содржи изразено негативен став кон македонските експерти - лингвисти кои “сака-ат да состават нови правописни правила на албанскиот јазик..”. Коментарот се однесува на реакциите на д-р Трајко Стаматовски во врска со употребата на топонимите на македонските населени места во албанскиот превод на новиот Закон за територијална организација, додавајќи: “Не станува збор за никаков 'превод' на градовите како Скопје, Кичево, Дебар, Битола и др., бидејќи овие градови Албанците ги нарекуваа така дури и пред тие да се наречат како што преферира 'експертот'“. Во вториот коментар (“Батлер како пример”, 8 ноември 2004) негативниот став кон Македонците е изразен преку тврдењето дека “вештачки создадениот проблем со плацот за новата американската амбасада е најдобар доказ за степенот на нетрпеливост кон Батлер, предизвикан од најразлични ирационални причини, кои имаат корени во македонските фрустрации...”. Овде се алудира на тоа што Батлер, во текот и по конфликтот од 2001 година, покажал “разбирање са-мо за албанските барања”. Последниот коментар со негативен предзнак за меѓуетничките односи се однесува на случувањата во Исламската верска заедница (“Што подалеку од кризата на легитимитетот”, 20 септември 2004).

Текстови со позитивен став кон меѓуетничките односи

Во 12 текстови на “Лоби” новинарскиот приод кон меѓуетничките односи е позитивен.

Позитивни текстови според области

Политика	5
Безбедност и криминал	4
Образование	1
Меѓуетнички релации	1
Социјална сфера	1
Вкупно	12

Од текстовите што се однесуваат на областа политика, 3 се објавени во 2003 година, а два во 2004. Првиот текст, под наслов “Свежи министри во бледа влада” (10 ноември 2003), е остра критика на она што Владата на Црвенковски (не) го сработила во 2003 година и со неговите ветувања за економски развој во наредната. Во овој текст, критиката на Владата се поставува и од аспект на спроведувањето на Рамковниот договор, со

нагласок дека “самата Влада не го почитува својот План за имплементација на Рамковниот договор” и дека неговото спроведување е реално можно “...само ако работите се решаваат со искрен внатрешен договор...” само ако Ахмети и Црвенковски “...воспостават заемно искрени односи како коалициони партнери, изградат прифатлива стратегија за остварување на заеднички договорените цели”. Вториот текст, насловен “Мисионери и трговци”, од 24 ноември 2003, исто така претставува критика на досегашните политички елити и на актуелната власт, но погледнато низ призмата на една цврста Македо-нија со стабилизирани меѓуетничките односи. Македонија метафорично се споредува со ‘остров’ чија судбина зависи од големите бранови што го наплиснуваат, при што новинарот оптимистично согледува дека “власто-дриците почнаа да сфаќаат дека островот не треба премногу да се бави со брановите што го наплиснуваат, туку со зацврстување на внатрешноста како предуслов да се совладаат и евентуалните поплави”. Со слична интонација, натаму се заклучува дека “можеби е редно да се признае дека јавноста со македонски етнички предзнак го сфати ‘албан-ското прашање’ како сопствена домашна задача”. Третиот коментар е од 1 декември 2003, со наслов “Додека државниот врв е кул”. Иако текстот е иронична критика на ‘навидум’ идиличната слика во која функционира актуелната владејачка коалиција, преку прикажувањето на нејзините меѓународни активности, сепак во основа доловува еден позитивен контекст на актуелниот момент во меѓуетничките односи во Македонија: “Идилично беше да се чујат зборовите на заменик-премиерот Муса Џафери за обединување и соработка на албанската и македонската дијаспора за поддршка на заедничката татковина Македонија”. Коментарот насловен “Продавачи на магла” (10 мај 2004), во фокусот на интерес ги има претседателските избори, но третира и повеќе други прашања. Текстот еднакво остро ги напаѓа и македонските и албанските политичари кои настапуваат како ‘две страни’ при што секоја страна се грижи за проблемите во својот блок: “Нашите албански политичари се грижат за својот дел од проблемите. Она што се случува меѓу Македонците е нивна работа... логиката е - откако секоја страна ќе си ги реши проблемите - ќе седнеме и ќе се договориме - две страни сме”. Но, всушност работите треба да стојат поинаку, не се така едноставни: “...ако сметаме дека сите ние, и Албанци и Македонци и сите останати граѓани, живееме во една држава... состојбите во државата... се од подеднакво значење за сите нас”. Коментарот “Двегодишно бебе”, од 20 септември 2004, е критика на сите досегашни владејачки коалиции, а посебно на слабостите на актуелната коалиција на СДСМ и ДУИ од аспект на нивната меѓусебната недоверба и некоординираност. Текстот ги критикува подеднакво жестоко и двете ‘страни’ во коалицијата, особено поради нивните ‘партиски надмудрувања’, ‘преговарања и договарања’: “А, му се допаѓало тоа не-кому или не, тоа е елементарна недоверба која постои меѓу македонскиот и албанскиот дел од коалицијата. Тие, еден на друг, се уште гледаат како на спротивставени страни во конфликтот од 2001... едните ја бранат, а другите ја напаѓаат и рушат државата...”.

Во областа *безбедност*, четири текста - три статии и едно интервју, се со позитивен став. Сите се однесуваат на проблемот на разоружувањето и во сите овие текстови “Лоби” остро ја критикува лошо спроведената акција за собирање на оружјето.⁸

Текстот од областа на *образованието*, се однесува на легализацијата на Тетовскиот универзитет. Се работи за интервју реализирано со Муса Џафери, пот-претседател на Владата, на 22 декември 2003 година. Во него главно доминира неутрален став кон меѓуетничките односи, како во поставените прашања, така и во одговорите на Џафери, но вкупниот контекст на интервјуто заедно со дел од изјавите на соговорникот, се на линија на позитивен развој на меѓуетничките односи и на доследно спроведување на Рамковниот договор.

⁸ “Руралната општина ја запоставува операцијата, урбаната се нафаќа на работа” (13 октомври 2003), “Кој ќе го собира оружјето во Тетово” (13 октомври 2003), “Многу пари во ветер, малку собрано оружје” (22 декември 2003) и “Не треба да се задоволеме со досегашните резултати” (8 декември 2003).

Во позитивните текстови на “Лоби” се категоризирани и два текста: еден од областа на *меѓуетничките односи* и еден од *социјалната сфера*. Првиот е интервју реализирано со Цефри Бингер, директор на Канцеларијата на Меѓународната комисија за исчезнати лица (“Без споредба на ДНК нема одговори”, 15 декември 2003). Вториот текст е репортажата насловена “Заборавени од животот” (22 декември 2003) во која се опишува животот и добрите меѓуетнички односи на Македонците, Албанците, Турците и Бошњациите од селото Милино.

Ставови кон меѓуетничките односи во изјави

Во вкупно 35 текста на “Лоби” објавени се и изјави на политичари, интелектуалци, граѓани и други субјекти поврзани со меѓуетничките односи.

Во рамките на 19 текстови се објавени изјави со кои се изразува негативен став кон меѓуетничките односи. Во седум текста од областа *политика* се работи за изјави поврзани со претседателските избори, со новите решенија за територијалната организација и со иницијативата за референдумот. Во пет текста изјавите се однесуваат на *безбедноста* во државава, а во пет на *меѓуетничките односи*. Во еден текст негативните изјави се однесуваат на високото *образование* на Албанците (Тетовскиот универзитет), а во еден на *употребата на јазиците*.

Во 16 текстови се дадени изјави со позитивна конотација за меѓуетничките односи. И во овој случај најбројни (6) се оние што се однесуваат на *политичките* теми (претседателските избори, територијалната организација, референдумот), потоа се оние (4) поврзани со *меѓуетничките* односи. Три позитивни изјави се во контекстот на *образовните* теми (Тетовскиот универзитет), две на *безбедносната* ситуација, а една на *социјалните* прашања.

Издвоено, или надвор од текстовите се објавени само две изјави. Едната искажува позитивен, а другата негативен став кон меѓуетничките прашања.

Ставови кон етничките заедници

За “Лоби” е карактеристично што во анализираните текстови и изјави меѓуетничките односи ги сведува единствено на релациите меѓу Македонците и Албанците. Другите етнички заедници се чини како воопшто да не се присутни во општествениот и политичкиот живот.

Втора карактеристика е што, кај “Лоби”, ставот кон Македонците или Албанците како етнички заедници е поприсутен во новинарските текстови отколку во изјавите. Ова посебно се однесува на коментарите и другите текстови во кои е изразен негативен став кон Македонците, или позитивен (фаворизирачки) став кон Албанците. Забележливо е што во неколку коментари на “Лоби” е изразен и крајно критички став кон албанскиот коалиционен партнер во власта.

Ставови кон етничките заедници во текстови и изјави

	Негативен став		Позитивен став	
	текстови	изјави	текстови	изјави
Македонци	12	11	/	1
Албанци	4	2	10	12

Ставови кон етничките заедници во новинарски текстови

Во 12 текстови, “Лоби”, со директни или индиректни коментирања, изразил негативен став кон Македонците. Шест од овие текстови се коментари, четири се статии, еден е репортажа, а еден е интервју.

Во врска со што, поконкретно, е изразен негативниот став кон Македонците? Во статијата насловена “Двегодишнина од Рамковната спогодба” (8 август 2003) се изнесени негативни констатации за македонските политичари и интелектуалци кои “не можат лесно да преминат преку губењето на етничкиот ексклузивитет на Македонија како држава”. Во текстот “Референдум, дум, дум..” (23 август 2004), на сличен начин се критикуваат екстремните ставови кај дел од Македонците во врска со референдумот: “Македонците ја сметаа Македонија за своја етничка ексклузивност... една од неповратно изгубените позиции...”. И во два други коментари поврзани со референдумот се изнесуваат негативни ставови за Македонците, во смисла дека Македонците ја практикуваа демократијата само како израз на волјата на етничкото мнозинство, што ги оттуѓи ‘другите’ од државата која е и нивна (“Референдумот на тринаесетта годишнина”, од 6 септември 2004) или пак дека референдумот кај Албанците предизвика низа негативни чувства и реакции од типот: “Што им е многу на Албанците... многу им е!” (“Приказни за лека ноќ”, од 13 септември 2004).

Два текста, што се однесуваат на безбедноста во државата, даваат исто така негативна слика за Македонците како етничка заедница. Во статијата “Полицајците се однесуваа како полицајци?” (22 септември 2003 година), имплицитно се критикува македонската полиција за постапувањето кон жителите Албанци од село Сопот. Слична конотација има и статијата “Три приказни за тоа што ни се слу-чува”, од 29 август 2003.

Коментарот “Државата како убиец” (24 мај 2004), посредно ги обвинува Македонците (во МВР) за судбината на исчезнатите Албанци: “... патриотизмот на одделни припадници на МВР бил докажуван со свирепи убиства на невини луѓе”. Репортажата под наслов “Случајот Блаце” (6 декември 2004), напишана како историска ретроспектива на настаните во Блаце за време на Втората светска војна, содржи имплицитно обвинување на Македонците за судбината на загинатите: “Фактите за настаните во Блаце, во ноември 1944 година, се чини доволно јасно говорат во прилог на тврдењето дека е ликвидирано невино население”. Во ко-ментарот “Батлер како пример” (8 ноември 2004), Македонците се обвинуваат за вештачки создадениот проблем со американската амбасада, поради нивните фрустрации и нетрпеливоста кон Батлер, кој покажа дека “има разбирање само за албанските барања.” Коментарот насловен “Ништо не се научи од горчливото искуство” (30 август 2004), содржи крајно негативни квалификации за македонските лингвисти кои ја критикуваа употребата на топонимите на македонските градови во албанскиот превод на Законот за територијалната организација. Статијата од 20 октомври 2003 година, под наслов “Кој го искривува графиконот на зго-лемување на Албанците?”, содржи низа негативни коментари на сметка на ‘македонските’ државни институции поради тоа што, на сите досегашни пописи, ‘го фалсификувале’ бројот на Македонците во своја полза, а го намалувале реалниот број на Албанците. И на крајот, во оваа група текстови, како најекстремн, мора да се вброи интервјуто со Идајет Беќири (“Фано зборува и се уште ќе зборува со јази-кот на политиката” (6 септември 2004), во кое се доведува под прашање пос-тојењето на македонската нација и се изнесуваат низа други негативни ставови во однос на Македонците. И покрај фактот што не се работи за новинарски текст, фактот што во ова интервју им е даден толкав простор на така екстремни искази, го категоризира целиот текст како негативен.

Од друга страна, во десет текстови, е изразен фаворизирачки, па дури и крајно националистички став кон Албанците како етничка заедница. Во оваа група, повторно е сместено интервјуто со Идајет Беќири (6 септември 2004), поради екстремните националистички ставови за обединувањето на сите Албанци во единствена национална

држава. Овде се вбројува и статијата *“Кој го искривува графиконот на зголемување на Албанците?”* (20 октомври 2003), поради низата тврдења за тоа дека на Албанците треба да им се признае дека се реално побројни во државата и дека податоците од Пописот се нерални. Типичен текст со фаворизирачки и екстремно националистички ставови е и коментарот *“Ништо не се научи од гор-чливото искуство”* (30 август 2004), со тврдењата дека имињата на македонските градови треба да се испишуваат на албански, поради фактот што *“... овие градови Албанците ги нарекуваат така дури и пред тие да се наречат...”* така како што ги нарекуваат Македонците. Овде се категоризирани и два текста што се однесуваат на референдумот⁹, во кои имплицитно е содржано барањето за 'бинационална' држава и 'презаситеноста' на Албанците од тоа што им прават Македонците. Натаму, овде спаѓаат и два текста поврзани со територијалната организација¹⁰, во кои на ДУИ му се замерува што направил стратешка грешка во преговарањето за Скопје, односно се зборува за потребата од создавање општина на Албанците во Кумановско, со цел и 'Куманово да добие албански дух'. Во оваа група спаѓаат и два текста што се однесуваат на претседателските избори¹¹ во кои се алудира на тоа дека Албанците 'не добиваат ништо' на претседателските избори, бидејќи всушност не може да се избере претседател Албанец. На крајот, во позитивните текст-ви, е категоризирана и статијата *“Двегодишнина од Рамковната спогодба”* (8 август 2003) во која се бара порадикално однесување на Албанците во власта, за да се обезбеди побрзо остварување на Рамковниот договор и на барањата на Албанците.

За “Лоби” е карактеристично што, во неколку текстови¹², остро се критикува ДУИ, како партиципиент во власта, поради корумпираноста, неефикасноста и некомпетентоста што ја поттикнува негативната слика и одбивноста кон Албанците.

Став кон етничките заедници во изјави

Во текстовите на “Лоби”, речиси подеднакво се содржани негативни изјави за Македонците колку и позитивни изјави за Албанците. Објавени се 11 негативни изјави за Македонците, дадени исклучиво од Албанци, меѓу кои најголем дел се претставници на политичката опозиција од албанскиот блок и припадници на АНА.

Негативен став кон Македонците во изјави

Безбедност	4
Политика	3
Меѓуетнички релации	2
Образование	1
Друго (употреба на јазици)	1

Во темите за безбедноста, доминантната негативна претстава за Македонците (преку изјавите за македонската полиција) е дека ги тероризираат Албанците: *“...славомакедонските сили организираат казни експедиции”*, или *“...македонските власти подготвуваат списоци за ликвидација на припадниците на ОНА...”*. Во текстовите од областа политика, за Македонците се говори со следнава конотација: *“...поради Македонците, Албанците се надвор од институциите на системот”*, *“...Македонците се склони кон национализам, не сакаат да живеат со Албанците...”*, или *“...територијалната организација е етничко инженерство - на Албанците им се нудат само рурални општини”*. Во темите поврзани со меѓуетничките односи, Македонците се

⁹ “Референдум, дум, дум...” (23 август 2004) и “Приказни за лека ноќ” (13 септември 2004).

¹⁰ “Се бара Куманово да биде поделено на два дела” (19 јануари 2004) и “Политичка манипулација со процесот на децентрализација” (21 јуни 2004).

¹¹ “Да се гласа или не?” (26 април 2004) и “Што ни донесоа изборите?” (3 мај 2004).

¹² “Маките на Али Ахмети со министрите на ДУИ” (28 јуни 2004), “Костов падна, ДУИ се лизга” (22 ноември 2004), “Случај за општа политичка злоупотреба” (6 декември 2004) и “Бучко и Али како лоши копии на Бранко” (6 декември 2004).

критикуваат за фалсификување на статистичките бројки за Албанците, а според поекстремните изјави (Идајет Беќири) “...*Маке-донците воопшто не постојат*”. Во однос на темите од образованието, за Маке-донците се вели дека “...*не им овозможуваат на Албанците да се образуваат на својот јазик*”, а во однос на употребата на јазиците дека се обидуваат на албан-скиот јазик “...*да му го наметнат својот правопис*” и сл.

Во 12 текстови на “Лоби” се содржани позитивни (фаворизирачки) изјави кон Албанците. Сите се дадени исклучиво од Албанци, најчесто припадници на поли-тичката опозиција.

Позитивен став кон Албанците во изјави

Политика	4
Безбедност	3
Меѓуетнички односи	2
Друго	2
Образование	1

Според изјавите поврзани со политиката, Охридскиот договор не се остварува доволно ефикасно во насока на остварување на барањата на Албанците, ефектот од работата на Владата не е доволно видлив за Албанците, со новата територијална организација Албанците треба да станат помокен фактор, или дека се игнорираат нивните барања за можноста претседател на државата да биде Албанец.

Во изјавите поврзани со безбедноста се говори за природната потреба на Албанците да имаат своја 'албанска национална армија', дека 'Албанците треба да го отфрлат колонијалното ропство', како и дека 'не постои македонски етникум'. Натаму, во другите текстови се изнесуваат изјави за тоа дека 'Албанците се повеќе на број' и 'треба да се обединат во една држава', дека 'Тетовскиот универзитет се ослободил од оковите', дека 'македонските градови отсекогаш имале албански топоними' и сл.